

רשומות לתולדות אישים וקהלות, אגרות ומסמכים
בהוצאת מכון 'זכרון' להנצחת יהדות הונגריה
בית 'חוג חתם סופר' שיכון ה'

רח' בית יוסף 11 בני ברק - דוא"ל: 3446@okmail.co.il

עלה 43

בס"ד. כ"ג שבט תשע"ח

בגליון:

- ב** **הדיין רבי יצחק בעהם מקראלי-ירושלים**
לתולדותיו, בית אבותיו - מהרב מנשה יוסף הלוי מילר
- יז** **רבי משה אסאד ותקופת שהותו בארה"ב**
לתולדותיו וצאצאיו, ידידו רבי מאיר פריעד בברוקלין - מהרב יואל הירש
- כג** **מוה"ר אליעזר ליפמאן קליין מבאטטאניא**
ובית חותנו ר' יודא ליב אסאד וצאצאיהם - מהרב שמואל צבי שפיטצער
- כח** **על משפחתו של הגר"ח זוננפלד אב"ד ירושלים**
אביו רבי אברהם שלמה זוננפלד וצאצאיו - מה"ה מתן שגב-פרנק
- לג** **עוד על משפחת קרויס**
השלמות לתולדות צאצאי רבי חיים אליעזר קרויס מקיש-וורשאי - מהרב שמחה בונם יוסף סיימון
- מג** **תמונה חדשה מבעל 'דרכי תשובה' ממונקאטש**
בשולי אסיפת הרבנים ומנהיגי הקהלות בפעסט בשנת תרס"ה - מהרב ישראל זאב גוטמאן
- נב** **אגרות מבודאפעסט**
מהג"ר חיים יהודה שלעזינגער ומהג"ר ישכר שלמה טייכטהאל - מהרב צבי יונתן מארטאן
- נח** **חילוף מכתבים ליובאוויטש - צעהלים**
בין אדמו"ר הרי"צ מליובאוויטש ורל"י גרינוואלד מצעהלים אודות הצלת הרבי מבעלזא - מהרב יחזקאל שרגא ווייס
- סא** **לפני תשעים שנה (17)**
לקט ידיעות מהעתונות בשנת תרפ"ו - מהרב שלמה יהודה הכהן שפיצר
- סז** **עוללות**
מקום קבורת ר"א מזיטאמיר - הרב ב.צ. גרינפעלד / צאצאי רבי שלמה שטערן אב"ד העלישטאבא - הרב י.י. בויס / נוסח מצבת ר"י נייזאטץ - הרב י.י. מייזליש / משפחת בערגער ממאדע - ר. הערץ / ספר 'מלא רצון' והגהה מרע"י כ"ץ - הרב ש.ב. לעפללער / השתמשות בשמות הקודש - הרב י.ש.א. רובינפעלד / רבני קראלי הראשונים במקורות הלועזיים - הר"ר י. סכלקנס / 'אוצרות הסופר'

הרב מנשה יוסף הלוי מילר
ר"מ ישיבת אמרי צבי - ירושלים

הדיין רבי יצחק בעהם מקראלי-ירושלים

המאמר מלוקט ממקורות שונים כמצוין בהמשך. כל מקום שאין ציון מקור, הדברים לקוחים מכתבי דודי ר' יצחק איתאל ז"ל, הוא כתב בכ"ג ניסן תשכ"א "ביושבי בירושלים ת"ו, לפני שלשים ושש שנה נפגשתי עם זקני ירושלים שונים שהכירו את אבי זקני ר' יצחק בעהם ז"ל באופן אישי. הרבה חומר קבלתי מהרה"ג ר' ראובן שלמה יונגרייז ז"ל, מזכיר ועד העיר האשכנזי (בירושלים) ומבית דינו של הרה"ג ר' יוסף חיים זוננפלד ז"ל, כמו כן קבלתי חומר חשוב מש"ב הרב ר' שמואל פרקש ז"ל, בעל נכדה של ר' יצחק חסיד ז"ל, תושב ותיק בירושלים זה חמישים שנה ומבנו ר' יעקב לייב היושב כעת בארה"ב".

רבי יצחק בעהם, נולד בקראלי (קְרֵלִי Careli) עיר מחוז של פלך סאטמאר, הונגריה) בערך בשנת תקע"ט (819) לאביו מוה"ר ר' **צבי** ב"ר יצחק בעהם, ונקרא יצחק ע"ש סבו ר' יצחק בן ר' אברהם.

בית אבותיו

אביו ר' צבי, היה למדן וירא שמים גדול, והתפרנס מיגיע כפיו במקצוע החייטות. אף הוא היה יליד קראלי, וישב שם כל ימיו. הגראף קראלי שר העיר חבבו מאד, והושיב את כסאו בין השרים והפרתמים לבית קראלי הרוזנים, ובכל ביתו נאמן הוא (מכת"י דודי שלום פולק (בן פורת). ר' צבי ציוה לפני פטירתו להכין את ארונו מן השולחן שעליו למד ועבד, ואמר: "שולחן זה יבוא ויעיד עלי בבית דין של מעלה, שחייתי מיגיע כפי ולמדתי תורה מתוך דחקות ולא עשיתי את מלאכתי רמייה". נפטר ח' באדר תרכ"ג (27 פברואר 1863). מתוך המצבה אפשר ללמוד על דאגתו לנצרכים ורעבים, ועל אופי תפלותיו.

וזה נוסח מצבתו של ר' **צבי**: **צבי** רץ לעשות רצון שוכן שמים ה"ה / ציון קבר איש הולך תמים / בא ושב בועד חכמים / ידיו אמונה לנכה רוח / בנפש חפיצה שפך שיח / יצא לישב בפתחי נדיבים / חק לחם לבקש לרעבים / מו"ה **צבי** במו"ה **יצחק** זל"ה / נפטר בשיבה טובה עש"ק ח' אדר תרכ"ג לפ"ק / **תנצבה** שם אמו של ר' יצחק בעהם היה **אסתר**, נפטרה

י"א אדר א' תרל"ב (20 פברואר 872). וזה נוסח מצבתה:

בהגיע תור אסתר אשת חיל לבא אל המלך / נשמת' עלתה לשמ' / בימי זקנתה בהגיע לגבורת / ביום ג' יא אדר ראשון תרל"ב / לפ"ק ונקברה יום ד' יב לחודש / אם עניים ואחיות אביונ' / טובת שכל וטוב' מעשים / האשה הצנועה מ' אסתר / אשת מ"ו צבי בעהם זצ"ל / תנצבה

אביו של ר' צבי היה שמו **יצחק** [שמו מוזכר בספר פסקי ושאלות ותשובות מהר"ש מלובלין סי' ק"ו, כעד על עדות קדושי שחוק. וז"ל תחילת התשובה "תשובת הגאון מוה"ר הירש ליפחווין אב"ד גרויס ווארדיין, להגאון מוה"ר מאיר יהודה עסטרייכער

אב"ד קראלי, בענין קידושי שחוק. שאלה מק"ק קראל אשר ענה אמר' מה"ו הירש ליפחווין. ז"ל העדות, במותב תלתא ב"ד כחדא הוינא, אתו לקדמנא **הבח' איצק בן כ' אברהם פיהם**, והבח' כ' בינינו בהעלפר, והגידו לפנינו בת"ע בחרם ואיום גדול וכו' היום יום ה' ט"ז א"ר [אדר ראשון] תקל"ב לפ"ק]. שם סבו של ר' צבי היה כאמור, **רבי אברהם**. שמו נזכר בספר "מוסדות תבל", שיצא לאור בשנת תק"פ בין החותמים בעיר קראלי.

שם אמו של ר' צבי היה **געלי**. נוסח מצבתה: "האשה החשובה והצנוע' במעשי', מרת **געלי** אשת ר' **איציק פיהם** ז"ל, נפטרה ונקברה ביום ה' ז' כסלו תקפ"ט לפ"ק, תנצב"ה". ממצבה זו (וממקורות נוספים) ניתן ללמוד ששם המשפחה היה "פיהם", ונשתנה אח"כ ל"בעהם".

בקראלי

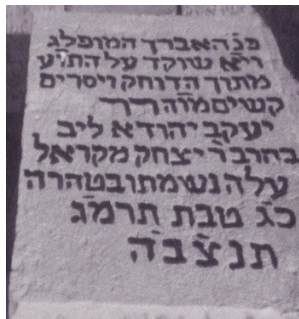
רבי יצחק בעהם, למד אצל הגאון ר' מאיר פערלס זצ"ל (שהיה רבה של קראלי), ונסמך על ידו לדון ולהורות, ונתקבל לדיין ומורה צדק בקראלי. אף שאביו מו"ה צבי לא היה מקהל החסידים, נתקרב ר' יצחק לחסידות עוד בימי בחורות, ונסע לצאנז אל הצדיק החסיד אבד"ק צאנז מו"ה **חיים האלברשטאם זצ"ל**. ר' יצחק היה מפורסם בחסידותו ודבקונו בבעל ה"דברי חיים", והיה מגדולי חסידיו. כשר' **יצחק בעהם** נכנס להרבי מצאנז, התרומם הרבי מעל כסאו ואמר: "ברוך הבא ר' איציקל מקראלי". וכששב פעם מצאנז חבוש "שטריימל" תמהה העיר כולה כי לא הורגלו בזה מעודם (מדברי דודי ר' יצחק איתאל ז"ל. וטורי ישורון גליון י"ד באדר תשל"א), והיה מכונה בפי כל "ר' יצחק חסיד" (ראה "בית ועד לחכמים" ה' ניסן תרפ"ב שנה ד' חוברת י"ג י"ד). הוא יסד לעצמו בית מדרש שהתפלל בנוסח ספרד. הבית שקבע בו את בית

מדרשו ניתן לו מאת הנדיב והגביר המפורסם ר' אברהם שטערנבערג ז"ל, שהיה ממעריציו הגדולים (מכת"י הספר על העיר קראלי).

עוד בהיותו בחו"ל (בשנת תרכ"א) הביא רבי יצחק בעהם לדפוס את המהדורה הראשונה של הספר "ישמח משה" מרבי משה טייטלבוים, על "במדבר דברים" (לבוב תרכ"א) [ע"י שם בהסכמותיהם של ר' חיים הלברשטאם מצאנז ור' יקותיאל יהודה טייטלבוים מסיגט], וכך כותב עליו הרבי מצאנז: "הרב המופלג וכו' מוה' יצחק איצק נ"י דיין קיראל" וכו'. ור' יקותיאל יהודה טייטלבוים מסיגט כתב "הרב המופלג ובקי מו' יצחק נ"י הדיין המצוין מק"ק קראלא, אשר נדבה רוחו אותו לדלג על ההרים, להביא למלאכת הדפוס ס' ישמח משה על במדבר דברים וטרחתו מרובה בנפשו ומאודו ע"כ נוצר תאנה יאכל פריה, זו שכרה" וכו'.

בשעה שפרצה המחלוקת הנוראה בין רבי חיים מצאנז זצ"ל ובין חסידות סדיגורא, היה רבי יצחק בעהם בין החותמים על כתב הפס"ד (באסרו חג של שבועות שנת תרכ"ט) נגד חסידות סדיגורא. הפס"ד נדפס בספר "ילקוט הרועים". החתמת הרבנים היתה בשני נוסחאות שונות, והשני חמור פחות. למחלוקת זו היו הרבה השלכות חמורות בשעתן. תחילת המחלוקת במה שטען רבי חיים מצאנז זצ"ל שהנהגת הפאר של בית רוז'ין (ובניו אחריו בסדיגורא) אינה מתאימה ליהדות גליציה ועלולה לגרום לסטיה מדרך היהדות, חלק מן המחלוקת היה כשנדמה היה שאחד מראשי חסידות סדיגורא נחשד ברצון להמרת דת. המחלוקת פסקה לאחר פטירת רבי חיים מצאנז זצ"ל. בחתימות יש טעות דפוס בשם החותם "הק' יצחק בעבאן מוץ בק"ק ראהלע במדינת הגר", וצ"ל: הק' יצחק בעהם מו"ץ בק"ק קראלע במדינת הגר.

לרבי יצחק נולדו שני בנים ובת אחת: ר' יעקב יהודה ליב ז"ל, זקני ר' מנחם מענדל ז"ל [ראה 'עלי זכרון' 31 עמ' סו, 32 עמ' עג, 33 עמ' נט] והבת מרת חי' גאלדא ע"ה אשת ר' ישראל יעקב גראס בקראלי [ראה עליו מה שכתבנו ב'עלי זכרון' 31 עמ' סו והלאה]. ר' יעקב ליב, היה קשור לאביו ואפילו לאחר שנעשה כבר לאיש והתחתן, שמר עליו אביו מכל משמר, כיון שהיה אדם חלש מטבעו וגם ילדיו לא נתקיימו (ר"ל), ומתו בגיל רך. יש אומרים שזאת היתה הסיבה, שבגללה עלה עם אביו לארץ ישראל כפי שיובא להלן, הוא היה יהודי מפואר וחסיד מושלם, ממש כאביו. שם אשתו של ר' יעקב ליב היה טשארנע. על מצבתו בהר הזיתים נחרטו השורות הבאות: פ"נ האברך המופלג / וי"א שוקד על התו"ע / מתוך הדוחק

ויסרים / קשים מו"הרר / יעקב יהודא ליב / בהרב ר' יצחק מקראל / עלה נשמתו בטהרה / כ"ג טבת תרמ"ג / תנצב"ה.

השתלשלות עליית רבי יצחק בעהם לארץ ישראל

דודי ר' יצחק איתאל ז"ל (שנקרא על שמו) כותב:

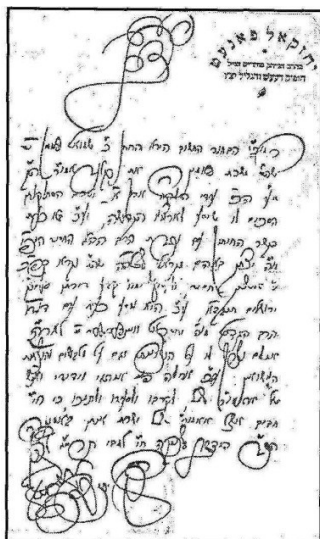
רבי יעקב ליב פרקש

"נודע לי מקרובינו [הלא הוא ידידי הטוב והמפואר הרב יעקב ליב פרקש (נינו של ר' יצחק בעהם) יליד ירושלים וכעת בברונקס בארה"ב]. בשכנותו של אבי זקננו בירושלים "בבתי מחסה", היה גר רבי דוד'ל בידערמאן ז"ל (נכדו של הצדיק המפורסם ר' משה'לה מלעלעו ז"ל (פולין) ומנוחתו כבוד בהר הזיתים ממש ע"י קברו של זכריה הנביא) והוא סיפר לאביו של ר' יעקב ליב, ה"ה ר' שמואל פרקש ז"ל את הענין כדלקמן: "היות ולבנו של אבי זקננו, ר' יעקב ליב, לא נתקיימו הילדים בחו"ל וכולם מתו בגיל רך (ל"ע ור"ל), ע"כ יעץ הרבי מצאנז לזקננו שבנו ר' יעקב ליב יעלה לארץ

ישראל ושם יתקיימו ילדיו, כי זוהי "סגולה" משום שכתוב בתורה, "למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ד' לאבותיכם", כמו כן צוה הרבי מצאנז לזקננו שגם הוא יעלה עם בנו ר' יעקב ליב לארץ ישראל ויתיישבו בעיר הקודש ירושלים ת"ו לטובת בנו. כמובן, שזקננו ציית מיד להרבי מצאנז, ור' יצחק בעהם ובנו ר' יעקב ליב עלו לארץ ישראל והתיישבו בירושלים, בעיר העתיקה. והנה באמת קרה הנס הגדול ונולדה בת לר' יעקב ליב בבתי מחסה, בשם "אסתר מלכה", היא היתה בת יחידה, והיא אמו של קרובנו ר' יעקב ליב פרקש שבברונקס. ובזכות עצתו של הרבי מצאנז, נשאר שריד לר' יעקב ליב, שזכה להקים דור אחריו. מכאן אנו למדים, שזקננו עלה לא"י למען בנו ובגללו עזב את הדיינות בקראלי ואת הקהילה שלו שם.

[ר' יצחק איתאל ז"ל ממשיך וכותב: "וכדי שהתמונה תהיה שלמה, אמשיך עוד לספר: ר' יעקב ליב בנו של ר' יצחק בעהם נפטר בדמי ימיו, חמש שנים לפני פטירת אביו (בפנקס הקהילה כתוב שנפטר ביפו, והובא לקבורה בירושלים), בל"ג בטבת תרמ"ג (883), ובתו אסתר מלכה נשארה יתומה וגלמודה, והעניות היתה גדולה בבית אמה, ע"כ החליטו גבאי "כולל שומרי החומות", (כולל אונגארן בירושלים) לשלוח אותה לקראלי אל דודנו ר' ישראל יעקב גראס, ושם נתגדלה (זוכר אני אותה בימי ילדותי כשלמדתי ב"חדר" בקראלי, הצביעו עליה, הנה "אסתר מלכה מירושלים"). לבסוף בביתו של הרבי ר' מענדלע פאנעט ז"ל, רבה של דעש ונשיא כולל זיעבענברגען לארץ ישראל, הסתופף בחור בשם ר' שמואל פרקש, ועז היה רצונו לעלות לארץ ישראל וחפש שידוך לעצמו, בחורה, שתסכים לעלות לארץ ישראל מיד אחרי החתונה (ראה כאן צילום מכתב הרב מדעש). והמזוג זוגים מצא בחורה כזאת את "אסתר מלכה" שלנו, שהיתה בקראלי באופן זמני, וכלתה נפשה לחזור

ב"ה

המוכ"ז הבהור החשוב הירא החתן כ' שמואל בנימין נ"י שה' משרת באמונה את כ"ק אדאמו"ר הק' זי"ע הכ"מ עדי הלקח ארון א' וטרם הסתלקותו הסכים לו שיסע לארצינו הקדושה, וע"כ בא כעת בקשר החיתון עם נכדת הרב הה"ג החסיד המפז' מו"ה יצחק באהם מקראלי וצלה"ה שה' נקרא בפ"כ ר' יצחק חסיד, ולסוף ימיו קבע דירתו בעיה"ק ירושלים תובב"א, ע"כ הוא נוסע כעת עם דודו הרב הגדול מו"ה יחזקאל וויינבערגער נ"י לארה"ק אולם נצרף לו על הוצאה וגם על מלבושים והוצאות הנישואין, ע"כ אחלה פני אוהבי וידידי ואנ"ש של אאמו"ר וצ"ל לקרבו ולסעדו ולתמוכו, כי ה' חביב אצל אאמו"ר וצ"ל ושרת אותו באמונה.

הכ"ח המדבר בצדקה ה"י למב"י תרס"ג לפ"ק
הק' יחזקאל פאנעט

מכתב המלצה מ'הכנסת יחזקאל' אב"ד דעעש לרבי שמואל בנימין פרקש

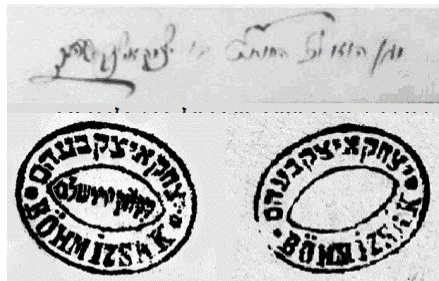
לאר"י מקור מחצבתה, וכך נתגלגל השידוך מדעש לקראלי, ומשם לארץ ישראל, מיד אחרי שהתקיימה חתונתם בקראלי".

עוד מוסיף דודי ר' יצחק איתאל ז"ל "את ר' שמואל פרקש הכרתי אישית במקום מגורי בירושלים ב"בתי זיעבענברגען" (בתים שנבנו ע"י הכולל) עוד בשנת תרפ"ה (925), הוא היה חסיד מפורסם, למדן ומקובל (נפטר בתש"כ, בדיוק ביום פטירתו של זקננו ר' יצחק בעהם כ"ה במרחשון), לר' שמואל פרקש ואסתר מלכה, נולדו בן ובת, יעקב ליב, הנמצא בברונקס, ארה"ב, וחיה [מרים טשארנע] אשת ר' [מנחם] יחיאל מיכל גולדברג, סופר סת"ם בירושלים, להם ארבע בנות ובן אחד. ליעקב ליב בארה"ב שני בנים ובת אחת, נכדים ונכדות. אסתר מלכה, נפטרה בירושלים בתקופת מלחמת העולם הראשונה במגפת רעב ר"ל, ששררה אז בארץ ישראל בימי התורכים, [ח' מרחשון] תרע"ז (916), ומנוחתה בהר הזיתים].

מדודי רבי חיים יהושע פולק ז"ל שמעתי סיבה אחרת לעלית ר' יצחק בעהם לארץ ישראל, שבית הכנסת הגדול והמפואר שנבנה בשנת תרל"א בקבלנות ע"י גויים, לא הופסקה בנייתו בשבתות, וכנראה היה זה לפי היתרו של רבו ר' מאיר פערלס. ור' יצחק בעהם הדיין התנגד לכך, ומשום שלא רצה לחלוק על רבו הנערץ בחר לעזוב ולעלות לירושלים (ראה חכמי טראנסילבניה עמ' ר"ל וח"ב עמ' 23). במכתבו לרבי נתן נטע לנדא רבה של אושפיץ הוא כותב "ע"ד ביהכ"נ שנבנה בשבת ע"י אומנים א"י מקבלי קיבולת והאבנים והחול והסיד של ישראל, אי מותר להכנס שם" אף

שלכאורה פסקו דבשל רבים ליכא חשד מראית עין, שכן הכל יודעים שהוא נבנה בהיתר, אך רבי יצחק בעהם ז"ל סבר שיש בבנייתו בשבתות משום חילול השם, ובנוסף לכך "ידוע דהמתחדשים עושין בתי כנסיות נגד הדין ומנהגי ישראל... ובודאי איכא חשדא ואסור ליכנס" [עיין שו"ת כנף רננה אור"ח סי' כ"א (בענין ביהכנ"ס בקוראלי), "ברכה ושלום לספיר ויהלום כבוד י"נ הרב הגדול המופלג בתו", החסיד המפורסם מהו' יצחק איציק בעהם מ"ץ בעיר קוראלי וכעת בירושלים תב"ב"].

בספר על העיר קראלי (מהג"ר אברהם מאיר איזראעל זצ"ל, בכת"י שתחת ידי) כתוב, שענין עלייתו של ר' יצחק לא"י קשורה למחלוקת שהיתה באותם ימים

חת"י והחותמות של רבי יצחק בעהם

ביהדות הונגריה. בשנת תרכ"ט נערך בבודפשט קונגרס של נציגי הקהילות היהודיות לקביעת הארגון הציבורי של יהדות הונגריה, הכינוס הביא לקרע בין החרדים לדבר ה' - "האורטודוכסים", לבין המתחדשים, שכונו בהונגריה בשם "נאולוגים". בנוסף להם היתה כת אחרת קטנה שבחרה להשאר במצבם הקודם בשם - "הסטטוס קוו אנטה". הם המשיכו

בענייני הדת לנהוג כמנהגם בעבר כחרדים לדבר ה', אך מבלי להזהות עם שני הזרמים הגדולים, ופתחו עצמם בפני העולם. גם בקהילת קראלי עמדו יראי ה' לבא לעזרת ה' בגבורים להתאחד תחת האורטודוכסים יראי ה' וחושבי שמו, שעמדה תחת השפעתם של כל גדולי המדינה שם, וגם הרב מאיר פערלס ז"ל היה מן הלוחמים בשורה הראשונה עם חבריו גדולי התורה בהונגריה (כמו הגאונים בעל כת"ס, רבי מנחם אש, מהר"א אסאד, מהר"ם ש"ק ועוד ועוד), אמנם בשנת תרל"ג נסוג הרב מאיר פערלס ז"ל אחור, וסרב להצטרף בצירופא דרבנן הנ"ל, והחליט להשאר בכת ה"סטאטוסקווא", אע"פ שקהילת האורטודוכסים קיבלו רשות מאת המלך והממשלה להתארגן בקהלות אורתודוכסים. ואף שכמה מגדולי הרבנים, חבריו לשעבר, עוררו עליו בחמת אפם, לא שמע לדבריהם, והקהלה נשארה "סטאטוסקווא". אך היראים לא נחו ולא שקטו, וקבלו עליהם למנהיג ודומ"ץ את הרב החסיד מו"ה יצחק בעהם זצ"ל. וכאשר ראה ר' יצחק בעהם זצ"ל שיהא נאלץ להלחם נגד רבו המובהק, בחר לעזוב את מקומו ומשרתו, ועלה לארה"ק. ע"כ מדברי הספר הנ"ל. בטורי ישורון גליון י"ד באדר תשל"א, כתוב כדברי דודי ר' יצחק איתיאל, וגם האמור בספרו של הרב איזראעל זצ"ל. ובספר חכמי טראנסילבניה ח"ב עמ' 23 כתוב גם את טעמו של דודי ר' חיים יהושע. יתכן שכל הדברים שכתבו נכונים, וזה וזה גורם.

רבי יצחק בעהם עלה לארץ ישראל בערך בשנת תרל"ג, והתיישב ב"בתי מחסה" בעיר העתיקה בירושלים. זמן קצר אחרי עלייתו, נתפרסם בצדקתו ולמדנותו (ראה בספר ציץ הקדש (לרבי יהושע מיכל שפירא זצ"ל) ח"א סי' נ': "לכבוד ידידי הגאון וכו' מוהר"ר יצחק מקראהל (נ"י) [ז"ל]" בסוגיא דכבתה זקוק לה). והיה מראשי כולל אונגרין. בספר "הגאון שנשכח" (עמ' 253-254) מונה בשמותם את ממוני הכולל בשנת תרל"ו "רבי יצחק בעהם, רבי חיים זוננפלד, ורבי אברהם גוטמאן". בשבועון החרדי "שבת אחים" (שיצא לאור בפעסט בעריכת הצדיק רבי יצחק רייך) גליון פר' פנחס תרל"ו (מס' 38) מתפרסם מכתבו של רבי יצחק איצק בעהם, בשם מנהלי הכולל, קריאה לבוא לעזרת הכולל שמנה אז ארבע מאות נפשות, וז"ל הכרוז:

אחינו בני מדינתנו היקרים שלומכם ישגא!

ידידי ציון! מרוב צער בני כוללנו ה"ו לא יכולנו עוד להעלים עין מהעניים וזקנים האלו המבקשים לחם, ואין בידינו להושיעם; ובראותנו כי אזלו ונדללו הנדבות הנקבצים למחית בני כוללנו, ואין במה להשביע נפש אחינו המחכים בכליון עינים לאגורת כסף, לכן בחרנו לנו אנשים יקרים ושלחנו אותם החוצה אליכם, אחינו בני מדינתנו.

הן המה 'יודיעו צער בני כוללנו לעורר רחמים בעדם לבקש נדבות חדשות מאת אשר יבנו לבו לתת תרומת ה' לעניי כוללנו. וגם לקבוע קופות לשם נשמת רמבהנ"ס ז"ע במקומות אשר לא נקבעו עדינה, למען נדיבי לב יפרישו לתוכן נדבות לבם להעלותם ירושלימה להחיות ארבע מאות נפשות עובדי ד' בציון. ואתם אחינו אוהבי ציון! קבלו נא ברצון את שליחי מצוה ה"ה הרב הגדול בתורה וביראה כקש"ת מו"ה יונה ליב מענדעלזאהן נ"י אשר יצק מים ע"י רבינו החת"ם סופר זי"ע, וזה שבתו בקדש יותר משלושים שנה. והרבני המופלג חכם וסופר יר"א מוה' יוסף משה קרויז, סופר כוללנו נ"י, אשר לפניו נגלו כל צרכי ועניני כוללנו. והם חרפו נפשם לצאת לעזרת אחיהם, חזקו נא ידם, היו נא להם לפה ולמליץ אצל כל נדיבי לב המעלים את זכר ירושלים על ראש שמחתם. פא"פ ידברו אתכם להודיע צער אחיהם המכחים לישועה ועיניהם כלות ומיחלות לעזרת ה' ע"י שליחי מצוה הנ"ל, ועל רב טובכם תמכנו כי תתנו ידיכם אתם להושיעים לסעדם ולתומכם כיד ה' הטובה עליכם, ובזכות מעשה הצדקה ריק הקב"ה עליכם שפעת טל ברכתו ותזכו לרב טוב כאנה"ר ונפש אחיכם המתפללים בעד העדה

[illegible]

ר"י בעהם ברשימת בני כולל
אונגארן בירושלים

ירושלים, פ' שלח לך תרל"ו לפ"ק

27.

בה נסך יחסי

המאמר הזה יאריך חשיבותו הרבה יותר מאשר כל מאמר אחר... ויש לנו חובה גדולה להעביר את המידע הזה לציבור. המאמר הזה יאריך חשיבותו הרבה יותר מאשר כל מאמר אחר... ויש לנו חובה גדולה להעביר את המידע הזה לציבור.

[illegible][illegible]

המאמר נכתב על ידי ד"ר יעקב בן-דוד, מנהל מחלקת המחקר והפיתוח של משרד החינוך, וד"ר יעקב בן-דוד, מנהל מחלקת המחקר והפיתוח של משרד החינוך. המאמר נכתב על ידי ד"ר יעקב בן-דוד, מנהל מחלקת המחקר והפיתוח של משרד החינוך, וד"ר יעקב בן-דוד, מנהל מחלקת המחקר והפיתוח של משרד החינוך.

הקדמה ברוח שיר השיר חלה עליה
 גם בסימן באמרה שמואל עליה
 תשס"ב יעקב יצחק יערי
 תשס"ב יעקב במוח סשה ורדה
 סשה חיה ביר שיר וסל אשכנזים בערך ירחולם חור
 0224887

[illegible]

היה ניתן ללכת שנים אחדות (הרבה) לפני

פסענע נ"י י"ז כוללים באיסור אסר

[illegible]

הסוכה לרשות קודמת חק יוסף דים ואנונימית
 רב אביד לקולת השכנים בעירם ירושלים תשנ"א

[illegible]

החברת נקראת בשם "החברה להגנה על המים" והיא תהיה חברה בע"מ. החברה תהיה חברה בע"מ. החברה תהיה חברה בע"מ.

[illegible]

अथवा १५५

כשנפרדו חסידי קארלין
בירושלים מכולל ואהלין
[ה' אלול תרל"ה] (ראה
שני פסקי דין בירושלים
בחתימתו ב"בית אהרן
וישראל" קובץ קמ שנה
כ"ד גליון ב). וכן חתם על
הקריאה "גחלי אש" (י')

על הקריאה "אלות
הברית" (י"ב אדר א'
תרל"ח) על האיסור

ללמוד חכמות
חיצוניות, שהחותם
בראש היה הרב משה
יהושע ליב דיסקין
זצ"ל, ובין החותמים
יצחק בעהם

בבשנת תרל"ה נדפס
בירושלים החלק
הראשון של הספר של
רבי עקיבא יוסף
שלזינגר זצ"ל "בית
יוסף החדש", ואף
שכוונתו היתה לשם

נאם משה יהושע יהודה לוי בהגאון מזה בנימין זלחה אברק בריסק דליטא יע"א	ונאם יעקב אברהם יצחק בנאה	ונאם יעקב ב"ר יעקב ר' יושעל
נאם יוסף נאחט אב"ד קר"ק יאס	נאם יצחק בעהם מקראל	נאם אב"ד מאדא
נאם אברהם אלטין מקושטוב	נאם חיים זאנבעלד	ונאם אלעזר מנחם בידערמאן
נאם יעקב ר' על התחום למעלה ממאטעם וחמישים חתומים שפבלו עליהם יד וזעם		ונאם חיים מנדלבוים אב"ד קר"ק טוראוו

האיסור מחכמי ירושלים ללמוד חכמות חיצוניות
שמים, היו בו דברים שלא היתה רוח חכמי ירושלים נוחה מהם, ולכן יקירי
ירושלים פרסמו סמוך לפרסום ספרו קונטרס בשם "ניתוח הבית" (הספרים העבריים
שנדפסו בירושלים - תשכ"ג, מאת שושנה הלוי מס' 220 עמ' 92. בין החותמים גם ר' חיים
זאנענפעלד, רבי מאיר אויערבאך ורבי אברהם שאג. עיין בספר "הגאון שנשכח" החל מעמ'
268, על ענין המחלוקת עם רבי עקיבא יוסף שליזנגר, ושני הצדדים כיוונו לשם שמים).
"קונטרס ניתוח הבית יהרס וינתן את הבית יוסף חדש אשר בנה ר"ע יוסף שליזנגר,
ואשר כנגע נראה לכל חכמי ישראל בהבית, ועל זה באו כל הרבנים הגאונים
להבדיל החבור הזה מקהל ישראל". וצריכים היו תחילה לבטל את ההסכמה על

הספר שנתנו החכם ראש"ל ר"א אשכנזי והרב אויערבאך מקאליש, שהיה נחשב לרב של האשכנזים, ומשום כך פנו מתחלה במכתב דלהלן אל כבוד הרבנים הנ"ל שיבטלו את הסכמתם כדי שהמלחמה, שהם עורכים נגד הרב שלזינגר לא תהיה מכוונת גם נגדם, המכתב נכתב ביום י"ז אדר שני תרל"ה וזו לשונו (בהשמטת משפטים מסוימים):

אנחנו הח"מ בהתאספנו יחד לעיין בדבר ע"ד הספר אשר הוציא מת"י המחבר חובר ר' עקיבא יוסף מכוללינו, וקרא אותו בשם בית יוסף חדש, וטרם פתחנו לראות מה שכתוב בו ראינו הסכמת הדרג"ת נ"י והפליגו מאוד בשבחו, וכאשר קראנו מהחל עד כלה סמרו שערות ראשינו בראותנו כי פער פיו לבלי חק נגד הד"ת, ומבזה כל יושבי

עה"ק בכלל, וכותב שעפ"י מאמר אבא אלי' ז"ל גמר את הספר, ובפתחו לכתוב על יושבי ירושלם כותב כי קשה לו לטפל בנבלה רח"ל, והרבה גם לבזות גאונים וקדושי עליון נשיאי כוללנו מלפנים ז"ע ... וכל חכמי ישראל בארץ ובחו"ל השליך אחרי גוו אשר לא הגיע לקרסולם של תלמידי הגאונים שבדור. אשר על כל אלה טרם נצא למלחמת ה' נגד ... אני חסים על כבוד הדר"ג נ"י כי רבה היא, לתקן את אשר יצא כשגגה מלפני השליט, בטח תקותינו, כי תשיגנו תשובה מאהבה, להרים דגל התורה ויושבי אדמת הק'.

בין החותמים על מכתב זה היו ר' יצחק איצק בעהם מקראל, ר' אשר אנשיל ניימאן מלפנים אב"ד דק"ק וואיעצען, ר' חיים זוננפלד, ועוד. אחר שלא מסר רבי עקיבא יוסף שלזינגר את ספריו לב"ד להוציא משפט עליהם יצא פסק הדין דלהלן מראשי כולל אוגנרין, שנשלח לבתי הדינים הקבועים לאישור. וזה נוסח הפס"ד (בהשמטת משפטים מסוימים):

ע"ד ספר בית יוסף חדש אשר חיבר ... וכבר העידו הרבנים הגאונים כי יש בהספר אש זרה לחבל ולהרוס כרם ישראל, אשר כי איש נאמן רוח שיקרא בו דלתות שמים יראה כי ... התעוהו, ועושה לו קרני ברזל לחרף מערכת ישראל ... להבהיל און השומעים ולפתותם. ויען כי ... הוא מאנשי מדינותינו, שנסנו כגבורים מתנינו למיעבד דינא לנפשינו כדת וכתורה. ובכן אנחנו מחרימין ומנדין ומשמתין את ספר בית יוסף חדש, בכל מיני חרמות ושמעות, ובכל האלות הכתובות, ובחרם כל רבותינו הגאונים והרמב"ם ז"ל, שאסור לקרות בו ולהחזיקו בבית בכל מדינות ומדינות, כי הוא טעון

גניזה ושריפה כשאר ספרי חצונים וספרי מינים. וכל העובר על דברינו אלה, דינו כעובר על חרם רבותינו הגאונים זי"ע, וליטריקה חויה דרבנן דלית ליה אסוותא, ויחולו עליו כל האלות הכתובות בספל התורה. ובציפייטנו נצפה כי כל הרבנים הגאונים ומאוה"ג שבפעה"ק ת"ו יחוסו על כבוד תורתנו הק', ויבאו אחרינו לאשר ולקיים את כל מה שיצא מאתנו שהוא כדת של תורה, ואחריהם ילכו כל גאוני מדינה ומדינה אשר יבואו עליהם דברינו אלה.

ולהשומע ינעם ותבא עליו ברכת טוב ושלוש על ישראל פעה"ק ירושלים ת"ו יום אך לחדש אד"ש שנת תרל"ה לפ"ק הכ"ד ראשי ויחידי סגולה מכולל אונגהרן שומרי החומות

וחתמו כאן שמונה עשר רבנים מראשי הכולל וביניהם כנ"ל ר' יצחק איצק בעהם מקראל, ר' אשר אנשיל ניימאן מלפנים אב"ד דק"ק וואיעצען, ר' חיים זאנענפעלד.

סוף דבר, שפסק הדין הוכרז בכל בתי הכנסיות ובתי המדרשות, ואף הרבנים שנתנו מתחילה את הסכמתם לר' עקיבא יוסף שלזינגר ביטלו הסכמתם, וכתבו שאסור לקרוא בספרו, וטעון גניזה ושריפה. ואף הרב אברהם שאג הוציא פסק דין כן.

מידע רבא.

לאשר נתעוררו מבני סגנא ורבנא הנאון הקדוש מה"א שאג וצוק"ל לעלות זכר עולם לנשמת אברהם הקדוש זי"ע ויסרו ע"ז קאמיטע להקמת בית אברהם, ובעבור שכוונתם לשמים דלהוי זכות נמור רק לעשות נ"ר לאיתו צדיק, ולא העריכו מכתבי בקשתם כ"א למול תלמידי אוהבי ומיודעי של הנאון הקדוש זי"ע, וגם בזה הודיעו נאמנה שלא לקשה אפי' סיומה אחת מפרנסת עניים ח"ו כיאות לרודפי אמת וצדק. והן עתה אחר משא ומתן בדבר הזה עלה בהסכם אצלם דווראי ניה לי' יותר בהדפס כתבי קודש אשר השאיר אחריו ברכה מן הנאון וצוק"ל, אסרנו בודאי מצוה רבה להודיע כזאת ולהי' מן המזוהין לדבר הגדול הזה למיעבר נ"ר לאותו צדיק להיות שסתותיו דובבות בקבר, וזכות הנאון הקדוש המחבר יגן עליהם ועל כל אחב"י המסעיים לזה, הכ"ד טובי ומנהלי כולל אונגהרן, עסטר"ך, סעהרן, בעהטען בעה"ק ירושלים תוב"ב.

נאום יצחק איצק בעהם מקראל.

נאום חיים זאנענפעלד.

נאום אברהם נוסטמן.

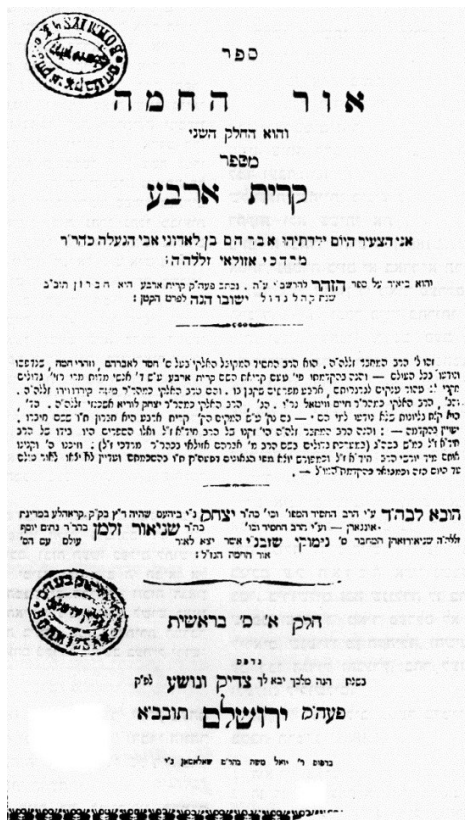
קריאה לסייע למען הדפסת כתבי ר"א שאג

"והחברות היקרות: גמילת חסדים ובקור חולים והכנסת אורחים העובדים עבודתם

בשנת תרל"ו פירסם רבי יצחק בעהם עם ר' יוסף חיים זוננפלד קריאה להוצאת והדפסת ספרי ר' אברהם שאג, ונדפסה הקריאה בשבועון החרדי "שבת אחים" סוף שנת תרל"ו.

בשנת תרל"ז כשר' יואל משה סולומון התחיל להדפיס בירושלים את כתב העת "יהודה וירושלם", פירסם רבי יצחק בעהם שם מאמר ארוך (גליון ג' ר"ח ניסן תרל"ז) כשהוא מעודד את "האנשים הישרים מיסדי ומנהלי החברות היקרות: מאה שערים, אבן ישראל, בית יעקב ומשכנות ישראל",

באמת ובאמונה, להחיות נפשות נדכאים. כל לב ישר יראה בעיר קדשינו כל יקר וחמודות, וברגש י-ה יביע תהלות ה' וחסדיו על כל תגמולוהי עלינו". ומאיך הוא מתאונן על המוציאים דיבתם רעה "כי בעוונותינו הרבים קמו פריצי הדור, עדת מרעים אשר עיניהם תמקנה לראות הרמת התורה, וישוב ארץ הקודש. וצרי יהודה וירושלם אלה יעמיקו עצה להסיר לב הישרים מפעולתם הרוממה פעולת הקודש, ולמען הפק זממם יפיחו רוח שקר כזב ותרמית, להקדיר שמש אור יומם המאיר על הרי ישראל, מפעולת הישרים היקרים מנהלי החברות, ולומדי ומרביצי התורה".

באותן שנים הגיע הרבי ר' יחזקאל משינאווא ז"ל, בשליחות אביו הרבי מצאנז לירושלים ושהה שם כמה חדשים, כדי לעזור לרבי יצחק בעהם בהדפסת הספר החשוב "אור החמה", פירוש על הזוהר, בשלשה חלקים, מהגאון האלוקי מוה"ר אברהם אזולאי זצ"ל בעל ה"חסד לאברהם" (סבו של החיד"א), שהרבי מצאנז השתוקק מאד לראותו עוד בחייו (נפטר בשנת תרל"ו - 876). בהסכמתם לספר כתבו רבי אברהם אשכנזי ורבי מאיר אויערבאך "איש יקר רוח ה"ה הרה"ג החסיד וכו' יצחק בעהם נ"י וע"י התעוררות של הרה"ג וכו' כה"ר יחזקאל נ"י האלברשטם אב"ד דק"ק שטראפקווע, קיבל עליו הרה"ג הרי"ץ הנ"ל להשתדל בכל כוחו בגופו ונפשו לעורר ידידיו ואוהביו יראי ה' אשר במדינת חו"ל, שיסיעו בהדפסת הספר שנדפס בשנת תרל"ו. בחלק ג' (ויקרא) כותב ר' יצחק בעהם:

דבר אל הקורא!

וישב יצחק ויחפור וימצא באר מים חיים

אודה לה' בתוך קהל עדת מי מנה, על אשר החייני והגיעני לזמן הזה, ויביאני להראות לי את גמר הדפסת שלשה חלקים מהספר הק' הזה אור החמה המאיר לארץ ולדרים, מפענח תעלומות חכמה וסתרי סתרים, ואת האור הגנוז זה כמה מאות שנה גלית

כעתירה המדבר בצדקה יצחק איצק בעהם מקראל היושב בעה"ק ירושלם ת"ו.

ספד

276

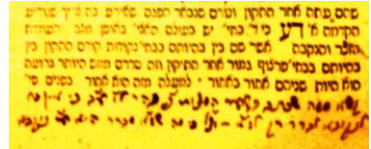
7379 ומבשלות המדעים ב"ר יצחק מנחם שאלם ל' .

שנה זאת הברכה לט"ז

ר' יצחק איתאל כתב שהוא זוכר שכשהיה כבן שבע-שמונה, קבלו ממנו מירושלים "שמן זית" לחנוכה, והסבא רבי יוסף שמעון פולק צ"ל היה במצב רוח מרומם,

שיכול לקיים מצות נר חנוכה בשמן זית אמיתי מאר"י, מירושלים עיר הקודש ת"ו, השמן היה ארוז פח בתוך פח ובין פח לפח היה עשב ריחני שקראו "איזוב". ר' שמשון נפטר ה' שבט תר"ע, ומנח"כ בהר הזיתית.

ראיתי כתוב שנמצא טופס מספר א' מהשמונה שיערים מכתבי האר"י, שהיה שייך להגה"ק ר' יצחק בעהם מקראלי, עם הרבה הגהות בקבלה עם תוכן, ומראי מקומות לשאר כתבי האר"י

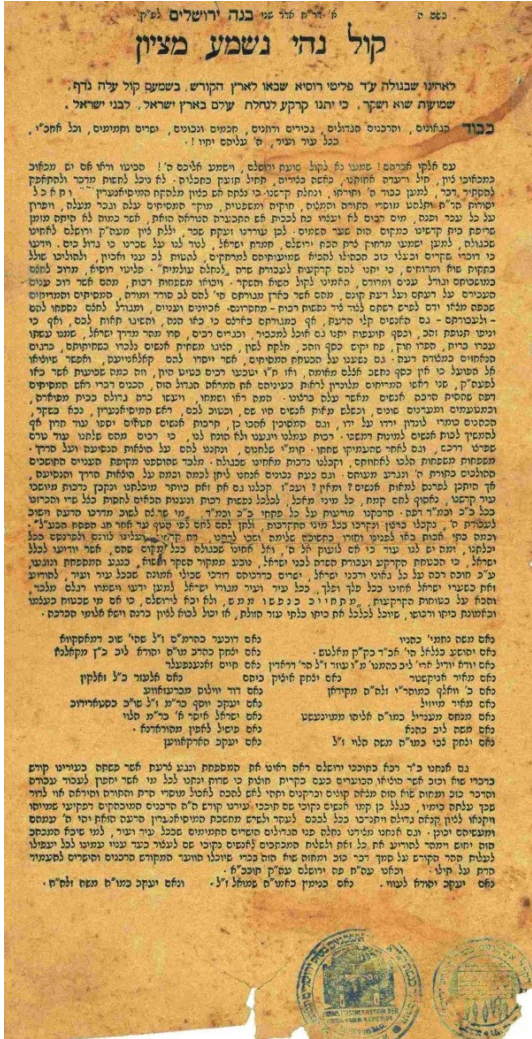

הגהה מר"י בעהם

בכתב ידו של הצדיק ר' יצחק בעהם. וכתוב בראשו, שהוא שייך עכשיו לר' ישראל יעקב גראס מקראלי מעזבון מר חמי הצדיק יצחק בעהם זצלה"ה.

בשנת תרמ"ב נסע ר' יצחק לבקר את משפחתו בקראלי ובמיקר, והיה שם מסדר קדושין לנכדו ר' צבי בן בנו ר' מנחם ז"ל בנירעדהאז (Nyíregyháza), ואשתו אסתר בת מנחם פלדמן מסערענטש [ראה 'עלי זכרון' 32 עמ' עג, 33 עמ' נט]. ואח"כ חזר ר' יצחק לארץ הקדש.

באר"ח אדר שני, שנת "בנה ירושלים" (תרמ"ג) התפרסם כרוז "קול נהי נשמע מציון". בכרוז מתריעים רבני ירושלים על פגיעות המיסיון האנגלי בירושלים, על היהודים שכבר נפלו ברשת ועל המאמצים להצילם. "...כי נצתה אש בציון מלהקת המיסיונרין ותאכל יסודות הד"ת", וחתומים כעשרים מרבני ירושלים ביניהם גם "נאם יצחק איציק ביהם".

הכרוז נגד המיסיון בירושלים

חותמות ועד "כנסת ישראל" ובד"ץ "דקהל אשכנזים" (פרושים).

ר' יצחק חי בירושלים כחמש עשרה שנה, ונפטר בכ"ה מרחשון שנת ה'תרח"ם (תרמ"ח), כפי שרשום על המצבה בהר הזיתים. בפנקס החברה קדישא ראיתי שכתבו עליו "הגדול בתורה וחסיד במעשיו". קברו של ר' יצחק, נכרה ליד קבר בנו, ר' יעקב ליב (שנפטר חמש שנים קודם אביו). בסמוך למקום קברתו קבורים רבי אברהם שאג זצ"ל ור' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל.

על מצבתו כתוב: פ"נ / הרב המה"ג [=המאור הגדול] החסיד / מו"ה יצחק בעהם / זצ"ל היה דין בק"ק / קראלי במדינת אונגאריה / נפטר בשם טוב חמשה / ועשרים לחודש מרחשון / בשנת ה'תרח"ם לב"ע / תנצבה.

ב"המגיד" מאותם ימים כתוב: "לכולל אונגאריא אבדו שני אנשים נכבדים אשר בהם התפאר הכולל הלזה, ומעטים הם בעירנו כמותם, בליל השבת (כ"ז) [כ"ה] לירח החולף גוע וימת הרב החסיד וכו' מוהר"ר יצחק בעהם ז"ל דיין מקראהלע, ויובל לקברות בליל מוצש"ק בכבוד גדול. המון אדם רב נהרו לבית המנוח

לחלק לו את הכבוד האחרון. הספדנים ערכו עליו מספד ונהי ויספרו בשבחו, כט"ו שנה ישב המנוח בעירנו ועסק בתורה ובעבודה, והעמיד תלמידים רבים". ובסגנון דומה גם ב"היום" (ג' טבת תרמ"ח) כתבו: "לכולל אונגארן אבדו שני אנשים נכבדים אשר בהם התפאר הכולל, בליל השבת כ"ה לירח העבר גוע וימות הרה"ג החסיד וכו' מוהר"ר יצחק בעהם ז"ל מקראהל, בשנת ס"ח לחייו, כל אחינו תושבי עירנו נהרו לבית המנוח ללוותו לבית עולמו; הספדנים עוררו עליו מספד ויספרו בשבחו. כשלשים שנה היה דיין בקראהל, וזה כחמש עשרה שנה בא לשכון לעיה"ק ויעסוק בתורה ועבודה, והעמיד תלמידים רבים... ובליל השבת העבר נאסף אל עמו הרב הישיש... מוהר"ר משה יהודה הלוי המבורגר..."

לשמו ולזכרו הוקם בית מדרש בעיר קראלי (ראה "בית ועד לחכמים", ה' ניסן תרפ"ב שנה ד' חוברת י"ג י"ד). שם אשתו היה פראדל ב"ר יונה מקראלי, נפטרה בי' ניסן תרמ"ה ומנוחתה כבוד בהר הזיתים בירושלים, ועל מצבתה נכתב "פ"נ האשה / הצנועה מ' / פראדל בת / הרב החסיד מו"ה / יונה מקראל / נלב"ע יוד ניסן / שנת תרמ"ה / תנצבה".

הרב יואל הירש - קרית יואל
מורשת חכמי אמעריקא

רבי משה אסאד ותקופת שהותו בארה"ב

צעיר בניו של הגה"ק רבי יהודה אסאד זצ"ל היה הבן ר' יצחק משה אסאד, ר' משה - כפי שהיה נקרא - נתייתם מאביו ומאמו בבחרותו, ופרטים על ימי חייו כמעט ולא ידועים. בסוף הגדה של פסח 'אש דת יהודה' ממרה"י אסאד ובנו מהרא"ש אסאד (מכון זכרון, ב"ב תשע"א), צירף העורך הרב שלמה ווייס תולדות המחבר ומשפחתו, ובתוכם פרטים קצרים על חיי בנו ר' משה הנ"ל, ובתוה"ד מוסר הכותב ש"בשלב מסוים היגר לארה"ב ועסק שם בפעילות ציבורית לחיזוק ישוב ארץ ישראל, אך לאחר מכן חזר למאקאווא" - כמו כן נזכר ר' משה בספר 'החתם סופר ותלמידיו' כתלמידו של מרן הכתב סופר.

העורך החשוב ר' זושא קינסטליכער שליט"א הפנה את תשומת לבם של חברי מכון "מורשת חכמי אמעריקא" לדבריו של הכותב הנ"ל, עם בקשה לאתר פרטים על תקופת חיי ר' משה בארה"ב ועל פעילותו הציבורית פה. באדיבות חברי המורשת מצאנו מסמכים חשובים אודות ר' [יצחק] משה אסאד מעת מגוריו כאן בארה"ב, מהמסמכים עולים פרטים חדשים הן על תקופת חייו כאן בניו יורק, וגם פרטים ביוגרפיים כלליים להשלמת הדברים, והנני מפרסמם פה ביחד עם הפרטים שכבר נכתבו בהגדש"פ הנ"ל עם ציונים והשוואות למה שנכתב שם.

*

בן זקוניו של הגאון הקדוש, גדול מרבין שמו רבי יהודה אסאד זצוק"ל אב"ד סעמניץ וסערדאהעלי ושם מנו"כ, היה 'המופלא בתורה וביראת ד' טהורה, כש"ת כ"ה משה אסאד' (לשון אביו ז"ל באיגרת אליו, כפי שנדפס במאמר הנ"ל). ר' יצחק משה נולד בסעמניץ שבאונגארן ביום כ"א תמוז תר"ו (ר' שלמה ווייס כותב שנולד בשנת תר"ג, אבל בהמסמכים דלהלן מוסר את תאריך לידתו 15 יולי 846, ובמסמך אחר כותב שנולד אוגוסט 846. אולם על מצבתו במאקאווא נחרת שהיה בן פ"ז שנים בפטירתו בשנת תר"ץ, ואם כנים הדברים אכן צריכים להקדים את שנת לידתו לשנת תר"ג כמו שכותב הנ"ל). בבחרותו למד בישיבה הרמה בעיר פרעשבורג תחת חסותו של הגה"ק בעל כתב סופר זצ"ל ונתקרב כתלמידו של הראב"ד רבי נטע וואלף ליבער זצ"ל דשם.

*Tagelohn, im Jahr. Am 7. Mar. voran-
halten die Festen der hiesigen r'p ein Festen,
bei welchem sich viele Teilnehmer auch aus der Um-
gebung einfanden.
Während der Maßzeit sang der hiesige Cantor,
Herr H. Schulinger, mit seiner angenehmen Stimme
mehrere schöne Melodien. Endlich begann er in er-
greifenden Tönen das Gebet für das
Gelingen des Jahres zu singen.
Am 10. Mar. sang der Cantor, Herr H. Schulinger,
mit seiner angenehmen Stimme, eine Summe
von 800 fl. zur Aufhebung eines Heil- u. Gutes
und zur Bereicherung eines Zehnwogens zu ipen-
ben. Möge die Gemeinde dies fortführen, Gutes und
Edles zu stiften!*
Moses H. Schul.

הידיעה באיזראעליט מר"מ אסאד

בבחרותו נתייתם מאביו ומאמו, לתקופה - כנראה
בבחרותו - עבר לגור לעיר יאסברין והתגורר בבית
גיסו רבי אהרן ביכלר אב"ד דשם. במאמר הנ"ל כותב
שבקיץ תרכ"א נסע לבית גיסו, אולם אנחנו מצאנו
ידיעה קצרה מיאסברין בחתימת 'משה אסאד' בעתון
החרדי 'איזראעליט' משנת תרכ"ח, בה מודיע אודות

סעודה שהתקיימה בז' אדר בעיר יאסברין עם משתתפים רבים מישובי הסביבה, החזן מ. א. שולזינגער שר את הקל-מלא רחמים עבור נשמת אביו זצ"ל, והנאספים נדבו צדקה בסכום של 800 זהובים לטובת בניית בית החיים וולכישת עגלה להובלת הנפטר. נראה שהתגורר שם בתרכ"ח לאחר לימודיו בפרשבורג והתיינתמו מהוריו בבית אחותו וגיסו עד חתונתו. [וראה ב'עלי זכרון' 34 אגרות מר' משה אסאד אל אחותו וגיסו הנ"ל].

נשא את מ' חנה בתו של ר' אליעזר ליפמאן קליין. ר' ליפמאן היה גם חותנו של הנגיד ר' אליעזר פיין מקאוואטשהאזא (ראה מש"כ רש"צ שפיטצער ב'עלי זכרון' 26 עמ' לד, 38 עמ' פג), אשתו של ר' ליפמאן היתה מרת גיטל חי' בת ר' יהודה ששם משפחתו היתה 'אסאד'. לא ידוע לע"ע אם היה להם קשר משפחתי לפני שהשתדכו. לאחר נישואיו התגורר עם זוגתו בעיר מגורי חותנו בעיר באטטאני באונגארן (במאמר הנ"ל בהגדש"פ כותב ר' שלמה שעוד לפני הגירתו לארה"ב עבר ר' משה לגור בעיר מאקאווא, אולם במסמכים הרשמיים מוסר שמקום מגוריו קודם הגירתו לארה"ב היה בעיר באטטאני. וראה גם ב'עלי זכרון' 38 הנ"ל שבשנת תרל"ג גר עם חמיו בבאטטאני), ושם נולדו להם בניו יהודה בשנת תרל"ג, ומארקוס (אולי מרדכי) בשנת תרל"ה.

בעיתון 'מחזיקי הדת' מיום כ"ג אדר תרמ"ד נמסר פרט חשוב ומעניין בתולדות ר' משה, בזה"ל: **מכ"ע יידישע פעסט צייטונג מודיע כי בכפר זיגמונד-האזא אשר אצל עיר אראד, נבחר ה"ר משה אסאד בן הגאון ר' יהודא אסאד ז"ל לשופט הכפר, וכבדוהו באורים ביום הנתן המשרה על שכמו.** הכפר זיגמונד-האזא Muresul/Zsigmondhaza הוא כיום חלק מהעיר אראד במדינת ראמעיניא, וכנראה בין נדודיו התגורר גם שם, ולימים כאמור התמנה לשמש כראש הכפר. מרישומי העיר אראד נראה שבעת מגוריהם שם נולדה להם בת בשם אסתר, שנפטרה בשנת תרמ"ב בצעירותה.

בשנת תרמ"ט היגר ר' משה לארה"ב (עפ"י המסמכים, התאריך המדויק להגירתו הוא כותב 4 יולי 1885). מגוריו כאן (לכה"פ בעת קבלת אזרחיות ובקשת דרכון בשנת תרס"ד-תרס"ה) היה על האדרעס 276 איסט הויסטון סטריט במורד העיר ניו יארק מזרחה. בשנת תרס"ד קיבל בעיר ברוקלין את אזרחות ארה"ב, ובראשית שנת תרס"ה פנה לשלטונות עם בקשה להוצאת דרכון כנראה לצורך חזרתו לאונגארן, ומוסר בה שמתגורר כאן בניו יורק חמש עשרה שנה ברציפות משנת תרמ"ט עד תרס"ד ומסחרו כסוחר סיגריות.

Zion Weekly News. Organ of the League of Zionist Societies of the United States. Published by M. Aszud. German in Hebrew and German characters. New York, March 25-June (?), 1898. Title afterwards changed to Zion News. Had no German title.

הידיעה על העתון שה"ל ר"מ אסאד בניו יורק

מלבד מסחרו הנ"ל היה תקופה קצרה, בסוף שנות ה'תר"ן, שבה ערך ר' משה עיתון גרמני-יהודי

שנקרא בשם 'ציון וויקלי ניוס' ואח"כ 'ציון ניוס' (חדשות מציון - שבועי) שבהם

מאמרים בלשון הקודש ובשפה הגרמנית (וכנראה לזה מציין הכותב בהגדש"פ הנ"ל שעסק ב'פעילות ציבורית לחיזוק הישוב בארץ ישראל'). כמו"כ נמנה כר"ח של הארגון 'עברי' שנוסדה בשנת תרנ"ח (מרשימות 'אמעריקען זשואיש יעיר-בוק' תרס"א). במפקד הצנזוס משנת תר"ס (900) מתגורר ר' משה על הכתובת הנ"ל בשדרת איסט-הויסטון, עם בנו יהודה ועוד שני אנשים.

בנו יהודה אסאד (יוליוס), נולד בעיר באטטאני באונגארן בחודש יאנואר תרל"ג, היגר לארה"ב בבחרותו בגיל 18 כשלוש שנים לאחר ביאת אביו בשנת תרנ"ב (בתאריך 22 יוני 892, כפי שעולה מרשימות הנכנסים לארה"ב דרך איי עליס-איילנד בניו יורק, על המסמך של בקשת הפספורט נרשם בטעות שנת 893). התגורר כאן בבית אביו כהנ"ל, והתעסק כפועל בתעשיית בגדים. בשנת תר"ס קיבל את האזרחות בארה"ב. ובשנת תרס"ה כאביו גם הוא מבקש לקבל דרכון. כנראה לא התחתן באמעריקא.

הבן השני מארקוס (אולי מרדכי) נולד כאמור גם הוא בעיר באטטאני, בשנת תרל"ה, וביחד עם אחיו יהודה היגר לארה"ב בבחרותו בגיל 16 בשנת תרנ"ב, אולם כנראה ממפקד הצנזוס בשנת תר"ס חזר לאונגארן לפני תר"ס.

כנראה עזבו האב ר' משה והבן יהודה את ארץ מגוריהם ארץ אמעריקא אשר גרו פה משך י"ד-ט"ו שנה וחזרו לאונגארן בשנת תרס"ה, ואז התיישבו בעיר מאקאווא, עד לפטירתם, האב ביום ו' אב תר"ץ בן פ"ז שנה והבן כ"ג שבט תש"ג בן ע' שנה, ומנוחתם כבוד בעיר מאקאווא (צילום ונוסח מצבותיהם בהגדש"פ הנ"ל).

מכל המסמכים משמע שאשתו מרת חנה לא היגרה אתו לארה"ב ולא חזרה עמו, אולי נפטרה על פניו צעירה לימים והוא היגר באלמנותו, על מצבתו שנעתקה ע"י ר' שלמה ווייס בהגדש"פ הנ"ל נחרתו בין השאר המלים "חיי צער היו רוב ימי מגוריו" שנותן תחושה להקורא שאכן חייו היו גלמודים ונדודים.

הבן מארקוס אסאד חזר כאמור מארה"ב לאונגארן לפני תר"ס, וזכרו נמצא ברישומי הנישואין בעיר ווקובר במדינת קראאטיע, שבשנת תרס"ד נשא לאשה את בערטה בראון, כשנה אחריו נולדו להם בת בשם Jolli. בשנת תרס"ז נפטר מרקוס אסאד בצעירותו, אשתו ובתו נספו בשואה הי"ד.

מרשימות קדושי השואה של בני קהלת מאקאווא נראה שהבן יהודה נפטר כנשוי, ואלמנתו נספתה בשואה הי"ד.

יהא זכרם ברוך

על המסמכים של בקשת דרכון ורשימת אזרחות של ר' משה אסאד הנ"ל מצאנו ראינו שחתום עליהן בתורת עדות רב בשם 'מאקס פריעד', גם הוא מניו יורק, ואחר שלמדנו חיפוש מחיפוש ומציאה ממצאה, למדנו שאכן לפנינו רב נוסף מיוצאי

הונגרי' שהתיישב באמריקא, והיה פעיל לעדת יוצאי מדינות ארץ אונגארן, ונביא להלן סקירה קצרה מתולדותיו כפי מה שמצאנו כעת, ואם יש לאחד מן הקוראים פרטים נוספים על דמות בלתי ידועה זו, נשמח לקבלם.

הרב ר' מאיר פריעד נולד ביום ד' ניסן תר"ח (עפ"י מה שנחרת על מצבתו) לאביו ר' שמואל פריעד, ולאמו מרת שרה (Zali) מאשקאוויטש. נשא לאשה את מרת מרים בתם של ר' אלי' ביילוש ושרה בערקאוויטש (נולדה כ"ד חשון תרכ"ב), טרם הגירתו לארה"ב התגורר בעיירה אוברעש Úbrež שהיא כפר בגלילות סאבראנץ כהיום בסלאוואקיי.

ביום ה' כסלו תרמ"ה עזבו ר' מאיר וזוגתו את אייראפא דרך הנמל בעיר המבורג שבגרמני', על האניה בשם Rhaetia, ברשימת נוסעי הספינה נמנו רק ר' מאיר ואשתו, וכנראה שבנים לא היו להם עדיין בזמן הגירתם. הזוג התיישב בניו יורק הברירה, ובאותה שנה ביום י"ג אלול תרמ"ה נולדה להם הבת חנה, כשנתיים לאחר מ"כ ביום י"ג אדר תרמ"ז נולדה להם בתם השניה שרה, בשנת תרמ"ט נולדה בתם Sadie אח"כ ביום כ"ח אדר א' תרנ"א נולד להם בנם בשם הענרי, וביום ל' כסלו תרנ"ב נולדה להם הבת רוזא.

ברשימת הצנזוס משנת תר"ע מתגוררים ר' משה ואשתו בניו יורק, ועמהם מתגוררים בנם הענרי והבנות רוזא וסעדי, בשנת תר"פ מתגורר אתם רק בנם הענרי, ובשנת תר"ץ כבר אין אתם בני משפחה. כחמשה שנים לאחר מ"כ בשנת תרצ"ה בעת פטירתו של ר' מאיר, נמסר שמגוריו לאחרונה היה על האדרעס 115 ברייטוואטער קאורט באיזור ברייטון-ביטש בברוקלין, אולי עברו שם לגור אצל אחד מצאצאיהם.

ביהכנ"ס 'עטרת ישראל'

מרשימת 'אמערקען זשואיש יעיר-בוק' משנת תרס"ז נראה שר' מאיר פריעד כיהן כרב דביהכנ"ס אדרת אל על האדרעס 216 איסט 7 סטריט, נשיא הקהלה א. בלומינגדעיל. בשנת תרע"ז מוצאים אותו משמש כרב דביהכנ"ס עדת ישראל בניו יורק, ושנה שלאחריה ברשימת הזשואיש יעיר-בוק משנת תרע"ח מראה שר' מאיר פריעד עבר לשמש כרב דביהכנ"ס עטרת ישראל על האדרעס 322 איסט 82 סטריט, בתוככי עיר מנהטן הגדולה (רצוף כאן תמונה מהביכנ"ס מימי קדם - הבנין עומדת עוד היום, אולם לדאבונינו כמו רבים מבתי כנסיות ובתי מדרשות של פעם שועלים הלכו בה ומשמשת כהיום ככנסיה נוצרית רח"ל). ברשימה צוין שביהכנ"ס הוא אורטודוקסית שנתיסדה בשנת תרמ"ב, דורשים בה בלשון אנגלית וגרמנית - שמזה נראה

ששימשה ליוצאי גרמני' ואוסטרי' - קהלה בת ארבעים חברים, בביהכנ"ס יש 400 מקומות ישיבה, יש להם גם בית ספר עברי וחלקה בבית החיים, נשיא הקהלה צ'רלס ווייל, מזכיר ג. אויבדורפר והרב הוא כאמור ר' מאיר (מאקס) פריעד.

העתק מתמונה נדירה נשמרה בארכיוני הג'וינט בניו יארק (התמונה בעצמה מטושטשת וכמעט ולא רואים בה מאומה, אולי ימצא אחד מהקוראים העתק אחר מתמונה נדירה זו - אולם הכיתוב ברור), התמונה הוא מאסיפת רבנים ועסקנים שהתקיימה בעיר המרחץ קארלסבאד בדייטשלאנד, בקיץ שנת תרפ"א (16 אוגוסט), ובין המשתתפים נמנה גם הרב ר' מאיר פריעד מניו יארק.

Sitting at Conference
Left to right—Abraham Hershkowitz, Philadelphia, Pa.; Henry Spira, Cleveland, O.; Oberrabbiner Mayer Frey, Surany; Oberrabbiner Salomon Schreiber, Beregszasz; Oberrabbiner Kalman Weber, Postyen; Oberrabbiner Akiba Schreiber, Pressburg; Oberrabbiner Benjamin Fuchs, Grosswardein; Morris Engelman, New York; Wilhelm Stern, Grosswarden.
Standing—Aurel Tauber, Sopronkeresztur; Max Fried, New York; Samuel Schreiber, Pressburg; Abraham von Freudiger, Budapest; Leopold von Freudiger, Budapest.

הנה תרגום מהכיתוב מתחת להתמונה: יושבים בהאסיפה - משמאל לימין - אברהם הרשקוביץ, פילדפי'; הנרי שפירא, קליבלנד; הרב ר' מאיר פרייא שוראני; הרב ר' שלמה שרייבער, בערעגסאז; הרב ר' קלמן וועבער, פישטיאן; הרב ר' עקיבא שרייבער, פרעשבורג; הרב ר' בנימין פוקס, גרויסווארדיין; מאריס ענגלמאן, ניו יורק; ווילהלם שטרן, גרויסווארדיין.

עומדים: עזריאל טויבר, שאפראן-קערעסטיר (צעהלים); מאיר (מאקס) פריעד, ניו יורק; שמואל שרייבער, פרעשבורג (החשב סופר); אברהם פון-פרוידגער, בודאפעסט; לעפאלד (ישעי' יהודה ליב) פון-פרוידגער, בודאפעסט.

מרשימה אחרת בארכיוני הג'וינט בניו יורק, אודות אסיפה שהתקיימה בביהכנ"ס אוהב צדק - אנשי אונגארן בשנת תרפ"ג, בנוגע לארגון מוסד כללי ליוצאי אונגארן, הובא ב'עלי זכרון' 12 עמ' סה-סח, נמנה גם שמו של ר' מאיר פריעד בין חברי הועד. כמו כן היה הרב פריעד פעיל בארגון 'אינדיפענדענט ארדער ברית אברהם', ארגון עזרה לחולים ונפטרים, ובכל שנה מוצאים אותו פותח את אסיפתם בעיר אטלאנטיק סיטי.

ר' מאיר פריעד נפטר ביום ט' אלול שנת תרצ"ה והובל למנוחות על הביה"ח וושינגטון סעמעטערי בברוקלין, בגבול איזור בארא פארק, על מצבתו נחרתו אלו הדברים: פ"נ / איש תם וישר / רודף צדקה וחסד / הרב ר' מאיר בהרב / ר' שמואל פריעד / נפטר ט' אלול תרצ"ה

Max Fried / My dear husband / and / our beloved father / Born Mar. 19 '858 / -
Died Sept. 7 '935 / תנצב"ה

אשתו מרת מרים נפטרה י"א שנה לאחריו ונטמנה לצדו שם, על מצבתה נחרתו
בלה"ק רק שמה מרים בת ר' אליה ויום פטירתה ר"ח שבט תש"ו.

יואל הירש - קרית יואל

בשולי הדברים:

מר שאנדור באטשקאי מסר לנו בזמנו ידיעות על ר' משה אסאד בנו של מהר"י אסאד,
על חמיו ר' אליעזר ליפמן (פיליפ) קליין ועל משפחת חמותו בת ר' יהודה אסאד,
שליקט מתוך המסמכים הרשמיים של העיר באטאני וסביבתה. ומן הנכון בהזדמנות זו
להעתיקם כאן, אולי יתבררו במשך הזמן עפ"ז עוד פרטים עליהם.

בשנת 871 (תרל"א) נרשם בבאטאני נישואי: מוזעס אסאד (Aszód) סוחר יליד סעניץ
בן 28 וגר בסערדאהעלי, בן האב"ד יודא אסאד ואסתר רענגער מסערדאהעלי, עם
יוהנה קליין ילידת טורניא (Tornya) בת 20 וגרה בבאטאני, בת פיליפ קליין
וקאטארינה אסאד (Aszód) מבאטאני. השושבינים: [אחיו] האב"ד ארון שאמואל
אסאד מסערדאהעלי, [אביה] פיליפ קליין. מסדר קידושי: האב"ד ארון שאמואל אסאד.

למוזעס אסאד ויוהנה קליין נולדו בבאטאני הבנים: יודא ביום 16 ינואר 873 (תרל"ג)
[המוהל: י. ה. רוטער (כנראה רבי יצחק צבי רוטער אב"ד נאדי-סענט-מיקלאש); הסנדק:
הסבא פיליפ קליין]; מרקוס ביום 14 נובמבר 874 (תרל"ה) [המוהל: שאמואל פיליפ;
הסנדק: שאנדור קליין].

לחמיו ר' ליפמן נולד בבאטאני בן: יוזעף בן פיליפ קליין וקאטארינה אסאד ביום 17
מרץ 859 (תר"ט). המוהל: איגנאץ [יצחק אייזיק] שפרייזער, הסנדק: וילהלם אייכנער.
עוד ממשפחת אסאד, כנראה כולם ממשפחת אשת ר' ליפמן קליין:

למוזעס רובין ואסתר אסאד נולדו בבאטאני ילדיהם: סאלי (תר"ט); עזקיעל (תרכ"ב);
התאומים מענדי וזיגמונד (תרכ"ד). המוהלים היו איגנאץ שפרייזער ולוריןץ שטיינער.
לפראנץ אסאד ולעני שווארץ נולדו בלעוועש ובטורניא ילדיהם: יוהאן (תרכ"ב);
קאטארינה (תרכ"ג); געמערעל (תרכ"ד); סאלי (תרכ"ו); יוהאנה (תרכ"ח); האנה (תר"ל);
ורוניקה (תרל"ב); לוי (תרל"ד).

ליונאש אסאד (יליד טורניא) וסערען דומינוס (ילידת מאקווא) נולד בטורניא: דעז'ו
ביום 18 פברואר 893 (תרנ"ג).

מה שלא נתברר גם מרשימות הנ"ל, האם יש קשר משפחתי בין רבי יהודה אסאד אב"ד
סערדאהעלי לבין ר' יהודה אסאד חמיו של ר' אליעזר ליפמן קליין.

הרב שמואל צבי שפיטצער

קרית יואל מאנרא יצ"ו

מוה"ר אליעזר ליפמאן קליין ז"ל מבאטטאניא וצאצאיו

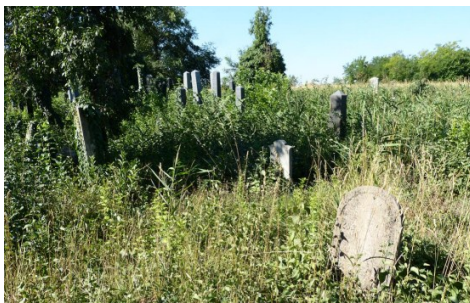
חותנו מוה"ר יודא ליב אסאד ז"ל ממאקאווא וצאצאיו

לאחר שנתבשרתי מהעורך שליט"א על המאמר החשוב שיתפרסם ובו גילויים חדשים לתולדות דו"ז מוה"ר יצחק משה אסאד ז"ל מבאטטאניא-שזיגמונדהאזא-ארה"ב-מאקאווא, אשר זוגתו מרת חנה ע"ה היתה אחות זקינתי מרת רחל פיין ע"ה, אשת זקיני הרבני הנכבד מוה"ר אליעזר פיין ז"ל ממעזא-קאוואטשהאזא יע"א, ובתוכה"ד גם נזכר מה שכתבתי בעבר ב'עלי זכרון' אודותם, והיות שמאז נתחדש לי מהרשימות של עיר מאקאווא ובאטטאניא ומצילומי המצבות בביה"ח בבאטאניא [תשו"ח להרב יואל יעקב מייזליש ממכון ימ"י קדם על חלקו] פרטים חשובים בתולדות ראשי משפחת אביהם-חותנם ה"ה הרבני הנכבד מוה"ר אליעזר ליפמאן קליין ז"ל מבאטטאניא וצאצאיו, ומשפחת זוגתו ע"ה והורי' ממשפחת אסאד, הנני בזה לפרסם מה שסדרתי עפ"י סדר תולדות ראש המשפחה והצאצאים והידיעות עליהם, ובסוף כמה הערות העולה לפי"ז לתולדות רבי יצחק משה אסאד ז"ל שלתולדותיו מוקדש המאמר דלעיל.

מוה"ר אליעזר ליפמאן קליין ז"ל מבאטטאניא וצאצאיו

זקיני ה'איש תם וישר מתאבק בעפר רגלי חכמים כהר"ר' (מנוסח מצבתו) אליעזר ליפמאן קליין ז"ל, נולד לאביו מוה"ר יוסף קליין ז"ל. לע"ע לא נתברר לי פרטים על משפחת הוריו ועל עיר מגוריהם. [אביו ר' יוסף נפטר לפני שנת תרי"ט כי אז קרא ר' אליעזר ליפמאן לבן הנולד לו 'יוסף' ע"ש אביו].

בהגיע לפרקו נשא לאשה את מרת גיטל חיה ע"ה, שנולדה לערך בשנת תקע"ז במאקאווא, לאביה מוה"ר יהודה ליב אסאד ז"ל (ראה עליו להלן).

בית החיים המוזנח בבאטטאניא

ר' אליעזר ליפמאן גר אחר נישואיו בכפר טארניע (Turnu) (בשנת תר"ח-ט נולדה לו שם בת כדלקמן), ובסביבות שנת תרי"ט העתיק מושבו לעיר הסמוכה באטטאניא (Battonya), (בשנת תרי"ט נולד לו שם בן כדלקמן), שם דר עד פטירתו.

ר' אליעזר ליפמאן הי' - כפי שנחרט על מצבתו - איש תם וישר ומתאבק

בעפר רגלי חכמים, כן הי' איש אמונים וישר מנעוריו במדות נכונות. הי' לעזר וסעד

ליתומים ואלמנות ורדף צדקה וחסד כל ימיו, ובמיוחד אהב בני תורה בכל מאודו. כן יצויין שזכה לבחור לבתו וליקח לתוך ביתו בנו של א' מגדולי הדור ה"ה הגה"ק רבי יודא אסאד זצוק"ל אבדק"ק סערדהאלי.

נדבות לעניי ארץ ישראל:
 ע"י הנגיד וכו' מ"ה ליפמאן קליין **באטאניא**:
 ז"ל. רחל מטען פֿון פעטשעק 10 גולד. ז"ל. טענדל
 קוקן כמטען 2 גולד. ז"ל. חיה במענך רטן. 1
 גולד. ז"ל. יפמאן קליין גבי' רטן. 10 גולד. — פֿרייזין
 המיט מספֿר פֿון טענדל 4 גולד. ז"ל. טענדל קליין
 פֿון טענדל 13 גולד. ז"ל. סיני מספֿר 5. טענדל
 15 גולד. — ז"ל. סיפֿיר טענדל פֿון 6 גולד. —
 ז"ל. יסרמל ווייט ז"ל 10 גולד. בעטוועלט פֿון ביקסעל
 60 גולד. — וו"ה וסח מסר כמטען 2 גולדן.
סך הכל: 138 גולדען.

הידיעה ב'שבת אחים'

מצאתי זכרו בעתון 'שבת אחים' (תרל"ג עמוד 112) תחת הכותרת 'נדבות לעניי ארץ ישראל' על ידי הנגיד וכו' מו"ה ליפמאן קליין באטאניא' וכו'. ושם בין השמות 'ר' ליפמאן קליין גבאי דטא. 10 גולדן'.

ר' אליעזר ליפמאן נפטר ביום ה' כסליו שנת תרנ"ג, ומנו"כ בבאטאניא. וזה נוסח מצבתו:

פ' נ' / איש תם וישר מתאבק בעפר רגלי חכמים / כהר"ר / אליעזר ליפמאן / בן כהר"ר / יוסף קליין ז"ל / איש אמונים ורב ברכות / לפני קונו הלך בצדקות / ישר מנעוריו במדות נכונות / עזר וסעד ליתומים ואלמנות / זך ונקי כפים היה במפעליו / רדף צדקה וחסד כל ימיו / בני תורה אהב בכל מאדיו / יזכר ויפקד סלה פעולותיו / נפטר ה' כסלו שנת ת'רנ"ג' לפ"ק / ת' נ' צ' ב' ה' / [מכאן בשפת דויטש-אידיש חלק מהנוסח שכבר נכתב למעלה:] היער איסט בעגראבען / דער פראממע ווירדיגע וועלכער / געלעהרטע אונטערשטיטצטע / ר' אליעזר ליפמאן קליין ע"ה / איין פאטער דער וויטווען אונד ווייזען / געראדע אונד רעכט שאפפען וואר זיין / גאנצעס לעבען ער איבטע איממער גנאדע / אונד גערעכטיקייט דיא הייליגע לעהרע / אונד איהרע אנהאנגער לעיבטעער איממער / עוויג ווערדען זיינע טהאטען צום זעעגען זיין.

וזגתו מרת גיטל ח' ע"ה עברה אחר פטירתו לגור במעזא-קאוואטשהאזא בבית בתה, זקינתו מרת רחל פיין ע"ה אשת מוה"ר אליעזר ז"ל, ונפטרה שם בשיבה טובה

בת פ"ה שנים ביום כ"א כסליו שנת תרס"ב ושם מנר"כ (צילום מצבתה ב'עלי זכרון' 29 דף פ"ב).

יש לציין, שעל מצבתו נחרט שמו "אליעזר ליפמאן", וכן על מצבת בתו מרת רחל פיין ע"ה נחרט שם אבי' "אליעזר ליפמאן". אבל על מצבת בתו מרת חנה אסאד נחרט שם אבי' להיפוך "ליפמאן אליעזר", ועל מצבת בתו מרת אסתר היים נחרט שם אבי' "אליעזר" בלבד. >ליפמאן' הוא כינוי לשם הקודש 'אליעזר', ובכל דבר שבקדושה, כגון בעליה לתורה ובהזכרת נשמות, נהגו בדרך כלל לקרוא רק בשם הקודש <ואלו יוצ"ח הידועים ממוה"ר אליעזר ליפמאן ז"ל וזוגתו מרת גיטל חיה ע"ה:

1. בתם מרת אסתר ע"ה, נולדה בטארניע לערך שנת תר"ח. נישאה בבאטטאניא ביום כ' כסלו שנת תרכ"ח למוה"ר שמואל היים ז"ל.

ר' שמואל נפטר בן נ"ח שנים ביום י"ג ניסן תרס"ג. זוגתו מרת אסתר ע"ה נפטרה בת ע"ט שנים ביום ט' אדר תרפ"ז. הובאו לקבורה בבאטטאניא. על מצבתה נחרט: פ"ט / האישה מרת / אסתר בת כה"ר / אליעזר / היים ז"ל / נפטרה בשם / טוב ט' אדר תרפ"ז ל'פ'ק' / ת'נ'צ'ב'ה.

[מיוצ"ח: בנם 'החבר' מוה"ר יודא לייב היים ז"ל, נולד בשנת תרכ"ט ונקרא ע"ש זקינו ר' יודא לייב אסאד ז"ל. נפטר ביום כ"ו כסלו תרע"א ומנר"כ בבאטטאניא. על מצבתו נחרט: פ"נ /

האיש החשוב ה"ה / החבר / ר' יהודה ליב / בן כה"ר / שמואל ז"ל / נפטר בן מ"א' ביום ב' / דחנוכה שנת ת'רע"א' / ת'נ'צ'ב'ה'].

2. בתם מרת חנה ע"ה, נולדה בטארניע לערך שנת תרי"א, נישאה בבאטטאניא בשנת תרל"א לפ"ק להרבני התורני מוה"ר יצחק משה אסאד ז"ל, בנו הצעיר של הגה"ק רבי יהודא אסאד זצוק"ל אבדק"ק סערדעהאלי זצוק"ל, ותלמיד הכתב סופר זצ"ל בפרעשבורג.

ראה תולדותיו בהגדה של פסח אש דת יהודה (דף שלט-שמה). ויש להוסיף להנאמר שם כי ר' יצחק משה דר אחר נישואיו במגורי חותנו בעיר באטטאניא, שכן מוזכר בעתון שבת אחים הנ"ל תחת כותרת הנ"ל בשנת תרל"ג 'מו"ה משה אסאד באטטאני 2 גולדען'. ואח"כ כנראה דר בכפר שזיגמונדהאזא (Zsigmondhaza), כפי

שנזכר בעתון 'מחזיקי הדת' משנת תרמ"ד כי 'בכפר שזיגמונד-האזא אשר אצל עיר אראד נבחר ה"ר משה אסאד בן הגאון רבי יהודא אסאד ז"ל לשופט הכפר, ויכבדוהו באורים ביום שנתן המשרה על שכמו'.

ר' יצחק משה נפטר במאקאווא ביום ו' **אב תר"ץ** [צילום מצבתו בהגדש"פ הנ"ל, וצוין שם שהיה בן פ"ז שנה בפטירתו, וזה מתאים למה שנכתב ברשום נישואיו שהובא למעלה בשולי המאמר הקודם, שהיה בן כ"ח שנה בעת נישואיו בשנת תרל"א. דהיינו שנולד בשנת תר"ג, ולא כמו שנרשם במסמכים שלו באמריקא שהובא למעלה שנולד בשנת תר"ן]. וזוגתו מרת חנה ע"ה נפטרה שם ביום כ"ו **טבת תש"ב** [לערך בת צ"א שנים!], ומנר"כ שם. על מצבתה נחרטו השורות הבאות: פ"נ / אשה יראת ה' התמימה וישרה / מרת **חנה** ע"ה / בת ר' ליפמאן אליעזר ז"ל / אשת התורני מו"ר / יצחק משה אסאד ז"ל / נפטרה בש"ט כו טבת תשב לפ"ק / ת"נ צ"ב'ה'.

[בנם מוה"ר **יודא אסאד** ע"ה נפטר במאקאווא ביום כ"ד **שבט תש"ג** ומנר"כ במאקאווא. אלמנתו נעקה"ש בימי הזעם].

מספר ש"ב מוה"ר אברהם יוסף רובינשטיין הי"ו, ששמע מהרה"ח מוה"ר אברהם ברוך בראווער ע"ה ממאקאווא, שזכר דכשנפטר ר' יצחק משה אסאד היה מרן הרה"ק מסאטמאר זצוק"ל במאקאווא, והספידו לפני מיטתו.

3. בתם זקנתי מרת **רחל** ע"ה, נולדה בטארניע לערך שנת תר"ד. נישאה לאא"ז הרבני הנגיד המפורסם מוה"ר **אליעזר פיין** ז"ל, תחלה דרו במאקאווא, ומשם העתיקו מושבם לעיר מעזא-קאוואטשהאזא, שם ייסד וניהל ר' אליעזר את הקהלה והת"ת וכל צרכי רבים.

יתר תולדותיו של ר' אליעזר ורשימת יוצ"ח הובאו במאמריי ב'עלי זכרון', ומשם בקונטרס 'צלך נאה', שיצא לאור על ידינו כנספח לקונטרס 'זכרון אבותינו' - פנקס ביה"ח של עיר מעזא-קאוואטשהאזא (תמוז תשע"ז).

4. בנם 'זועף' **קליין** (הנזכר למעלה בשולי המאמר). כנראה שמו **יוסף** ונקרא ע"ש זקינו, אבי אביו ר' אליעזר ליפמאן, נולד בבאטאניא ביום י"א אדר תר"ט [המוהל הי' אא"ז הרה"ג רבי יצחק אייזיק שפרייזער זצ"ל מבאטאניא].

חותנו מוה"ר יהודא ליב אסאד ז"ל ממאקאווא וצאצאיו

מוה"ר '**יהודא ליב' אסאד** ז"ל (כך נחרט שמו על מצבת בתו מרת טרייטל, ראה לקמן. ועל מצבת בתו מרת גיטל חי' נזכר בשם 'יהודא' בלבד [גם במצבת נכדו ר' יודא לייב הי"ם הנ"ל

הנקרא על שמו נחרט 'יהודה ליב', ועל תעודת הפטירה של בתו גיטל חיה מוזכר בשם Lipot Aszod כינוי המתאים ל'ליב' דר בעיר מאקאווא. שם זוגתו המופיע במאטריקל היא 'ראזאליע' [ויל"ע מה שם הקודש שלה, אולי רחל], לבית שווארץ. אין בידינו לע"ע פרטים נוספים על ר' יודא לייב ומקום מנוחתו וכדו'.

מיוצ"ח ידועים:

1. בתם מרת טרייטל ע"ה נולדה לערך בשנת תקע"ה. נישאה למוה"ר אהרן ווייס ז"ל. נמצא במאטריקל של עיר מאקאווא לידת צאצאיהם בשנת תקצה-ו. כנראה העתיקו מושבם אח"כ לבאטטאניא, שם מצאנו את קברה של מרת טרייטל ע"ה, שנפטרה בת ע"ה שנה ביום י"ב תמוז תר"ן. וזה נוסח מצבתה: פ"נ / אשת חיל עטרת בית / שלמו ימיה פרחת כעת / בת ע"ה שנה מתה עולמית / ה"ה מ' טרייטל בת כה"ר / יהודא ליב אסאד / מתה י"ב תמוז תר"ן לפ"ק / 29 טען יוני 1890 / תנ"צ'ב'ה / TEREZIA OSZAD

2. בתם מרת גיטל חי' ע"ה הנ"ל, נולדה לערך בשנת תקע"ז. נישאה למוה"ר אליעזר ליפמאן קליין ז"ל כנ"ל.

3. נמצא במאטריקל של מאקאווא רישום נישואין בשנת תקצ"ו של Johan אסאד עם טעמער שטערן, אולי הוא ג"כ בנו של ר' יודא ליב].

שאר בני משפחת אסאד בבאטאניא הנזכרים למעלה בשולי המאמר הם כנראה עוד מצאצאי ר' יודא לייב אסאד, והשנים של לידת הצאצאים להוריהם ממשפ' אסאד מתאימים שההורים היו צאצאי ר' יודא לייב, ויש לברר.

ובענין מה שנזכר למעלה בספק אם יש קשר משפחתי בין רבי יהודא אסאד אבי ר' יצחק משה, לבין חותן חותנו ר' יודא לייב אסאד, נראה שאין קשר, לפי מה שכתבו כותבי התולדות של הגר"י אסאד ששם משפחתו לפניו היה 'עלענבויגן', ורבי יודא הי' הראשון שנקרא בשם אסאד ע"ש עיר הולדתו, א"כ אין שום הוכחה שהם היו קרובי משפחה, ואולי גם ר' יודא לייב אסאד נולד בעיר אסאד ונקרא ע"ש העיר שנוולד.

ובענין מה שנזכר למעלה במאמר בספק אם מרת חנה אסאד נפטרה בצעירותה בחיי בעלה רבי יצחק משה, מתברר ממצבתה במאקאווא שהבאתי לעיל דלא כן, ואדרבא נפטרה בשיבה טובה יותר מבת תשעים, וזה אכן מעניין שר' יצחק משה היה בארה"ב לערך ט"ו שנים בלא אשתו (ואין לומר שנתפרדה החבילה, כי על מצבתה נחרט שם בעלה רבי יצחק משה).

תל אביב

רבות ידוע על צאצאיו של הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד, אולם על משפחתו הקרובה - הוריו, אחיו ואחיותיו, אחיו למחצה ואחיו החורגים רב הנסתר על הגלוי. אביו, רבי אברהם שלמה (Salamon) זוננפלד, מוזכר לרוב כירא שמים ולמדן, תלמידו של הגאון רבי בנימין זאב לעוו אב"ד ווערבו, ומפי השמועה נמסר כי ערך חלק מכתביו של רבו לדפוס, הוא ספר 'שערי תורה'. כנראה נמנה גם בין תלמידי ה'חתם סופר'.

[illegible]

רבי אברהם שלמה נולד סביב שנת תק"ס (800) בווערבוי, נראה שהיה בכור להוריו רבי שמואל נאדאש זוננפלד ורוזה (Terezia) בת יטל. [יש לציין, כי אף שהרב יוסף פרץ סידאן, נכד אחותו של רבי שמואל נאדאש, רשם בזכרונותיו שכתב בזקנותו בבודפשט כי אביו של רבי אברהם שלמה לא היה רבי שמואל נאדאש, אלא אח שלו בשם קיווע (שמה עקיבא) שהתגורר בווערבוי, כנגד זה עומדים דבריו המפורשים של הגר"ח, כפי שרשם בכתב ידו, ברשימת ימי הזכרון של המשפחה, ונדפסה בספר 'מרא דארעא ישראל' כולל צילום כת"ק, כי אביו היה בנו של רבי שמואל נאדאש. כפי הנראה התחלפו בזכרוננו של הרב י"פ סידאן שמות האחים במרוצת השנים].

>נמנה בין המסכימים על 'היתר מאה רבנים' משנת תר"א (בכת"י): "גם אני לא
 אמנע פרי עטי להיות
 סניף להגאונים
 הכתובי' פה ובאתי
 בעצמי בחתימת ידי הק' אברהם שלמה בן הרב המאה"ג מו"ה שמואל נאדש ז"ל" <

רבי שמואל נאדאש זוננפלד נולד בנאדאש, הידוע על הוריו הוא רק שאביו היה רבי דוד זוננפלד. רבי שמואל היה תלמידו הקרוב של החתם סופר, ותשובות רבות אליו נדפסו בשו"ת חת"ס. עד שנת תקע"א שימש כדיין בווערבווי בבית דינו של הג"ר יעקב קאפל חריף רייך-אלטקונדשטאט, ואז נתקבל להיות אב"ד ביערגען (כיום סוואטי-יור), בה נפטר בהיותו בן חמישים ושמונה כ' אייר תקצ"ז. [עיין דרשות חת"ס כרך ב דף שצג, ג. והספדו נדפס בספר חת"ס על התורה מהדו"ק פרשת בחוקות]. לרב שמואל ורוזה זוננפלד נולדו גם יונה זוננפלד, אליזבת (נישאה בסקאליצה ב' כסלו תר"ה ליעקב ווארטמן) ויוהנה (נישאה בסקאליצה כ"ב חשוון תר"י ליעקב שעפראנעק). סביר להניח שהיו לזוג ילדים נוספים, שכן יש פער של מעל עשרים שנה בין הילדים שמסמכים לגביהם נמצאו. יש להניח בהירות שמא כמה מבני משפחת זוננפלד שהתגוררו בסניצה (סעמניץ) וביאבלוניצה הסמוכה גם הם בניו של רבי שמואל, אך עד עתה לא הוכח הדבר בוודאות.

בזיווג ראשון נישא רבי אברהם שלמה זוננפלד לקיילא (Katharine) ברד"ח. לפי רישום פטירתה נולדה בנעסטיץ (Klátova Nová Ves - Nestich) הסמוכה לנאדאש) סביב תקע"ד (814). משפחת ברד"ח (גם בערדאך או בארדאך) מוצאה מלבוב, ורק ענף אחד שלה ידוע בסלובקיה כולה, צאצאי יואכים היינריך (כנראה שמו חיים) שנולד בלבוב סביב תקל"ו (776), היגר לסלובקיה, שם נשא את רוזליה שנולדה בסביבות תקמ"ג ביאבלוניצה ומושבם בנעסטיץ. מסתבר שקיילא היתה בתם. קיילא נפטרה י"ג שבט תר"ל בלייסקוב הסמוכה ליאבלוניצה וכיום היא חלק מצ'רובה (Cerova), ומנוחתה שם. בן נוסף של הזוג יואכים ורוזליה ברד"ח היה הרב דוד יהודה ברד"ח, חתנו של הג"ר קאפל חריף מווערבווי. [אחת המסורות קושרת את משפחת ברד"ח אל צאצאי הט"ז. לפי מסורת זו ברד"ח הם ראשי התיבות "בן רבי דוד חריף"].

מנישואיו הראשונים של רבי אברהם שלמה לקיילא ברד"ח נולד בן אחד, דוד זוננפלד, נולד בסביבות תקצ"ג (833) בלייסקוב. בזיווג ראשון, התחתן דוד זוננפלד בפרשבורג ה' אלול תרכ"ב עם זיסל (Sofie) (בנישואיה השניים, נולדה בסביבות תקפ"ח) בת הג"ר דוד צבי סופר-זוסמאן ואשתו הינדל בת הג"ר דניאל פראסטיץ רב"ד פרשבורג. זיסל נפטרה י"ז אדר א' תרנ"א באונגאריש-בראד שבצ'כיה, והובאה לקבורה בפרשבורג. בזיווג שני נישא י"ח אייר תרנ"ב באונגאריש-בראד לאלמנה חנה יעלינק, בתם של שמואל פלאשקעס ופפי טאוס. עד עתה לא נודעו לנו צאצאים לדוד משני זיווגיו.

דוד זוננפלד מוזכר ברשימת היארצייט של הרב יוסף חיים זוננפלד המובאת בספר "מרא דארעא ישראל" בתור "אחי דוד בן קיילא, כ' סיון תרנ"ב. עם זאת, על מצבתו באונגאריש-בראד מופיע התאריך כ' סיון תרנ"ג.

נישואיהם של אברהם שלמה זוננפלד וקיילא ברד"ח לא עלו יפה והזוג התגרש (זאת לפי כך שלר' אברהם שלמה נולדו ילדים מאשתו השניה בזמן שהיא היתה עדיין בחיים. זאת ועוד, בעת פטירתה של קיילא בשנת תר"ל היה שם משפחתה וייס). בזיווג שני נשא ר' אברהם שלמה זוננפלד את מ' זעלדה (רוזליה) דייטש, נולדה בווערבו סביב שנת תקע"ב (811) לר' אהרון בן חיים דייטש וזו' גענענדל. לזוג נולדו ארבעה ילדים:

1. בנם משה שמואל (Samuel) זוננפלד נולד כ"ט טבת תר"ב. התחתן עם חיילא (שרלוטה) נאצלר, נולדה כ"ט אב תר"ז, ולהם 11 ילדים:

א. אלכסנדר זוננפלד, נולד כ"ב ניסן תרכ"ו בסוטינה (Sotina, כהיום חלק מסעמניץ). נישא לסופיה כ"ץ שנשפתה בטרזין ט"ו כסלו תש"ד. ילדיהם אוטו (י"ט סיון תרנ"ח ברין - כ"ז תמוז תשכ"ו תל אביב), אשתו מריאנה מריה פופער; פריץ (נולד סביבות תרס"ד, נפטר בתל אביב ח' שבט תש"נ); אלכסנדר עלה לישראל והביא עמו את המכתבים מהרב לאחיו, אשר תורגמו ופורסמו ב"האיש על החומה", נפטר ג' אייר תשכ"ב בתל אביב ומנוחתו שם.

ב. לודוויג זוננפלד, נולד ט"ז תמוז תרכ"ז בסעמניץ, וכנראה שנפטר בטרם מלאה לו שנה.

ג. לודוויג זוננפלד, נולד כ"ג ניסן תרכ"ח בסוטינה. נישא לנלי.

ד. גיזלה, נולדה כ"ז שבט תרכ"ט בליסקוב. נישאה להיינריך וולנער. בתם גרטה נשפתה בפולין ביחד עם בעלה יעקב שווארץ ובתה חנה שווארץ. <גיזלה היא אולי בשמה העברי גינענדיל בעיר וועסלי, שאביה מבשר במכתב משנת תרפ"א לאחיו רי"ח, שבתה התארסה עם 'חתן ממשפחת קויפמן מעיר זו' (מרא דארעא ישראל ח"ג עמ' רז)>

ה. ויקטור, נולד כ"ה טבת תרל"ב בדיוסג (Sládkovičovo). נישא לקלמטינה ולהם 3 ילדים.

ו. לאופולד, נולד י' שבט תרל"ד בדיוסג. נישא לגרטורדה לעשנער ולהם שתי בנות.

ז. יוליוס, נולד ט"ז כסלו תרל"ו באוהרסקי אוסטרו (Ungarisch Ostrau).

ח. איזידור, נולד כ"ו תמוז תרל"ז באוהרסקי אוסטרו.

ט. קארל, נולד ו' אדר ב' תרמ"ג באוהרסקי אוסטרו. נישא לאירמה לעוונטאל ולהם 3 ילדים.

י. רפאל. <במכתב מרי"ח זוננפלד אל אחיו משנת תרס"ג הוא מאחל לו מז"ט להולדת הנכדה, בת "בנך ר' רפאל" (מרא דארעא ישראל ח"ג עמ' רב)>

יא. ולריה הירשפלד - בנה קארל הירשפלד (סביבות תרע"ג - סביבות תשנ"ג).

חיילא-שרלוטה זוננפלד לבית נאצלר נפטרה בברין ט' שבט תרע"א [חלק מנוסח מצבתה שניסח גיסה ר"ח זוננפלד, הועתק במרא דארעא דישראל ח"ג עמ' רו]. משה שמואל זוננפלד נפטר בברין י' ניסן תרפ"ח. שניהם נטמנו בברין והשתמרו קבריהם שם.

2. בנם הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד, נולד בווערבווי ו' כסלו תר"ט, נפטר בירושלים י"ט אדר ב' תרצ"ב, קורותיו ומשפחתו ידועים לרוב ואין כאן המקום להרחיב בהם.

3. בתם יטל (Julia), נולדה בווערבווי סביב שנת תר"ט (849), נישאה בסעמניץ ו' כסלו תרכ"ח למאיר (Max) אבעררייך (Überreich), להם 4 ילדים:

א. פאני, נולדה בסעמניץ ט' תשרי תרכ"ט. נישאה למוריץ פרידלנדר ונולדו להם בוינה 3 בנות: תרזה כ"א אב תרמ"ט, אלזה כ"א טבת תרנ"ג ואולגה י"ב כסלו תרנ"ה.

ב. נעטי, נולדה בסעמניץ י' שבט תרל"א, נישאה ליוליוס לואיס פלעש. נולדה להם הבת אלזה בוינה ח' תמוז תרנ"ה.

ג. אלכסנדר שנדור אבעררייך, נולד בסעמניץ ז' ניסן תרל"ד. נישא בוינה בזיו"ר בשנת תרס"ה לפרידה אנה Juer, נישואין אלו לא עלו יפה והזוג התגרש ב"ג תשרי תרס"ט. לאחר פחות משנה נישא בשנית לרוזה זינגער. אלכסנדר ורוזה גורשו ב-28 ביוני 942 מוינה לטריזנשטאט, שם נספו שניהם. בנם היחיד, ארווין, נולד בוינה כ"ג אדר ב' תר"ע, גורש ב-27 במאי 942 מוינה למינסק ונספה גם הוא.

ד. איזידור אבעררייך, נולד בסעמניץ כ"ב אב תרל"ו, נישא לאדל.

מאיר אבעררייך נפטר בוינה ב' אייר תרפ"ד, זוגתו יטל נפטרה שם ז' אלול תרצ"ח, שניהם נטמנו בבית הקברות בווינה.

4. בתם מאל, נולדה בווערבווי י"ב ניסן תרי"ג, ככל הנראה נפטרה בינקותה. [יתכן ורישום לידה זה מתייחס בפועל ליטל, שכן לא נמצאו למלי רישומי פטירה או נישואין בווערבווי או בסעמניץ ולא נודע שמה העברי, בעוד שלא נמצא רישום לידה ליטל בספרי המאטריקל של ווערבווי].

רבי אברהם שלמה זוננפלד נפטר בווערבווי כ"ה סיון תרי"ג. לאחר מותו נישאה אלמנתו מ' זעלדא בזיווג שני בעיירה סעמניץ לאלמן יליד המקום ר' אברהם הכהן וואסערפאגל, נולד בסביבות תקס"ו. מאשתו הראשונה פאני קייזר היו לו לפחות חמישה ילדים המתועדים ברשימות סעמניץ: יוסף, לוטי, מריה, פאני ומיכאל.

לאחר חתונתם, סיון-אייר תרי"ז, עברו זעלדא וילדיה לסעמניץ. בהמשך, העתיק הזוג וואסערפאגל את מושבו לוינה עם ילדיהם. אברהם נפטר בוינה י"ז חשוון

תרמ"ה ונקבר שם. לאחר מותו עלתה אלמנתו זעלדא לירושלים, שם נפטרה ביום י"ז חשון תרמ"ז ומנוחתה על הר הזיתים. נוסח מצבתה: "ציון א"ח / מ' זעלדא בת מו"ה / ר' אהרן ז"ל מווערבוי / נולד ביום טוב מרחשוון / תרמז תנצבה / ותעמוד לגורלה לקץ / הימין".

ב"ג טבת תר"כ נולד בנם היחיד של אברהם וזעלדא, יצחק אהרן (Ignac Rudolf) וואסערפאגעל, נולד בסעמניץ י"ג טבת תר"כ, שימש כראש בית הכנסת "מונטפיוורה" בוינה. נפטר בוינה כ"ב תמוז תרע"א.

נוסח מצבתו: 'ק'ר ערך
ישר דרך מעשהו באמונה
/ צ"ב תפארה למשפחה
משפחה הגונה / ח'ומל

דלים גומל חסד נותן חנינה / ק'ם על נדיבות בתום
בסתר וצנעא / א"ש חמדות ומהלל בעל נפש טהורה /
ה"ה לראש בבית הכנסת 'מונטיפיוורה' / ר'ב האבל וכבד
כי גוע בלא עת / נ'קבר פה אָבל עודנו חי ולא מת! /
ה'לא לזכר עולם שם טוב לו קנה / כ'בוד ה' אספו שם
מעונו בשחקים / ה'נה שכרו אתו זרעו יקצור ברננה /
נ'שמתו עלתה למרום ולתחיה יקים / מוה' יצחק אהרן /
וואסערפאגעל הכהן / בן ר' אברהם ז"ל / נפטר כ"ב
תמוז תרע"א לפ"ק

זוגתו פאולינה בת משה הופמן ויוליאנה קייזר (נפטרה
בבודפשט כ"ד שבט תש"א). ילדיהם:

- א. אלפרד, נולד בוינה כ"ד ניסן תרמ"ה, נפטר י"ב שבט תרמ"ז.
- ב. רוזה, נולדה בוינה ט"ז אב תרמ"ז.
- ג. אלברט, נולד בוינה כ"ד טבת תרמ"ט, אשתו בזיווג ראשון ויקטוריה כהן ולהם חמישה ילדים. אשתו בזיווג שני רוזה ברעסטלינג. נפטר בבודפשט י' אדר תש"ה.
- ד. אליזה, נולדה בוינה יוה"כ תרנ"א, נישאה לאברהם האפפענרייך ולהם שלושה ילדים, נפטרה סביבות תשל"ט.
- ה. אנה, נולדה בוינה 25 יוני 892 (תרנ"ב), נישאה לד"ר מוריץ טויבער ולהם שני ילדים. נרצחה בסביבות כסלו תש"ה באושוויץ.

התודה ליעקב גולדשטיין על עזרתו

הרב שמחה בונם יוסף סיימון

בני ברק

עוד על משפחת קרויס

ב'עלי זכרון' 24 הארכתי אודות משפחת קרויס צאצאי הנגיד ר' חיים אליעזר קרויס מקיש ווארשאני. הנני מוסיף כאן ידיעות חשובות אודותיו ואודות כמה מצאצאיו שמזכרים במאמר.

רבי חיים אליעזר קרויס מווארשאני

במאמרי העתקתי את הרישום במפקד משנת תר"ח, שם נרשם ר' חיים אליעזר עם זוגתו רעבעקה. יש להוסיף שבמפקד צויין שהוא מתגורר בווארשאני כבר 48 שנים, אך על זוגתו צויין שהיא מתגוררת במקום רק 8 שנים, הוי אומר שלכאורה זו זוגתו השנייה.

רבי איתמר אפרים ב"ר חיים אליעזר קרויס מווארשאני

כפי שכתבתי שם היו לו ב' זיווגים, וע"כ יש להוסיף כי במפקד התושבים משנת תר"ח בווארשאני נרשם שהוא מתגורר שם 8 שנים, ועל זוגתו [השנייה] מרת חי' שרה נרשם שמתגוררת 6 שנים. לפי"ז עולה לכאורה שנישואיו השניים היו בשנת תר"ב לערך, וכן יוצא שלכאורה עם זוגתו הראשונה לא התגורר בווארשאני.

רבי נפתלי הערצקע קרויס מניר מאדע, ב"ר חיים אליעזר מווארשאני

זוגתו הראשונה היתה מרת ייטל לבית פריעד (כנראה ממשפחת פריעד הענפה בניר מאדע). ככל הנראה שם אביה הוא אלעזר או אליעזר, שכן במפקד משנת תר"ח היא נזכרת בשם יוליש לאזאר. היא נפטרה בשנת תר"א לערך, ואח"כ נשא את זוגתו השנייה מרת בלומא.

צאצאיו:

א] בנו (מזיר) ר' שאמואל קרויס, במפקד תר"ח נרשם גילו 16. זוגתו זאלי. בתם יולי ילדת תר"א נישאה בשנת תר"א לר' משה וינברגר יליד סאטמאר תר"ז. בתם האני ילדת תרכ"ג נישאה בשנת תרמ"ג לר' אהרון ראז בן מענדל וקאטי ראז מראהוד בן 27.

ב] בתו (מזיר) מרת שרה ילדת תקצ"ח לערך. נישאה ביום 11 מאי 856 [תרט"ז] בניר מאדע להרה"ח ר' דב בערל הארטשטיין ב"ר אברהם מסאמאטאר שהיה אז בן 26. המסדר קידושין: הרב לעבעל (אולי זהה להרב אהרן חיים לעבעל אב"ד ראצפערט וניר אדאן), העדים: יאקאב שפיץ, אברהם קרויס. מעניין לציין שרישום הנישואין הבא באותו עמוד הוא משנת 860 ושם המסדר קידושין הוא האב"ד הג"ר יחזקאל משולם טעלער. ואילו ברישום הנישואין הראשון בעמוד משנת 851 המסדר

קידושין הוא הרב 'ישראל לאנדאו' >ה"ה רבי ישראל זאב וואלף לנדא אב"ד ניר מאדע, נפטר ו' כסלו תרט"ו ושם מנ"כ<. על ר' בערל הארטשטיין וצאצאיו ראה עוד מש"כ ב'עלי זכרון' (33 עמ' נ').

ג] בתו (מזי"ר) מרת טשארנא אשת הג"ר שלום קליין אב"ד האלמין. בנם לאזאר נולד בניר מאדע. <כנראה זהה לבנו ר' אלעזר קליין בראקאמעז>

ד] בתו (מזי"ר) מרת רחל ילידת תר"ב לערך. נישאת ביום 7 מרץ 862 להג"ר משה נתן נטע יונגרייז זצ"ל שהיה אח"כ אב"ד טיסא-פורעד, בעל 'מנוחת משה'. המסדר קידושין: האב"ד הגרי"מ טעלער. במקורות מסויימים נכתב שחותן ה'מנוחת משה' היה מה. מאד אך מרישום נישואיו בניר מאדע עולה שאכן היה חתנו של ר' נפתלי הערצקא מניר מאדע. על צאצאיו מזיווג זה ראה 'עלי זכרון' 25 עמ' נ"ה-נ"ו.

ה] בנו (מזי"ר) ר' אליעזר צבי (לאזאר) קרויס מניר מאדע. נולד בשנת תר"ד, נימול ע"י דודו ר' איתמר אפרים קרויס מווארשאני שהיה גם הסנדק. נפטר ביום 27

אפריל 920 (ט' אייר תר"פ) בניר מיהאלדי. נשא בשנת תרכ"ז בניר מעדיעש את זוגתו הראשונה מרת פעפי בת ר' יאקאב שפיצער משם, אך היא נפטרה בגיל 38 בפוסטא דאבוש [ע"י ניר מאדע] ביום 27 פברואר 889 (כ"ו אד"ב תרמ"ט). אח"כ נשא את זוגתו מרת צירל (צצילי) ילידת סעליש תרכ"ח, בת ר' מרדכי רויז משם וזו' מרת בלומא בת מרן המהר"ם שיק. נפטרה י"ב טבת תרצ"ד בבודפסט. <על מצבתה שבבית החיים האורטודוקסי שם נחרט: פ'נ' / אשת חיל [עטרת] בעלה ותפארת בניה / האשה כשרה וצנועה / מרת צירל ע"ה / בת מו"ה מרדכי ראאז / אשתו של ר' אליעזר צבי קרויז ז"ל / ממשפחת אפרתים / מגזע הגאון מאוה"ג מהר"ם שיק זצ"ל / עלתה למרום בת ס"ה שנים / ביום י"ב לחודש טבת תרצ"ד לפ"ק / תנצ"ב'ה' / ושם אמה בלומא / ובנים / חנה גיטל משה / שנהרגו ושנשרפו / על קידוש השם>.

ילדיהם נולדו בפוסטא דאבאש בין השנים תר"נ-תרס"א.

ו] בנו (מזי"ר) ר' ישעיה קרויס, לא ידוע בבירור מקום מגוריו. זו' פרומעט לבית איידעליס נפטרה בשנת תרמ"ט ומנו"כ בניר מאדע [עפ"י רשימת א' הצאצאים, אך לא מצאתי רישום פטירתה בשנה זו בניר מאדע]. בנים נוספים שלו: ר' חיים אליעזר, ר' דוד, ר' שלום.

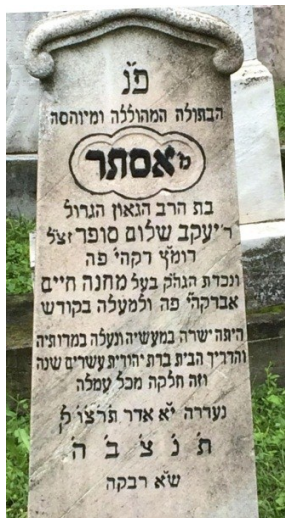
[ז] בנו (מזיור) ר' משה קרויס ראש הקהל בנר מאדע (תר"ו – תרצ"ט). ראה עליו בס' 'עולמו של אבא' בפרק על קהילת ניר מאדע. זו מארי בת ר' חיים אהרון [ב"ר קלמן] פריעד ילדת ניר מאדע תרכ"ב, נעקד"ה באושוויץ.

[ח] בתו (מזיור"ש) האני ילדת תרל"א. נישאה בשנת תרל"א לר' ישעיה גולדשטיין בן izrael ולעני יליד ומתגורר באראניוש מעדיעש. >אביו אולי זהה ל"הרב המופלג בתורה ויראה... מו"ה ישראל גאלדשטיין נ"י יושב באוהל של תורה בישוב מעדיעש", אליו תשובה בשו"ת כתב סופר חיר"ד סי' פא<

[ט] בתו (מזיור"ש) קאטי [גיטל?] ילדת תרל"ד. נישאה בשנת תרל"ה לר' מאיר יאקובוביטש בן יאקאב ורעביקה לבית פריעד, יליד ומתגורר בפאלאטץ [palocz] מחוז אונג.

[י] בתו (מזיור"ש) מרת רבקה. נישאה בשנת תרל"ז להג"ר יעקב שלום סופר בעל 'תורת חיים'. נפטרה במארינבאד י"א אב תרע"ד, ונקברה בבודפסט ביום ג' חשון תרע"ה. בעלה נפטר ביום כ"ז אלול תרפ"א, ומנח"כ בבודפסט. תולדותיו ונוסח מצבתו ראה בסוף ספרו 'שבב סופר' עמ"ס סנהדרין. בתם הבתולה טויבא נפטרה

בחיי הוריה ביום ד' חשוון תרס"ג, ומנ"כ בבודפסט. בתם הבתולה אסתר נפטרה י"א אדר תרצ"ו ומנ"כ שם.

רבי אברהם מנחם קרויס מניר מאדע, ב"ר איתמר אפרים

במאמרי כתבתי עפ"י זכרונות נכדו ר' יהודה קרויס ז"ל שהוא נפטר ביום כ"ח תשרי תרמ"ג בגיל 52, אך מצאתי את רישום פטירתו במאטריקל ניר מאדע ושם כתוב שנפטר ביום 29 אוקטובר 883 דהיינו כ"ח

תשרי תרמ"ד, ונקבר למחרת בשעה 3 אחה"צ. גם נרשם גילו 57, וכן נרשם לכאורה שהוא נולד בק. אפטאי, וזה מתאים למ"ש לעיל שאביו לא התגורר בתחילה בקיש וארשאני. במפקד תר"ח נרשם גילו 21 (מתאים לגיל הפטירה), ושם זוגתו עמלי' פרענקל ילידת געבע בת 19, זוהי זוגתו הראשונה מרת מאטיל פרענקל. לאחר פטירתה בין השנים תר"ז-תרכ"ב, נשא את זוגתו השנייה מרת רחל בת רבי חנינא כהנא מסיגעט וזו' מרת פייגא [פאני] לבית פיש. היא האריכה ימים אחריו ונפטרה בניר מאדע ביום 13 נובמבר 898 (כ"ח חשוון תרנ"ט) בגיל 70. בס"ד עלה בידי לברר כי רוב צאצאיו הם מזוגתו הראשונה, והיות שיש מצאצאיו המתייחסים בטעות אחר ר' חנינא כהנא מסיגעט, רשמתי כאן את רשימת צאצאיו וצינתי את הידוע לי מי מזו"ר ומי מזו"ש. ואלו הם:

א[בתו (מזו"ר) מרת ברכה צירל, נולדה בשנת תר"ז לערך, ונפטרה בניר מאדע ביום 28 אוגוסט 920. בעלה מו"ה ישעיה [שלמה] זלמן שטערן זצ"ל מניר מאדע שנודע לחריף גדול בימי נעוריו. הוא נולד במונקאטש לאביו מו"ה יוסף משה שטערן (חותן הגה"צ ר' שלום גולדנברג זצ"ל אב"ד סוואליווא) בן רבי ישעיה שטערן מקראלי חתן הג"ר יהושע פריינד קראלער. כנראה שאמו היתה בת הג"ר יוסף זלמן עסטרייכער דומ"ץ מונקאטש, וכפי הנראה נקרא ע"ש שני זקניו. נפטר בניר מאדע ביום 24 יולי 922 (כ"ח תמוז תרפ"ב) בגיל 74.

צאצאיהם: 1. בנם ר' שאמואל יליד תרל"ח. נשא בשנת תרס"ג בניר בעלטעק את זוגתו הראשונה מרת אסתר ילידת תרמ"א, בת איגנאץ ווידער ומארי שליפער משם. התגורר בחוסט עד שזוגתו נפטרה. בניהם אדולף ואיגנאץ נשאו בנירעדהאזא

את בנות ר' מאיר גוטמאן ורייזל מארטון משם. לאחר פטירת זוגתו נשא בשנת תר"פ בקאליב את זוגתו מרת רוזה ילדת תרנ"א, בת מארטון רוז וצילי וייס. 2. בתם מארי ילדת תרל"ד, נישאה בשנת תרנ"ד בניר מאדע לר' מיכל בן יצחק ויהודית גאטהערער, יליד אישפאנמעזא (ispanmezo) בן 25. 3. בנם ר' אברהם מנחם, נולד בשנת תרמ"ד, ונימול ע"י דודו זקנו הג"ר שלום קרויס שהתגורר אז בניר מאדע (הסנדק או המדווה: דודו ר' משה פאהמער). התגורר בקליינווארדיין ונעקד"ה באושוויץ. 4. בנם ר' יוסף זרח נולד בשנת תרמ"ח, נימול ע"י האב"ד רבי יהוסף רוטנברג זצ"ל על ברכי דודו זקנו הג"ר שלום קרויס. התגורר בסעקעלהיד ובביהאר פושפקי עם זו' חיה הענטשע <זוגתו כנראה מרת פיגא הי"ד בת ר' מאיר>, ונעקד"ה באושוויץ בשנת תש"ד. 5. בנם ר' יהושע מקליינווארדיין, נעקד"ה באושוויץ. <6. בנם ר' חיים. התגורר בסעקעלהיד, נפטר כ"ה שבט תרצ"ב בן נ"ו שנה ושם מנו"כ. זוגתו מ' מרים הי"ד בת ר' ירמיה ב"ר יהודה וייס ממעזאטארקאני>.

ב] בתו (מזו"ר) מרת חיה שרה, נולדה בשנת תר"ב לערך, ונפטרה ביום 3 אוקטובר 924 [ה' תשרי תרפ"ה] בפולדעש. בעלה הג"ר **מנחם מענדל שטערן** זצ"ל אב"ד פולדעש, נולד ביום 15 ספטמבר 850 בטשאבאי (עפ"י רישום נישואי השניים, וראה עוד להלן) לאביו הג"ר יחיאל מיכל שטערן שהיה אח"כ אב"ד פולדעש, ולאמו מרת שרה לבית שווארץ. נפטר ביום כ"ג אייר תר"ץ בן פ"ד שנה (ע"פ מצבתו) או בן 79 (עפ"י רישום הפטירה) ומנו"כ בפולדעש.

על רשימת צאצאיהם בתולדות המחבר שבסר"ס 'אור מנחם' יש להוסיף: בנם מור נולד בראהוד (ע"י ניר מאדע) בשנת תרמ"ח, המוהל: שאמואל גליק, הסנדק או המדווה: יוסף שווארץ מפ. דאבוש. בנם יחיאל מיכל שנקרא ע"ש אביו הגאון נפטר בילדותו. בתם מאטיל (עמליה) נישאה בפולדעש בהיותה בת 19 בשנת תרנ"ד, לר' שלמה (שאלאמון) ב"ר פנחס רוזנברג [וזו' אסתר לבית זויער] יליד סטראפקוב בן 23 מורה ומתגורר בה. דאראג, המסדר קידושין: הרב מפ. לאדאני.

בשנת תרפ"ז נשא הרב מפולדעש את זוגתו השנייה מרת מאלי ילדת אוהעל תרכ"ו, בת ר' ברוך וואלער ורעזי דייטש משם.

ג] בתו (מזו"ר) מרת לאה נולדה בשנת תר"ג לערך, ונפטרה בקליינווארדיין ביום י"א אייר תרס"ט. בעלה מו"ה **אברהם הלוי פאללאק** יליד תר"ז, בן ר' הרש ליב מסאניסלוי אחי הג"ר זעקיל פאללאק מבאניהאד. נפטר ביום י"א טבת תרס"ג במאטערסדארף. בנם ר' איתמר אפרים מקו"ד נולד בניר מאדע בשנת תרכ"ח, ובתם צילי נולדה שם בשנת תרל"א.

ד] בתו (מזו"ר) מרת גיטל, נולדה בשנת תרט"ו, ונישאה בשנת תרל"ה לבעלה הג"ר **שמחה בונם עהרנפעלד** זצ"ל אב"ד מאטערסדארף בעל 'מענה שמחה', שהיה אז בן

23. לפי רישום הנישואין הוא נולד בסיקסא. מסדר הקידושין: האב"ד רבי יחזקאל משולם טעלער.

ה) בתו (מזו"ר) בעטי, נולדה בשנת תרי"ז לערך, ונפטרה ביום 15 דצמבר 900 (כ"ג כסלו תרס"א). בעלה ר' משה ליב גראס בן הרה"ח ר' יעקב יוחנן גראס מאירבע.

צאצאיהם: 1. אמאליא ילדת תרל"ה, אשת וילמוש שווארץ, נפטרה ב-וואיא ביום 21 דצמבר 896 בגיל 22. 2. אווה, ילדת תרמ"ב, נישאת בשנת תרס"א לר' חיים [צבי הרש] איידליס ב"ר וואלף איידליס ורוזלי' רפפורט. 3. אלאונורה, ילדת תרמ"ה. 4. לינה, ילדת תרמ"ז. 5. אדולף, נולד באירבע בשנת תרמ"ח.

ו) בתו רגינה / יעטי (כנראה מזיו"ש), אשת ר' משה פאהמער יליד שעהנוויז (Szeptet, בסלובקית Krasna luka) מחוז שארוש. התגוררו בניר מאדע, ואח"כ ב-אלשא-סאלאק (Alsoszalok מחוז שארוש, בסלובקית nizny slavkov, ליד ברעזעוויץ). אח"כ עברו לפרעשוב, שם היה ר' משה גבאי חברת ש"ס. הוא נפטר ביום ב' אב תרצ"ג בן ע"ד שנה ושם מנ"כ. אחיו ר' נחום אליהו פאהמער היה חתנו של ה"ד יצחק' מטאלטשווא. בשו"ת 'יד יצחק' (ח"א סי' רכב) תשובה אל "מחז' הרבני האברך מופלג בתורה ויראה מוה' משה פאהמר", ותשובה נוספת אליו מ'היד יצחק' בס' 'איגרי דבי הילולי' (ח"א עמ' נט) "אודות שאלתך שעד עתה נהגו בני ישובך ששו"ב ביישוב ברעזעוויץ שחט לכם... וכעת שנתרבו יושבי ישובכם... וגם תצטרכו למלמד, רצונכם לשכור לכם שו"ב מיוחד למקומכם". שרד כך כת"י ממנו, רובו ככולו הוא מה שרשם מתורת רבו ה'מעגלי צדק' מדעש באגדה וסוגיות הש"ס. כן מזכיר "מאמור" דק"ק בערעגסאס יע"א", כנראה היה גם תלמיד ה'קול אריה'.

צאצאיהם: 1. אהרן יליד תרמ"ג, היגר לאנטווערפן בין השנים תרס"א-תרע"ה. 2. אידה, נולדה בניר מאדע בשנת תרמ"ה, כנראה היא אדלה פאהמער ילדת ניר מאדע 884 שהתגוררה בפרעשוב ונעקד"ה בשוואה. 3. ר' חנניה יוסף ה"ד יליד אלשא-סאלאק תרנ"א, נשא בפרשבורג בשנת תרפ"ה את זו' מלכה ה"ד בת ר' יודא גרינוואלד [בן הג"ר מנחם גרינוואלד אב"ד שופרון] וראכל רוטשילד, ילדת קעזמארק תרס"א שהתגוררה עם הוריה בלוצרן, והתגוררו אח"כ בפרעשוב. נעקד"ה עם שבעת ילדיהם ביום ד' שבט תש"ב. 4. [כנראה בנם] אפרים פאהמער ה"ד יליד אלשא-סאלאק תרנ"ב, התגורר בפרעשוב עם זו' סערענה רייך.

>נוסח מצבת רבי משה (הצילום קבלנו ממר שאנדור באטשקאי): פ"נ / איש אמונים רב פעלים / זקן נכבד ונשוא פנים / סופר מהיר וחכם חרשים / מוה' משה זצ"ל / בן הרבני מוה' אברהם פאהמער ע"ה / נפטר בש"ט בשנת ה'י"ג'ו"ן לימי חייו / ב' מנחם אב תרצ"ג / משה עלה למרום / שם נשמתו בצרור המרים / הנגשים אל השם זהירים ונשמרים / בכל לבבו דרש השם לא כנמהרים / נאמן היה וחשך אמרים / אהוב וחביב נחמד ונעים / בעיני אלקים ואנשים היה לשעשועים / רבים

השיב מעון בין הקנאים / הרבה להשיב אפו ולהטיב לטובים ולרעים / ממכון שבתו השגיח על בניו וקניניו / ת'נ'צ'ב'ה'. לפי רשימה מבית החיים בפרעשוב מתברר שקבורים שם גם זוגתו "פאהמער יוטא רבקה בת אברהם מנחם אשת משה, נפטרה ערב ראש חודש אדר תרפ"ו, ובתם "פאהמער חנה בת משה נפטרה י"ח אד"א תרפ"ז". כן קבורה שם "פאהמער חיה רחל נפטרה ט"ו שבט תרע"ו".

זן בנו (כנראה מזו"ר) הרה"ח ר' מאיר קרויס מסעליש. נפטר בליל פורים תרע"ט, ומנו"כ בסעליש. זו' מרת אסתר בת רבי ישראל רויז מסעליש חותן הג"ר פנחס חיים קליין אב"ד שם, ואבי ר' מרדכי רויז חתן המהר"ם שיק שנזכר לעיל. על מצבתו בסעליש נחרת: פ"נ / נצר תפארה ממשפחה מפארה

/ הרבני המופלג ומהולל בין החיים בתורה ויראת / שמים בנועם שיחו ... בתרומת מדותיו / וצדקת ארחותיו המנוח / מו"ה מאיר קרויס ע"ה / בהרבני המהולל המ' מו' אברהם מנחם ע"ה / וחתן המנוח המפורסם לשבח בתורתו וצדקתו / מו"ה ישראל ראז ע"ה / מה אהב תורת קל הקדיש מרבית עתותיו / אי שוקל ואיה סופר המון מעשי צדקותיו / ידיו לאמונה גברו נח לשמים ולבריות / רחמים ותחנונים היו תפילותיו כמונה מטבעות? / קראו אחריו בני יהודה מי מביא תמורתו / וי כי שקע שמש צדקה שלא בעונתו / סגל? ... על ברכי התורה גדל בניו / על השמים הודו שם יהיה ... / בליל פורים שנת עטר"ת לפ"ק ... / כאן ישנן עוד 4 שורות לא מפוענחות]

צאצאיו:

1. בנו הנגיד מו"ה שמואל משה קרויס מהאדהאז ואח"כ בדעברעצין. זו' הראשונה בת ר' אלעזר הורוויץ מהאדהאז, וזו' השניה מרת העלען יונגרייז. נפטר בגיל 65 ער"ח שבט ת"ש ומנו"כ בדעברעצין. על מצבתו נחרת: פ"ט / איש צדיק וישר הרבני המופלג בתורה ויראת שמים / ובמעלות צדיקים וישרים אוהב ישראל

בכל לב / דבק באמונה במצות ומע"ט רה"ק דקהל יראים דפ"ה מה"ו / שמואל

משה / בן מה"ו מאיר קרויס זצ"ל / נפטר ער"ח
שבט ת"ש לפ"ק / שבחיק ותפארתך מי ימלא
סגולת עדתינו / מדותיך ומעלותיך הרבית פאר
אומתנו / והיית לקהלתנו אשר נהלת לנו
תפארה / איך הצדקת בוכה ומיללת כי אבדה
הדרה / לוקח עטרת ראשנו יזעקו אשתך בנך
ובנותיך / מר נאנחים כלנו כי עזבתנו בדמי
שנותיך / שלום ומשור היה דרכיך ונאמן בכל
מפעלותיך / הררי קל צדקותיך חזקת ותמכת
אבינוי עמך / באהבה עזה ויראה טהורה עבדת
בוראך כל ימך / נוטר נאמן היית לכרם ד'
צבאות בין ראשי מדינתנו / מנהלי? תורה ויראה
אמצת וחזקת בעדתינו / אהבת ד' ואהבת
ישראל היה בוער בקרבך באורים / ידיך לא היו
אסורים מלבא לעזרת ד' בגבורים / רבות עשית
ופעלת והלך לפניך צדקתך למרומים / זכר צדיק
לברכה לא ימוש מאתנו לעולמים / תנצב"ה /
וש"א אסתר תחי'.

2. כנראה בתו מרת חיה שינדל אשת ר' אליעזר
טענענבוים מהעלמען. נפטרה בדמי ימיה בת מ'
שנה ביום ו' אייר תרצ"ז, ומנו"כ בהעלמען. על
מצבתה נחרת: פ'נ' / האשה החשובה נאה
במעשיה / מרת חיה שינדל ע"ה / בת הרבני
הצדיק מו"ה מאיר קרויס ז"ל / אשת מו"ה
אליעזר טאנענבוים נ"י / מתה בשנת מ' לימי חי'
/ יום ו' אייר תרצ"ז לפ"ק / חייך לא ארכו ארץ
עזבת / ימי שנותיך הה מהרה התמת / הלך
הלכת לאור באור החיים / שמך נודע לתהילה
ולתפארת / יזכרו שבחך בשער עלי קרת /
נתיקרת במעשיך בת גדולי כנפים / דרכי הוריק
לא עזבת מימך / לצדקה לך יחשב יושר מפעליך
/ תנצב"ה / ושם אמה אסתר תי'.
3. כנראה בנו ר' אברהם מנחם קרויס [זו' לבית
שאנפעלד] אבי מרת חנה שינדל אשת ר' שמואל

מאיר רוזנברג שנפטרה ביום י"ב אלול תרצ"ז בת 29, ומנ"כ בדעברעצין. נוסח מצבתה: פ"נ / האשה החשובה / מרת חנה שינדל ע"ה / בת הרבני מו"ה אברהם מנחם קרויס נ"י / ואשת מו"ה שמואל מאיר ר"ב נ"י / ינ"ב י"ב אלול תרצ"ז / חיין לא ארכו מהרה שלמת / נזר ועטרה לכל בני משפחתך / הלוח הלכת לאור באור החיים / שמך נודע לתהילה ולתפארת / יזכרו שבחך בשער עלי קראת / נתיקרת במעשיך בת גדולי כנפים / דרכי הוריק לא עזבת מימך / לצדקה לך יחשב יושר מפעליך / תנצב"ה. נוסח המצבה דומה להפליא לנוסח המצבה של מרת חיה שינדל טענענבוים הנ"ל שנפטרה כמה חודשים קודם לכן,

עם שינויים קלים. כמו"כ בעלה שאמואל רוזנברג חתום על תעודת הפטירה של ר' שמואל משה קרויס הנ"ל בדעברעצין, לכן חושבני שאביה ר' אברהם מנחם הוא בנו של ר' מאיר מסעליש ואחיהם של ר' שמואל משה ומ' חיה שינדל הנ"ל.

ח] בנו (כנראה מזיו"ש) ר' שמואל זאנוויל קרויס מחוסט. חותנם של ר' יהודה קרויס בן אחיו ר' חיים אלעזר, ושל רבי שמואל בן הג"ר שאול בראך.

ט] בנו (מזיו"ש) ר' חיים אלעזר קרויס מש. פאטאק. נולד בשנת תרכ"ב, ונלב"ע ביום ח' טבת ת"ש בפרעשוב ושם מנו"כ. על מצבתו נחרת: פ"נ / הרבני הישיש המופלג בתורה / וביראה טהורה / מוכתר במדות ישרים / זקן ונשוא פנים / מו"ה חיים אלעזר קרויס מיקירי קרתא דק"ק שאראשפאטאק / בן מו"ה אברהם מנחם זצ"ל / נפטר ח' טבת ת"ש לפ"ק / חייו חיי צדיקים וישרים / יעץ מישרים שמו הטוב נודע בשערים / ידיו ה' פתוחות לעניים ודלים / מהונו פיזר ללימוד בנים / את בניו הדריך לתורה וליראת שמים / לתורה קבע עיתים בבוקר בהשכמה / עבד ד' בטהרה בתפילה בכונה / זכרו לברכה לא יסוף ממשפחתו / רום שמים יעמוד לו צדקתו.

רבי משה מיכל שווארץ- פעקעטע מסאלמאד, חתן ר' איתמר אפרים קרויס

מקום מנוחתו בסאלמאד לא נמצא, ע"כ הקימו שם צאצאיו כעין מצבה לזכרו.

צאצאים נוספים שלו: 1. בנו ר'

אפרים, נולד בשנת תרל"ז בסאלמאד, ונשא בוואיא בשנת תרס"ה את זו' מרת האני בת ר' פארקאש שווארץ [יליד באגאט] ורוזה לבית קרויס [ילידת קיש ווארשאני] משם. 2. בנו שאמואל, נולד בשנת תרכ"ט.

רבי אברהם פריעד מו"ץ בסאלמאד, חתן ר' משה מיכל פקקטע

לאחרונה קיבלתי צילום מצבתו בניר געלשע מאת ש"ב הרב דוד יחזקאל שרייבער הי"ו שפעל רבות לשימור הביה"ח, וכה נחרת עליה:

פ"נ / האי חסיד האי עניו צדיק תמים / איש חי רב פעלים / שהיה מ"צ לעדתו כמה שנים / ה"ה הרב המאה"ג / מו"ה אברהם זצ"ל / בן מו"ה חיים ז"ל / איש ת"ח גדול בתורה וביראה תמים / בתורה לשמה ובעבודה תמה עסק כל הימים / רבות לבבות השיב לאביהם שבשמים / הליכתו היתה בקדושה עד שעלה לשמים / מכתרה של תורה לא נהנה כל הימים / נפטר בש"ט בן ס"ג שנים כ"ו טבת תרפ"ו לפ"ק.

ידיעה על פטירתו הופיעה בעיתון זשידא אוישאג, ומשם תורגמה והועתקה בעלי זכרון 35 (עמ' ע').

כפי שכתבתי בעלה 24 הוריו היו ר' חיים ובריינדל. אמו מרת בריינדל

נפטרה בניר מאדע ביום כ' אלול תרס"ה. על מצבתה בניר מאדע נחרת: [פ"נ] / אשה צנועה וחשובה / מר' **בריינדל** ע"ה / אשת הרב הצדיק מו"ה / חיים ז"ל נפטרה בש"ט / כ' אלול שנת תרס"ה לפ"ק / תנצב"ה. (את הצילום קיבלתי מהרב יעקב היללער מארגון 'אבותינו' תשוח"ח לו). לפי רישום פטירתה, היא נולדה בניר מאדע והיתה בת 80 בפטירתה. שם הוריה: יוסף פריעד וברטה קליין. הפטירה דווחה ע"י זאלי וינברגר אשת יוסף ווייס.

הרב ישראל זאב גוטמאן - ברוקלין

הוצאת אמ"ת - מונקאטש

תגלית: תמונה חדשה מרבינו בעל 'דרכי תשובה' זי"ע - האמנם?

עד כה מוכרת לנו תמונה אחת ויחידה מרבינו הקדוש בעל 'דרכי תשובה' זי"ע אב"ד מונקאטש (לפי השערותנו צולמה תמונה זו בחדש אב שנת עת"ר לפ"ק), היא התמונה המפורסמת, כשהוא מטייל בחוצות מאריענבאד יחד עם בנו רבינו הקדוש בעל 'מנחת אלעזר' זי"ע,

תמונה 1

וש"ב הרב הקדוש רבי אברהם חיים הורוויץ אב"ד פלאנטש זי"ע (רבינו הקדוש בעל 'דרכי תשובה' היה חתן הרב הקדוש רבי חנינא הורוויץ אב"ד אוליינוב בן הרב הקדוש רבי יעקב ממעליץ וחתן דודו הרב הקדוש רבי אליעזר מדזיקוב. והרב הקדוש

מפלאנטש היה בן הרב הקדוש מראזוואדוב בן הרב הקדוש מדזיקוב הנזכר) (תמונה 1).

במסגרת עיסוקי לאיסוף תמונות רבותינו הקדושים זי"ע לקראת הוצאתו לאור עולם בספר מיוחד בתוספת דברי רקע היסטוריים, אינה ד' לידי אוסף תמונות נדירות של כמה מגדולי אונגאריין, ובהן תמונה אחת עם כיתוב שזה רבינו בעל 'דרכי תשובה'.

נקדים קצת רקע לפני שנציג את התמונות.

ביום כ"ב לחודש אדר הראשון שנת תרס"ה התקיימה אסיפת רבנים גדולה בעיר הבירה בודאפעסט, במטרה לחזק את לשכת הארטאדאקסיע שנוסדה בשנת תרכ"ט בשעת הטיילונג המפורסמת.

ימי שנת תרס"ה היו ימים טרופים ליהדות החרדית במדינת אונגאריין. נשיא הלשכה הרב הגאון רבי אריה ליב ליפשיץ ז"ל, נפטר ביום ט"ז לחודש מרחשון בשנה ההיא (והובל למנוחות בעיר כהונתו סאנטוב), והשאיר אחריו את הלשכה המרכזית של הארטאדאקסיע במצב קשה מאוד. רבי אריה ליב הנזכר כיהן כאב"ד סאנטוב משנת תרל"ד עד שנת תר"נ. בחודש טבת שנת תרנ"ז נבחר לכהן פאר כראש לשכת הארטאדאקסיע (אחר פטירת הטפסר הגדול רבי יצחק רייך ז"ל ביום ט"ו לחודש אייר

שנת תרנ"ו [ראה מה שכתבנו אודותיו בספר 'בית שלמה' מדור 'צהר לבית' לאות נט ובמה שצוין שם], ונבחר אז על פי הצעת הרב הגאון בעל 'שבט סופר' אב"ד פרעשבורג. למעשה כבר בעת חוליו של רבי יצחק הנזכר עמד רבי אריה לייבוש לימינו בניהול ענייני הלשכה והמדינה, ושמו מוזכר כל השנים בין הרבנים החותמים על הק"ק והמכתבים לענייני חיזוק (הדת), תפקיד אשר בו כיהן עד יום פטירתו.

כת הנעאלאגאן אשר היתה לאבן גוף ולצור מכשול לישראל, בראותה את מצב הפיזור הנאה לרשעים אצל מחנה הארטאדאקסען אשר היתה אז בלי נשיא ומנהל הלשכה, הרימה ראש להרוס כל פרט ופרט מזכויות הארטאדאקסען. וביותר מה שגזרה אז הממשלה לאסור על הרבנים לדון בדיני ממונות ולעשות פשר, ובזה נטלה הממשלה כח בית דין יפה לדון ולהורות על פי דין תורה. על כן הוחלט אצל גדולי ומנהיגי המדינה שצריך לבחור נשיא חדש שיעמוד בראש הפעולות ואשר יצא ויבוא לפני בני ישראל ולא יהיו כצאן אשר אין להם רועה.

הפעולה הראשונה היתה למנות ועד זמני שינהל את הלשכה באופן זמני. ואלו הרבנים אשר נבחרו אז: הג"מ קאפל רייך אב"ד פעסט (נולד בשנת תקצ"ח לאביו הג"מ אברהם יחזקאל רייך אב"ד באנאוויץ (בן הג"מ קאפל חריף). תלמיד הגאון בעל 'כתב סופר' אב"ד פרעשבורג. משנת תרל"ב כיהן כאב"ד ווערבווי ובשנת תר"נ עבר לכהן פאר כאב"ד פעסט, ועמד בראש היהדות החרדית באונגארין. נפטר ביום י"ז לחודש אלול לשנת תפ"ז ומנוחתו כבוד בעיר פעסט), הג"מ משה כ"ץ אב"ד נייטרא (נולד בשנת תר"ב לאביו הג"מ מנחם כ"ץ פרוסטיץ אב"ד צעהלים ולאמו מרת ברכה. בשנת תרכ"ה בא בבית האירוסין עם בת הג"מ אברהם אהרן פשערהאפער אב"ד פרוינקירכען. בצעירותו תלמיד אביו, ואחר כך תלמיד הג"מ שמעון סופר במאטערסדארף, והגאון בעל 'כתב סופר' בפרעשבורג. כיהן כמגיד מישרים בעיר המלוכה וויען ואחר כך נתקבל כאב"ד מאגענדארף, טאקייא ומשם נתקבל כאב"ד נייטרא, שם כיהן ל"ג שנה עד עת פטירתו ביום י"ב לחדש טבת שנת תרפ"ז בן פ"ה שנה) והג"מ ישעי' זילבערשטיין אב"ד וויאיטצען בעל 'מעשי למלך' (נולד בעיר זענטא בשנת תרי"ז לאביו הג"מ דוד ליב אב"ד וויאיטצען ומח"ס 'שבילי דוד' ועוד ולאמו מרת שפרה ליבא. בשנת תרי"ט כשעלו הוריו לעיר הקודש ירושלים עלה ביחד אתם ונתגדל שם עד היותו בן י"א שנה. נסמך להוראה מהגאון בעל 'עין הבדולח' מאונגוואר, הגאון בעל 'מחנה חיים' אב"ד פעסט והגאון בעל 'קול אריה' אב"ד בערעגסאז. התחתן עם מרת טשארנא בת רבי שרגא פייביל קליין מעיר זענטא נכד הה"ק בעל 'אור החכמה' ובזור"ש חתן הג"מ משה פאללאק אב"ד באניהאד בעל 'ידבר משה' ועוד. עודנו בבחרותו קבלוהו כרב בעיר טערעבעש במקום אביו (ראה שו"ת מהר"ם שיק, חיו"ד סימן קס), אולם לא אבה להשתמש בכתרה של תורה וגם לאחר נשואיו לא רצה לקבל עליו עול הרבנות ופתח חנות לעסוק במסחר, שמה ישבה זוגתו ועסקה במסחר והוא ישב על התורה והעבודה. בהיות בן ז"ך שנה נתקבל כאב"ד וויאיטצען ובה כיהן עד עת פטירתו. היה מפורסם מאוד במדינתו

ומחוצה לה, בישיבתו שיסד למדו הרבה גדולים ולומדים מפורסמים והעמיד תלמידים לאלפים. חיבר הספרים 'מעשי למלך' ועוד. נפטר ביום כ"ה לחדש תמוז שנת תר"ץ ומנוחתו כבוד בעיר וואיטצען), וכיושב ראש נתמנה אב"ד פעסט הנזכר.

פעולתו הראשונה של הוועד הזמני היתה לפנות במכתב (נכתב ונחתם ביום י"ג לחדש טבת תרס"ה) אל רבני כל הקהלות הארטאדאקסען, ולהציע להם לעשות כינוס רבנים ארצי לאשר תקנון חדש ולבחור נשיא עם ועד הרבנים שיעמדו בראש כל הפעולות לטובת מחנה היראים. כחודש לאחר מכן נשלח אל כבוד הרבנים מכתב הזמנה (ביום י"ג לחדש שבט) לכינוס הארצי אשר תתקיים בימים כ"ג-כ"ה לחודש אדר הראשון שנת תרס"ה. כינוס זה משך התעניינות רבה מה שלא נראתה מאז האסיפה המפורסמת בשנת תרכ"ט. קרוב לשש מאות רבנים ומנהיגי קהלות, קרואי מועד אנשי שם, נתאספו לעיר הבירה פעסט ליום המוגבל. יושב ראש הכינוס היה הג"מ רבי קאפל רייך אב"ד פעסט אשר פתח את הכינוס לצדיקים בדברי ברכה. במשך ימי האסיפה נשמעו דברים מפי הרבנים המשתתפים ואושר תקנון חדש ללשכה המרכזית. וכן נבחר אז יושב ראש חדש, רבי אברהם מ"ש [=מיכלשטאדט]

התלטרטא-החבירה

בדאפעסט; חדר אברהם פראנקל נבחר פה אחד
לנשיא לשכת-הארץ של חרדים והתרגשות גדולה כל
האספה שבעה רצון מהבחירה. יוסף שווארצמן

התלטרטא בא לנו בשעה ששבר ה' נדעם ונלחן מסיבות הקבר,
ועיני מופתים אהנו את התלטרטא כנלחן הזה ומניחים ברכותיו לנפלי
הבחירה לכבוד הנשיא הנבחר בפרט ולכל חרדים בכלל. המעריכה
ידיעה בעיתון 'מחזיקי הדת' אודות בחירת נשיא חדש

פראנקל ז"ל (תפקיד בה כיהן על ממלכתו כשלושים שנה, עד עת פטירתו ביום כ"ח לחדש תשרי שנת תרצ"ו. רבי אברהם נולד לאביו הנגיד רבי צבי ביום י"ז אייר שנת תרי"ט בעיר דעברעצין. ולמד בפרעשבורג אצל הגאון בעל 'שבט סופר' וכן אצל רבי משה

הערש פוקס אב"ד גראסווארדיין ועוד. גר בעיר בודאפעסט ובשנת תרנ"ג היה ממייסדי החברה ש"ס דשם. כאמור למעלה בשנת תרס"ה נבחר כנשיא הלשכה המרכזית, ובשנת תרפ"ט נבחר כציר נאמן בבית העליון של הפרלמנט. מדברי תורתו נדפסו בירחונים ומאספים שונים שיצאו לאור בשנים ההם באונגארין. לאחר פטירתו מילא מקומו חתנו רבי שמואל זנוויל כהנא-פראנקל ז"ל).

רבינו הקדוש בעל 'דרכי תשובה' זי"ע עמד בראש המשתתפים באסיפה חשובה זו. (אודות אסיפה זו ראה באריכות במכ"ע 'מחזיקי הדת' שנת תרס"ה גליון 24-27, 'דער איזראעליט' גליון 16-19 ושאר עיתוני התקופה. וכן בספר 'זכור ימות עולם' מאמר נז), ובזכות עמידתו האיתנה הוכתר כינוס זה בהצלחה. (עוד קודם לכן היה רבינו מ'ועדת החמשה' שעמדו על משמר היהדות לכל ענין שהתעורר על הפרק, ביחד עם עמיתיו: הג"מ בעל 'שבט סופר' אב"ד פרעשבורג, הה"ק בעל 'קדושת יו"ט' אב"ד סיגוט, הג"מ בעל 'ערוגת הבושם' אב"ד חוסט והג"מ קאפל רייך אב"ד פעסט, וכל דבר הקשה יביאון אליהם לדון

ולהורות כדי להעמיד דת תורתנו הקדושה על תילה, ראה ספר 'בית שלמה', מאמר 'צבי תפארת' אות יא ובמה שכתבנו במדור 'צהר לבית' (שם). ואף נבחר אז לעמוד בראש כמה ועדים, כמו יושב ראש ועד תלמוד תורה וישיבות, אשר חוץ ממה שטיפל בענינים אלו נקבע גם שיטפל בהחזקת ממוני הקהלות, ה"ה רבנים שוחטים מלמדים ולפרנסת אלמנותיהם. (ואכן ביום כ"ה

כ"ד אדר. יום שלישי לאספה. ישיבת הבקר.
היה מבודקת פותח את הישיבה בשעה העשירית וחצי וחלק את הדבור לה"י שאבסע. הוא מציע לקבוע גם את הפיק מהקונים של דודק האליא המדבר ע"ד בתי דינים משימים. כי בחי' הוא מאד, שנוכל לשקול אצל הממשלה לבטל את הגדה שחוצא המיסר בחוק זה נגד ביד משימים. וקראת מכל צד : זאת היה את ר הבחירה.

היה מונקאש מביש מאד לקבל הצעת דודק שאבסע .
גם היה מאונקאר מצד בעבורה. ה"י שאבסע משימים עד הפנים את הצעתו שנתקבלה מה אחר, ואח"כ נגשו לסדר היום.

ידיעה בעיתון 'מחזיקי הדת' אודות פעולת רבינו ה'דרכי תשובה' התאספה שוב 'ועדת המאה' (דהיינו ארבעים רבנים וששים בעלי בתים) בעיר הבירה, ובתוך הדברים דנו אז על מצבם של בני הישיבות ונתייסדה אז חברה מיוחדת בשם 'עץ חיים' ונבחרו לעמוד בראשו י"ג אנשים, חמשה רבנים, ה"ה רבינו בעל 'דרכי תשובה', והג"מ מבאניהאד, דיארמאטה, מיהאלאוויטץ וקליינווארדיין ושמונה בעלי בתים ממקומות שונים. ראה כל זה באריכות במכ"ע 'מחזיקי הדת' גליון 93).

[ובנותן טעם להעתיק כאן סיפור שאינו מפורסם שקרה בעת אסיפה זו בשנת תרס"ה (ונדפס בהגדה 'מעשי למלך', ביסקת וכל המרבה לספר): "שמעתי כד הוינא טליא מפי כבוד אאמ"ר הרה"צ רבי אברהם [אברהםאם] זצ"ל בחורף שנת תרס"ה, אחרי שובו מהשתתפותו בהקונגרס של הלשכה האורתודוקסית בבואדאפעסט בבחירת הג"ר אברהם מ"ש פראנקל זצ"ל לנשיא הלשכה, בתור צירה של קהלת קלויזנבורג והגליל. סיפר, שהקונגרס התקיים באולם הפרלמנט הישן, ומשך הקונגרס התרחש שרב אחד מפורסם בגדולתו ובצדקתו נשא כמה נאומים, ולגודל השתוממות כל הרבנים הגה"צ וכל הצירים הנוכחים כמעט בכל פעם היו נאומיו מתובלות עם רעיונות אנטישמיות. המחזה המוזרה הזאת נעשתה לשיחה בפי כל הצירים, עד שהגיע לאזניו של מרן הדרכי תשובה ז"ע, עד שהוא צוה לעיין ברשימות הישנות למי מצירי הפרלמנט הישן היה שייך המקום אשר הוקבע לרב הזה, כי לפעמים גם המקום גורם. בדקו ומצאו, שמקום הזה היה שייך להציר האנטישמי המפורסם גם מהעלילת דם מטיסאעסלאר, אישטאצי דיאזא ימ"ש, ויהי לפלא".]

מתוך שלל הידיעות בעיתונות היהודית והכללית אודות כינוס חשוב זה, הופיעה ידיעה באחד מן העיתונים הכלליים TOLNAI VILAG-LAPJA ביום כ"ו לחודש אדר הראשון (ולמספרם 3 לחודש מארס, עמ' 401), שאנו מביאים כאן תרגומה לראשונה (ומן הנכון לציין, כי בדיווחים כגון אלו צריכים לפעמים לקחת את הדברים בערבון מוגבל):

כינוס ה'ארטאדאקסים'

לפני כמה ימים הגיעו נציגים של קהילות יהודיות ארטאדאקסיות לבואדאפעסט מכל רחבי הארץ כדי לדון בתקנותיהם וענייניהם הקהילתיים.

המפגש הארצי נערך במטווה הירי הישן של רחוב רוטן-בילר, בו הועברו התייעצויות עם כ-600 רבנים ארטאדאקסים ונציגי קהלות אחרים.

רבנים מנציגי הקהילות הארטאדאקסיות האלו דרשו שהדיונים יתנהלו בשפה ההונגרית, אם כי רבים מהרבנים הזקנים מדברים רק גרמנית והעברעאיש, לכן היו התנגשויות קשות. ההתנגדויות נעלמו עד מהרה, כי התברר שהיתה כאן אי הבנה, כי כולם היו פטריוטים הונגרים טובים. במהלך הכינוס דבר זה

בא לידי ביטוי בצורה יפה ביותר. הרעיון הלאומי ההונגרי נערץ ע"י כולם, גישה זו בכל המובנים היתה בזכותו של [מר] דניאל ווייס המזכיר של הלשכה הארטאדאקסית הארצית, שניהל את אירגון הועידה על הצד הטוב ביותר.

מהכנס, שהגיעו אליו מרחבי המדינה אישים מאסכולות שונות, הנצחנו תמונות של כמה מהם בעיתוננו.

עד כאן הידיעה שהתפרסמה בעיתון הנזכר.

בתוך ידיעה זו ומסביבה הדפיסו עורכי העיתון חמש תמונות מרבנים אשר השתתפו באסיפה זו. בראש וראשונה הדפיסו תמונה אשר מיוחסת לרבינו הקדוש בעל 'דרכי תשובה' ז"ע, מתחת לתמונה הוסיפו כיתוב זה (בתרגום חפשי): "בעת האסיפה הכללית של היהדות הארטאדאקסית, רבי הירש שפירא, הרב הראשי של יהודי מארמארוש" (תמונה 2).

כמובן שמפני חוסר הבהירות המספיקה של תמונה זו אי אפשר לאשר

את הזיהוי כדבר ודאי, אבל אם קבלה היא נקבל.

על התמונה השניה המודפסת שם, כתבו: [רבי] "אהרן מאנדלבוים, הרב הראשי של מונקאטש" (תמונה 3).

תמונה 2: רבינו ה'דרכי תשובה'

תמונה 3: רא"מ מאנדלבוים

Az ortodox-izraeliták nagygyűléséről: Spira Hers, a máramarosi főrabbi.

A T. V.-L. saját fényk. pill. felv.

Weisz Dániel, az országos ortodox-izraelita iroda titkára.

Leleplezett képhamisítás.

Edvárd angol király nemrég meglátogatta Irország fővárosát, Dublin-t s ennek emlékére a városi muzeumnak három képet ajándékozott. A képek a legnevesebb festőművészek alkotásai s egyen-

Az ortodoxok nagygyűlése.

Néhány nappal ezelőtt az ország minden részéből Budapestre érkeztek az ortodox-izraelita hitközségek képviselői, hogy régi szervezeti szabályzatukat módosítsák és egyéb egyházi ügyeiket megbeszéljék. Az országos gyűlést a Rottenbiller-utcai régi lövöldében tartották meg, hol mintegy hat-száz ortodox rabbi és egyéb egyház-kiküldött tanácskozott. Ezen az ortodoxokra nagyjelentőségű gyűlésen sokan voltak, akik a magyar nyelvű tanácskozást követelték, noha számos öreg rabbi csakis németül és héberül beszél s éppen emiatt heves összeütközésekre került a sor. Az ellenetek azonban csakhamar elismultak, amint kiderült, hogy félreértésekről van szó, mert hiszen mindnyájan jó magyar hazafiak. Ennek a gyűlés folyamán nagyon szép jeleket is adtak. A többi közt hódoló elismerésben részesítették a magyar nemzeti eszmét. Ez a tapintatos és minden tekintetben helyes állásfoglalás főképp az országos iroda titkárának s egyben a gyűlés jegyzőjének. Weisz Dánielnek köszönhető, aki nagy körültekintéssel végezte a szervezés munkáját. A gyűlésről, melyen az ország minden részéből ideresereglett érdekes arcu fajtiszta zsidó alakok voltak láthatók, e számunkban néhány típust közlünk.

kint is százezreket öltöztetnek. Volt közöttük egy, a melyet a legértékesebbnek tartanak s amelyet Corot, a világhírű festőművész készített — állítólag. A neve, amint ő szokta aláírni, ott volt a kép sarkán. E mű értéket két-háromszázezer koronára becsülik. Amint az ajándékozás megtörtént, egy nagy londoni képes világlap, a The Illustrated London News közölte a képek másolatait. Ezeket látva Lakatos Alfréd magyar festő, megállapította, hogy a Corot festményének tartott kép nem egyéb, mint meglepően jól másolat egyik legnagyobb magyar tájképfestőnek, a néhai Mészáros Géza-nak „Balatoni táj” című festményéről. Mészáros „Balatoni táj”-at a kormány megrendelésére festette 1877-ben s azóta a Nemzeti Múzeumban őrzik. Lehet, hogy a Corot-festményének jelzett képet is ő alkotta, amikor Pá-

Az ortodox-izraeliták nagygyűléséről: Mendelbaum Aron munkácsi főrabbi. A T. V.-L. saját fényk. pill. felv.

Mészáros Géza elhunyt festőművészlünk festménye, amelyet a híres Corot-nak adtak ki. Az angol király a dublini képtárnak ajándékozta, mire egy képes-lap közölte s így vették észre nálunk a hamisítást.

Alakok az ortodox-izraeliták nagygyűléséről.

Báról nézve az első kép közepén Weber József, póstyéni főrabbi látható. A második képen elől megy Teitelbaum, magyarláposi főrabbi, a harmadik képen vannak: Klein Pinkász nagyszőlősi, Weinberger Sámuel nagybányai és Weinberger Mihály avasfelföldi főrabbi. A T. V.-L. saját fényk. pill. felv.

למותר לציין שזאת שגיאה, כי במונקאטש מעולם לא כיהן רב בשם זה. והכוונה היא להג"מ משה אהרן מאנדעלבוים שכיהן אז כאב"ד מאראשוואשארעלי (נולד בעיר סאטמאר לערך שנת תר"ה לאביו הג"מ בנימין זאב אב"ד דשם. בא בברית הנישואין עם זוגתו מרת פיגא בת הרב הקדוש רבי משה נתן נטע הלוי יונגרייז זצ"ל אב"ד טיסא פירעד בעל 'מנוחת משה'. נתקבל כאב"ד מאראשוואשארעלי לערך שנת תרמ"ז (ויש המציינים שנת תרנ"ח), שם כיהן עד שנת תרס"ט שעבר לגור בעיר הבירה בודאפעסט וכיהן שם כרב באחד מבתי הכנסת בעיר. נזכר בתשובות חכמי דורו. נפטר ביום ו' לחדש אדר שנת תרע"ה).

שלוש תמונות הבאות מופיעות בתחתית העמוד אחת ליד השניה (תמונה 4), ומתחתיהן כיתוב כללי, וזה לשונו (בתרגום חפשי):

תמונה 4א: רבי קלמן וועבער (באמצע)

דמויות מהכינוס הארטאדאקסית היהודית

בתמונה השמאלית (תמונה 4א) ניתן לראות באמצע את [הרב קלמן] יוז'ף וועבער, הרב הראשי של פישטיאן. בתמונה השניה (תמונה 4ב): נראה בהליכה הראשון [הרב משה דוד] טייטלבוים, הרב הראשי של מאדיאר-לאפאש. בתמונה השלישית (תמונה 4ג): [הרב] פנחס [חיים] קליין [אב"ד] סעליש, [הרב] שמואל [לוי] וויינבערגער [אב"ד] נאדי-באניע, עם [אחיו הרב יהודא ליב] מיהאלי וויינבערגער אב"ד ניגרעשט.

[**רבי קלמן וועבער** נולד בעיר מאקאווא בשנת תרל"א לאביו רבי יוסף. קיבל תורתו אצל הג"מ אליעזר זוסמאן סופר אב"ד פאקש, הג"מ משה פאללאק אב"ד באניהאד ובפרעשבורג אצל הגאון בעל 'שבט סופר'. חתן הג"מ יוסף דוב הכהן קאהן ראב"ד בקהלת השיפשוהל בעיר וויען (חתן הג"מ זלמן שפיטצער אב"ד דשם). כיהן כאב"ד רעטה, ובשנת תרס"ב נתקבל כאב"ד בעיר הקיט פישטיאן. ובשנת תרע"ט נתקבל כנשיא הלשכה המרכזית בסלאוואקיי. נפטר ביום י"ז תשרי תרצ"ב ונקבר בעיר כהונתו.

תמונה 24: רבי משה דוד טייטלבוים (הראשון מימין)

רבי משה דוד טייטלבוים נולד בשנת תרל"ח לאביו הג"מ ישראל יעקב יוקל ט"ב אב"ד וואלאווא (חתן דודו בעל 'ייטב לב' מסיגוט). זוגתו מרת חיה בת הג"מ אריה לייבוש ה"ש אב"ד דוקלא. תלמיד זקינו בעל 'ייטב לב' בסיגוט ונתגדל על ברכיו. בשנת תרמ"ה נתקבל כאב"ד לאפוש וייסד שם ישיבה בהרבצת תורה ויראה למאות תלמידים. הוציא לאור ספרי זקניו בעל 'שמח משה' ובעל 'ייטב לב'. בחודש אייר שנת עת"ר ביקר בארץ הקודש. נפטר ביום כ"א אדר השני תרצ"ה ומנוחתו כבוד בעיר מגוריו.

רבי פנחס חיים קליין נולד לאביו המפורסם הג"מ שמואל שמעלקא אב"ד סעליש בעל 'צרור החיים' ולאמו מרת דבורה. זוגתו מרת חנה שינדל

בת הנגיד רבי ישראל רויז. כל עוד אביו חי עסק במסחר לצד עיסוקו בתורה ועבודה, ועם פטירת אביו ביום ט' לחדש אדר השני שנת תרל"ה נבחר למלאות מקום אביו ברבנות שם, הרביץ תורה והעמיד תלמידים הרבה. נחשב כאחד מחשובי הרבנים באונגארין ונבחר באופן קבוע לחבר וועד העשרה של הלשכה המרכזית. בשנת תרס"ז כשיסד רבינו הקדוש בעל 'דרכי תשובה' את 'כולל מונקאטש ועשרה גלילות' לצדקת רבי מאיר בעל הנס, נבחר להיות בין הרבנים מנהלי הכולל כנשיא משנה (ראה השתלשלות הדברים בספר 'בית שלמה' מאמר 'צבי תפארת' אות כב ובמדור 'צהר לבית' שם), ובשנים מאוחרות יותר כ'נשיא הכבוד'. כן עמד לימין צדקם של רבותינו הקדושים בכל עת ועידן נפטר ביום ג' ניסן תרפ"ו. דברי תורתו נדפסו בספר 'חיי פנחס'.

רבי שמואל לוי וויינבערגער נולד בשנת כת"ר בעיר ניגרעשט לאביו הג"מ פנחס אב"ד דשם. נשא את מרת הדסה בת הה"ק רבי הלל ליכטענשטיין מקאלאמייא לאשה לערך שנת תרל"ט. למד אצל דודו הגאון בעל שו"ת 'מהריא"ק' אב"ד מארגערעטן, וכן אצל הגאון בעל 'מהר"ם שיק' בחוסט ונתעטר בנזר ההוראה על ידי בעל 'ייטב לב' מסיגוט ובעל 'מעגלי

צדק' אב"ד דעעש. כן הסתופף בצל הה"ק בעל 'דברי יחזקאל' משינאווא. בשנת תרמ"הו נתקבל כאב"ד קערעסטיר, ובשנת תרנ"ג בפטירת אביו נתקבל כמ"מ בעיר ניגרעשט, ומשם עבר בשנת תרנ"ה לעיר נאדיבאניא עד שנת תרס"ו שאז נתקבל לאב"ד סערדאהעלי. נפטר ביום בד"ח אדר תרפ"ה ושם מנוחתו כבוד. נספד על ידי רבינו בעל 'מנחת אלעזר' ז"ע (ראה 'דברי תורה' מהדורא תליתאה, אות צ. ומשם 'לאוסף חמשה מאמרות נוספות' מאמר 'מילי דהספידא', הספד ז). דברי תורתו בשו"ת מהר"ש לוי.

תמונה ג4: רבי פנחס חיים קליין, רבי שמואל לוי וויינבערגער ורבי יהודא ליב וויינבערגער

רבי יהודא ליב וויינבערגער כאחיו הנ"ל נולד גם הוא בעיר ניגרעשט. לאחר נישואיו לא אבה להשתמש בכתרה של תורה ועמל לפרנסתו והצליח ועשה פרי. וגם כשנפטר אביו לא רצה למלא מקומו אף בהיותו גדול האחים, ונתקבל במקומו אחיו הג"מ שמואל לוי הנזכר. אבל כעבור כמה שנים נטרפה עליו השעה וירד ל"ע, אי לזאת ויתר אחיו (בשנת

תרנ"ה) על כס הרבנות (כנ"ל). שם כיהן עד עת פטירתו ביום כ' מרחשון תרצ"ב ומנוחתו כבוד בניגרעשט. והשיב לו נאמר בכמה מספרי גאוני דורו.

נבקש מהקוראים הנכבדים שיחי' אם יוכלו לזהות את שאר הדמויות הנראים בתמונות היסטוריות אלו, ותשו"ח לכל העוזרים והמסייעים.

בסיום נוסף בקשה לכל הקוראים אשר נמצאים בידם תמונות ומכתבים שונים מרבותינו הקדושים נ"ע או מכתבים ותמונות מאישים הקשורים לבית מונקאטש, ואף אלו הידועים כמפורסמים, שבל ימנעו טוב מאתנו וישלחו אלינו כדי שנוכל לצרפם לספרים הנועדים לצאת לאורה על ידינו ויתענגו מטובה דורשי ומבקשי תולדות רבותינו הקדושים וקריה עליזה מונקאטש.

הרב צבי יונתן מארטאן
י"ר מכון הספר, ברוקלין

אגרות מבודאפעסט מהגר"י שלעזינגער והגר"ש טייכטהאל

א. אגרת מרבי חיים יהודה שלעזינגער

הה"ג ר' חיים יהודה שלעזינגער ז"ל נולד בביסטריץ בשנת תרכ"ו לאביו ר' יצחק דוב שלעזינגער. היה תלמידם של גדולי ישראל בזמנו ה"ה רמ"מ פאנעט אב"ד דעש, רמ"ה פוקס אב"ד גראסווארדיין, רמ"א לעוו אב"ד אינטערדאם ורי"ב קאהן אב"ד סענדזשארץ. שימש כשו"ב ומו"צ בהרבה קהלות, ראה ב'קהילת צעהלים וחכמיה' עמ' 296, ולאחר מכן אב"ד דקהלת פאדע (Pade), וכפי שעולה מהמכתב שלפנינו עזב את כהונתו בשלהי שנת תער"ב לאחר שהקהלה הצטמצמה, והשתקע בעיר הבירה בודאפעסט.

תקופה קצרה לאחר הגיעו לבודאפעסט הוא פונה במכתב שלפנינו אל ראשי הקהלה שישפחוהו למשרת משגיח על כשרות הבשר כדי שיביא טרף לבני ביתו. ואכן כיהן כפוסק ומורה הוראה בקהלה במשך ל"ב שנה, עד להסתלקותו ביום י"ב אב תש"ג ומנ"כ בבית החיים האורטודוקסי בפעסט. עוד בעת כהונתו בפאדע הדפיס ג' חלקים מחיבורו 'לקוטי יהודא' על י"ג העקרים (ווייטצען תרס"ט-תער"ב), ובשנת תרח"צ הדפיס בבודאפעסט את קונטרסו 'ישועה ונחמה' בעניני אמונה ובטחון.

המכתב שלפנינו הוא מגנזי הרב שמואל בנימין לעפללער הי"ו ותשו"ח לו, נחשפתי אל האגרת במהלך עבודתי בעריכת תולדות מהר"י שטייף, הגר"י שלעזינגער ששימש כמו"ץ בבודאפעסט, היה מקורב מאוד למרן הגר"ש. הגר"ש היה נוהג בדרך כלל לצרף את רח"י לעריכת גיטין, כיון שהיה רוצה להחזיקו בדרך כבוד. דרכו היה שאלו הרבנים שיש להם משפחה יותר גדולה קיבלו החלק היותר גדול מדמי הפסק על עריכת הגט כדי שיוכלו לפרנס את ביתם בדרך כבוד, ואילו הגר"ש לקח לעצמו רק חלק קטן מאד מההכנסה. ובהזדמנות זו הננו בבקשה מי שיש לו איזה מידע מתולדות חייו של הגר"ש או מקשריו עם גדולי ישראל, להודיע למערכת, בכדי שנוכל עי"ז לספר בשבחן של צדיקים.

בעזה"י יום ה' פ' שמיני תרע"ג לפ"ק פק"ק בודאפעסט יע"א

שוכט"ס לכבוד אקר"ט העדה הנוקבים בשמותם, כפתוחי חותם, איש איש על שמו ועל דגלו למטה אבותם, המפורסמים לשבח ולתהלה, בדרי מטה ובדרי מעלה, גודרי גדר ועומדי בפרץ, תהלה ושבח מלאה כל הארץ, וכו' וכו' ראשי טובי ומנהלי קהל ארטהאדאקסי בעיר הבירה **בודאפעסט** יצ"א. יהי שם ה' חופף עליכם כל הימים ונ"י כאור הבהיר עבגצ"א.

הבירה בודאפעסט
 יע"א וביחוד על
 מסחר העופות, - ע"כ
 אתנפל תחינתי
 ובקשתי מול אקר"ט
 העדה הי"ו לשום את
 משמרת הקודש הלוה
 עלי, ואני בעזה"י
 אתאמץ בכל כחי
 וחילי לשום עין
 פקוחה והשגחה
 יתירה על כל אשר
 יצוו עלי, ובכל נפשי
 ומאודי אעבוד את
 עבודת הקודש הזה
 ככל חפצכם ורצונכם
 ולמצוא חן ונחת רוח
 בעיני אלקים ואדם.

ויוש לי תל"ת התרות הוראה מגאוני מדינתנו וגם אמ"ו הרב הגאון דקהילתינו [רבי יעקב קאפל רייד] שליט"א מכיר אותי. ואני זה עשרה שנים רצופים עמדי לשרת עבודת הקודש בישוב **פאדע** קהל ארט'ה בתואר רב אב"ד, אבל בעוה"ר נתקטנה קהילתי כ"כ עד שלא היה ביכלתם לתמכיני אפי' על לחם צר, וע"כ שמתי לדרך

ה'תש"ח
 חתום: *[Signature]*
 תאריך: *[Date]*

פעמי ובאתי עם בני ביתי פה עיר הבירה, וזה תשעה חדשים אשר אני מתגורר פה וממתין ומצפה על ישועת ה' כהרף עין, ובעוה"ר אין לי עוד שום פרנסה ולא משא ומתן, ואין לי אלא לפנות לישועה רק אל ה' כי טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, הוא ישלח לי ישועה בקרוב ע"י שלוחי עושי רצונו ה"ו.

ועוד הפעם אכפול בקשתי כפולה ומכופלת מול אקרו"ט העדה שליט"א נא יהי מטובם לשום את משמרת עבודת הקודש עלי כדי שאוכל לפרנס את בני ביתי שיחי', והקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו ירחם עלינו ועל כל עמו בית ישראל בדבר ישועה ורחמים וישלח עזרו מקודש וברכה והצלחה וחיים ושלוש וכל טוב סלה עד העולם אמן.

דברי הצעיר והדל באלפי ישראל המשתחוה מול כבוד מעלתכם הרמה וממתין ומצפה על ישועת ה' בקרוב

ה"ק חיים יודא שלעזינגער

ב. אגרת מרבי ישכר שלמה טייכטהאל

רבות כבר נכתב על הרב"ד בפישיטאן ה"ד בעל שו"ת 'משנה שכיר' ושא"ס, ובפרט על קורותיו בשנות החורבן. לפנינו מכתב שכתב בימים הקשים שעברו עליו בעת היותו 'טמיר ונעלם' בעיר הבירה בודאפעסט [ראה גם ב'עלי זכרון' 17 עמ' סד-סה]. את המכתב שמופנה אל רבי ישראל וועלץ דיין בבודאפעסט מצאתי באוצר כתי מהר"י שטייף, בעסקי קעת בעריכת ספר תולדותיו של מהר"י שטייף, התודה והברכה למכון הוצאת שו"ת מהר"י שטייף ותולדותיו שהסכימו לפרסמו, ולהרב ישכר דוד קלויזנר נכד ה'משנה שכיר' על סיועו בפרסום הדברים.

מהמכתב רואים את הדביקות שלו בתוה"ק, שאף בזמנים קשים כאלו שהיה מוסתר היה שמח רק בתורה, כמו שכתב בתחלת המכתב: "באתי לקיים פקודי ה' ישרים משמחי לב". "מאד הייתי חפץ להשתעשע אתכם בשעשועין דאורייתא אבל ההכרח לא יגונה"

ההערה הראשונה במכתב כבר מופיע בסגנון שונה בשו"ת משנה שכיר (הוצאת 'קרן רא"ם') אר"ח ח"ב סי' רעו אות ב, והוא משנת תר"פ. אבל כאן מוסיף שבביקורו בקאוונא בשנת תרצ"ז (זה היה כשנחלה בנו העילוי הרב שלום זצ"ל שלמד בסלבדוקה) הציע את הקושיא גם לפני גדולי ליטא ולא היה להם מענה. ומציע שהגר"י וועלץ יציע הקושיא לפני הגר"י שטייף, ובלשונו: "נא לעיין אולי ימצאו הדר גאונים פשר לקושיא זו ואענדם עטרה לראשי".

ה'משנה שכיר' היה בידידות עם מהר"י שטייף ואף התכתבו בדברי תורה [בספרו 'טוב יגאל' סי' יג יש תשובה למהר"י שטייף משנת תרפ"ה]. אמנם בתקופה זו לא היה יכול לבקרו, כמו שציין במכתב, ולכן מבקש את מהר"י וועלץ שיעביר לו את הערתו, שכן עמו היה לו קשר גם בימים אלו, כמו שסיפרה הרבנית ע"ה של מהר"י

וועלך לבתו של ה'משנה שכיר' הי"ד, להבל"ח הרבנית גיטל הלבפשטאם שתחי' מבני ברק:

"בחג הפסח תש"ג הביא בעלה הגאון רבי ישראל וועלך זצ"ל פתאום ברגע האחרון 'איש כפרי' לליל הסדר לביתם, ואפילו הושיבו על ידו בראש השלחן. הרבנית שאלה מיד את בעלה: מי האיש? - כי בהיותו במצור ובמצוק בבודאפסט בתור פליט מסלובקיה, היה רבי ישכר שלמה צריך להעלים את זהותו - את הדרת הפנים המאירה שלו, והיה נראה כאיש כפרי. ולא רצה בשום אופן לגלות לה ולבני ביתו את זהותו של ה'איכר' שהביא עמו, מפני הסכנה הגדולה והנוראה שהיה אז לארח פליטים ממדינה אחרת. ואמר להם, שמצא איכר אחד מהכפרים שבסביבה שנשאר לקראת החג תקוע בבירה, ועל כן הזמינו לליל הסדר.

"והנה במשך כל ליל הסדר שוחחו ביניהם הרבה מאוד בדברי תורה בהתלהבות עצומה, והרבנית התפלאה מאוד. לאחר עזבו האיש את ביתם אמרה הרבנית לבעלה, שבכלל לא נראה לה שזה האיש שבילה עמו את ליל הסדר הקדוש בשיחות ארוכות ועמוקות כל כך בתורה הוא 'איש כפרי'... ואז גילה לה את זהותו האמיתי של ה'כפרי' הזה, תדעי - אמר לה בעלה - זה ידיד נפשי הדיין מפישטיאן, הגאון רבי ישכר שלמה טייכטהאל, שבנסיבות טרגיות הוכרח להוריד את הדיוקנא קדישא ולהראות כמו 'איכר'..." [ראה משנה שכיר עה"ת וישב עמ' 137].

בחתמה רואים שבתחילה חתם את שמו "ישכר שלמה טייכטהאל" ואח"כ מחקו בזה שכתב עליו "משנה שכיר". בהמשך כתב: "מלפנים אבדק"ק קאסטאלאן והגליל. וראב"ד ור"מ פישטיאן". ואח"כ מחק גם ל"ראב"ד ור"מ פישטיאן", והשאיר רק "אבדק"ק קאסטאלאן" שם נתמנה בשנת תרצ"ב [ראה מכתב המינוי ב'עלי זכרון' 17 עמ' ס-סא]. גם בתחלת המכתב אינו כותב שם העיר בודאפסט. כל זאת עשה כדי לא להיחשף ע"מ שלא לסכן אחרים ואת עצמו, מפני שעבר להונגריה מסלובקיה באופן בלתי חוקי.

ב"ה. מוצש"ק בראשית [תש"ד בודאפסט].

אלקים יענה את שלום ידידי מאז, כבוד הגאון הגדול המפורסם וכו' כקש"ת מר"ה ישראל וועלך שליט"א אבדק"ק טיניע, יושב על מדין פה, עיניו יראה בישועתן של ישראל בב"א.

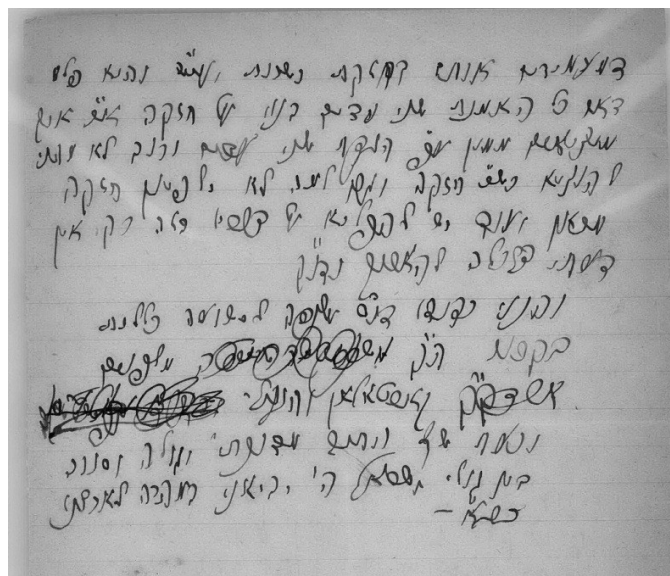
אחדש"ה באתי לקיים פקודי ה' ישרים משמחי לב, להציע לפניו קושיא אחת שהקשיתי זה רבות בשנים בחג הסוכות. והצעתי אותה לפני גדולי ליטא בהיותי בקאווונא בשנת תרצ"ז, ואין פותר אותה לפני. ובהיותו יחדיו עם ידידינו הגאון הגדול המפורסם וכו' מר"ה יונתן שטייף דינא רבה דפ"ק יציע אותה לפני הדר גדולתו. ואגב יתנצל אותי לפניו שלא הלכתי עוד לקבל פניו בביתו כי אני אסיר בביתי ואיני זז מביתי עד אשר יעזרנו השי"ת להזמין לי כתבים [=מסמכים]

[illegible]

וכתב הרא"ש שם, וכן שאר
הקדמונים דמ"מ מחויבת ליתן
לו מטעם חוב ומטעם שכירות
כאילו שוכרת אותו ע"ז. ומזה
למד הקצות בסי' רמ"א

והשתא קשה לי כיון דבאופן דא"א להתנות לכ"ע הוי עכ"פ עליו חוב לקיים התנאי מכח שכירות, א"כ יש חוב על הקטן להחזיר הלולב להגדול, ובחוב קי"ל בחור"מ סי' [צו ס"ג] דלא בעי דעת מקנא וסגי בדעת קונה וע"כ אפשר לגבות חוב מקטן וקונה כיון דלא בעי דעת מקנה. עיין מנ"ח במצות פדיון בכור דחקר אי החמש סלעים הוי מטעם קנין או מטעם גביית חוב, ונפ"מ בלקח הכהן מנכסי קטן ה' סלעים, אי הוי

מטעם חוב אז כשהגדיל הקטן לא לפדות שנית כיון דבחוב לא בעי דעת מקנה, ואי הוי מטעם קנין כיון דלא הי' דעת מקנה ל"ה פדיון וצריך לפדות שנית כשהגדיל, אבל עכ"פ בחוב לא צריך דעת מקנה, וכיון דנשאר אצל קטן חוב לחזור הד' מינים אף אי לא מועיל תנאי ובחוב לא צריך דעת מקנה ושפיר קונה, א"כ למה לא ליקני ביומא לקטן, ודו"ק - וכולם קלטו לקושיא זו ולא מצאו מענה. נא לעיין אולי ימצאו הדר גאונים למצוא פשר לקושיא זו ואענדם עטרה לראשי.

ואגב אעלה עוד דבר פלא שעמדתי בחול המועד בהיותי טמון על גג שלשה ימים ושלשה לילות, עברתי בפעם רביעית על אגרת תימן הרמב"ם, ומצאתי שם דבר פלא לא אדע אם הבאים אחריו הביאו דבריו, דשם כתב בטעם דצוה התורה לחתוך הדבר על פי הגדת שני עדים כדכתיב

עפ"י שנים עדים יקום דבר, אם דיש להסתפק שמא משקרים שנים או שמא אומרים אמת, וכתב דהוא מטעם דמעמידים אותם בחזקת כשרות יעיי"ש. והוא פלא דאם כל האמנת שני עדים בנוי על חזקה, א"כ איך מוציאים ממון ע"פ הגדת שני עדים, ורוב לא מהני להוציא כש"כ חזקה, וגם למה לא ילפינן חזקה מכאן. ועוד יש להפליא על דבריו בזה רק אין דעתי צלולה להאריך ודו"ק.

והננו ידידו דר"ש ומצפה לישועה כללית בקרוב

הק' ישכר שלמה טייכטהאל מלפנים אבדק"ק קאסטאלאן והגליל. וראב"ד ור"מ פישטיאן.

וכעת שף ויתבי מדוכתי' וגולה וסורה בין גולי ישראל, ה' יביאני במהרה לארצינו בב"א.

הרב יחזקאל שרגא ווייס

מאנסי נ. י.

חילוף מכתבים מכ"ק אדמו"ר מהרי"ץ מליובאוויטש זצ"ל

עם כ"ק הרה"צ מצעהלים זצ"ל

אודות הצלת כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא זצ"ל

הנני מפרסם כאן בפרסום ראשון חילוף מכתבים בין האדמו"ר מליובאוויטש עם אבד"ק צעהלים זצ"ל אודות הצלת כ"ק אדמו"ר הרה"ק מבעלזא זצוק"ל מאירופה [מכתב ג' נדפס באגרות קודש להאדמו"ר מהרי"ץ חלק ה' מכתב א' תל"ז], המכתבים הגיעו לידינו ע"י הרב שלום דובער לוין מספרייה ליובאוויטש ותשחח"ל, מכתבים אלו הם מתוך אסיפת מכתבים מהרה"צ מצעהלים זצ"ל, ומבקשים אנו מכל מי שיש ברשותו איזה כתבים או ידיעה באיזה מקום שנדפס ממנו איזה דבר תורה או תשובה או קאסעט וכדומה שעדיין לא נדפס בספריו שיודיענו כדי שנוכל לצרפו לידי חיבור שלם.

א

ב"ה, כ"ד ניסן תש"א ברוקלין

כבוד ידידי הרה"ג הנודע וו"ח אי"א מוה"ר לוי יצחק שליט"א

שלום וברכה!

ביו"ט האחרון קבלתי מכתב מועד חסידי בעלזא בירושלים עיה"ק תובב"א אודות הצלת כ"ק הרה"ק מבעלזא שליט"א הסובל יסורים גדולים ורדיפות ומבקשים להתעניין בהצלתו וכותבים לי שכתבו לו בענין הזה, ומהענין לדעת חוות מה אפשר לעשות בזה, וכמדומה לי שיש ועד מחסידי בעלזא יחיו המה עוסקים בזה ובסתם ידוע לו מה שנעשה בזה עד כה ואחכה לתשובתו בזה.

ידידו הדו"ש ומברכו.

ב

בעזה"י

י"ז לספירה ג' לס' תז"מ תש"א לפ"ק

שלום וברכה, ברבי' והמשכה, מאלקי המערכה, לאיש אשר לו ככה, ה"ה כבוד אדמו"ר הרב הגאון הצדיק קדוש ישראל רכבו ופרשיו פאר דורינו ונזר זמנינו ועטרת תפארת אספקלריא המאירה שלשלתא דיחוסא כקש"ת מו"ה יוסף יצחק שניאורסאהן שליט"א.

אחדשתה"ק ברגשי כבוד ואימה מכתב כבוד קדושתו הגיענו ואמהר להשיב כי גם אני השגתי מכתב כזה מירושלים מאת חסידי בעלזא דשם, והנה גם בשנה העברה לפני חג הפסח השגני טעלעגראם משם להציל את הרה"צ מבעלזא, ואז הייתי אני עם

עוד איזה אנשים אצל כבוד קדושתו לשאול בעצתו, ולבקש עזרתו, ואח"כ שלחנו טעלעגראם להרה"צ שליט"א ושאלנו אותו אם רצונו לבא הנה אז נשלח לו המכתבים הנצרכים. והשיב לנו ע"י טלג"ר שאין רצונו לבוא, אבל יען שהדוחק הוא גדול מאוד ועליו מוטל העול של כל צאצאיו ונכדיו ומשפחתו כמאה אנשים, ע"כ מבקש אותו שנחזיק אותו. ומאז אנו שולחים כפעם לפעם בכל עת שבא משם טלג"ר, ובכל פעם אנו מקבלים תשובה טעלעגראמית שהמעות בא לנכון שמה. וגם בשבוע העברה בא טלג"ר לשלוח שמה אלף דאללער כי נחוץ מאוד מאוד, ואם הי' ברצונו לבוא אז הי' עכ"פ איזה רמז בהטלג"ר. ומזה נראה שהמכתב שבא מירושלים לא הי' בהסכמת הרה"צ שליט"א, וטעמו ונימוקו ידוע לנו שא"א לו וגם אין רצונו לבוא הנה ולהניח שמה את כל צאצאיו ומשפחתו אשר חייהם תלוין בו, ע"כ אין בדעתי כאן לעשות מאומה אודות ביאתו הנה עד אשר יהי' לנו גילוי דעת מהרה"צ שליט"א בעצמו.

ויען שידעתי שכבוד הרה"צ מבעלז שליט"א יקר מאוד בעיני כבוד קדושתו, ע"כ ארהיב בנפשי עוז לגשת אל הקודש פנימה ולבקש עצה מאת כבוד קדושתו אודות המעות שאנו צריכים בכל פעם לשלוח להרה"צ להחיות נפשות העטופים ברעב, כי אין לנו הכנסה ע"ז אלא כטיפה מן הים, וגם עתה אין לנו עוד אפי' פרוטה על ה' אלף שמבקשים מאתנו והוא נחוץ מאוד, ומי יודע אם אין צריכין המעות עבור שיוכל להשאר שמה וד"ל, כי בהטלג"ר הקודמים לא הי' כתוב זה הלשון "נחוץ מאוד מאוד", ולדעתי הי' טוב שכבוד קדושתו יתן איזה שורות שמצוה גדולה להחזיק אותנו בפעולה זו להחיות נפש הרה"צ מבעלז ומשפחתו האומללים והעטופים בצרות וברעב ר"ל, ואולי רצון קדושתו לדבר עמנו פא"פ אז אנו מוכן ליסע שמה.

[illegible]

ובזה הנה משתחוה מול ארון הקודש באימה ואצא דרך ביאתי בברכת הדיוט ובדרישת שלום תורתו הקדושה ברגשי כבוד ויקר.

הק' לוי יצחק גרינוואלד

ג

ב"ה ט' אייר תש"א ברוקלין

כבוד ידידי הרה"ג הנודע ור"ח אי"א מוהר"ר לוי יצחק שליט"א

שלום וברכה!

את מכתבו אודות כ"ק הרה"צ מבעלזא שליט"א קבלתי, ומ"ש שהם חושבים שאין לעשות בזה מאומה טרם ידעו ברור חו"ד הק' בעצמו, הנה כן כתבו לי ידידי הרה"צ מקאפישיניטץ שליט"א וידידי הרה"צ ממאדזיץ שליט"א, ואני לא אוכל להגיד דעתי הפרטית בזה, והשי"ת יחוס וירחם על כ"ק הרה"צ מבעלזא וכל בני משפחתו ועל כל אחב"י ה' עליהם יחיו, היושבים במדינה ההוא וישמרם מכל צו"צ נר"מ וישפיע עליהם שפעת חיים וברכה מרובה בגשמיות וברוחניות.

הנני שולח בזה המחאה על סך חמשה ועשרים שקל השתתפותי בהסכום שדרוש להם לשלוח לכ"ק הרה"צ מבעלזא שליט"א, והשי"ת יהי בעזר העושים והמעשים בזה להושיע בתשועת עולמים בגשם וברוח.

הדו"ש ומברכו.

ד

בעזה"י. ג' נשא אסרו חג השבועות תש"א

שלום לרבינו ולתורתו, ברוך שחלק לו מחכמתו, אשרי יולדתו והורתו, יסוּך ד' עליו בכנפי אברתו, ויצו אתו את ברכתו בכל משלח ידו ועבודתו, תרם גדולתו, ויארץ ימים על ממלכתו, ה"ה אדמו"ר הרב הגאון הקדוש המהולל ברוב צדקתו האדם הגדול בענקים שמעניק החמה בנועם זיו הדרתו, עמוד הימיני, פטיש החזק, פאר הדור, כקש"ת מר"ה יוסף יצחק שניאורסאהן שליט"א.

אחר דרישת שלום קדשו ברגשי כבוד ויקר, מכתב קדושתו הגיענו ובמקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו, והנה בתודתי על שחקר נפשי השפלה כמוני כבוד קדושתו לשאול על מצבי, ואתכבד להודיעו שזה יותר משבוע שבאתי לביתי לשלום ובעזה"ש"י אני מתחזק מידי יום ביומו, וביו"ט העל"ט כבר הייתי בביהמ"ד וברוך השם על רחמי וחסדיו שעשה עמדי. והנה עוה"פ בתודתי על התמיכה של \$25 עבור הרה"צ מבעלזא שליט"א, והשי"ת יזכינו לשמוע בש"ט מאת אחב"י במהרה, ובזה הנה עבד לעובדי השם המוכן למשמעתו ומברכו בברכת הדיוט.

הק' לוי יצחק גרינוואלד

הרב שלמה יהודה הכהן שפיצר

מערכת 'עלי זכרון' בני ברק

לפני תשעים שנה (17)

תקציר ידיעות על מאורעות, קהלות ואישים מלפני כ-90 שנה, מתוך העתונות היהודית: Hagyomány (מסורת) (להלן בקיצור Hag); Egyenloseg (אחדות) (להלן בקיצור: Egy); Juedische Presse (יידישע פרעסע) (להלן בקיצור: J.P.); Der Israelit (דער איזראעליט) (להלן בקיצור: Is); Zsidó Ujság (עתון היהודי) בעריכת הרב ארי' ליב גרוסברג (להלן בקיצור: Zs. U.)

פישטאני - תוספת על פטירת רבי משה מרדכי מנהיימר [ל'עלי זכרון' 42 עמ' ס-סא]. היה בן 73 בפטירתו. נספד ע"י בניו וכן ע"י דייני פישטאני [רבי ישכר שלמה טייכטאל] ו-וערבא [רבי יצחק וייס] וכן ע"י הרב ישראל גרין מפישטאני. (Is כ' תמוז תרפ"ו גליון 27 עמ' 6; Zs. U. כ"ז תמוז גליון 26 עמ' 12)

שארשפאטאק - ב-כ"ו ניסן נוסדה חברת 'תפארת בחורים' ודרש הרב [מרדכי אפרים פישל] פשר. (Egy כ"א תמוז תרפ"ו עמ' 14)

סאסווארוש - הרב המחוזי שטרן אדולף [אברהם יצחק] נפטר [ט"ז אייר] בקלוצ'וואר (קלויזנבורג) בגיל 63. שימש כרב במשך 35 שנה ב-אויסענטאנא ופאצ'עט, ושימש כמזכיר התאחדות הרבנים בטרנסילבניה. חתנו בורש ארמין בפעשט. (Egy כ"א תמוז תרפ"ו עמ' 17)

אורדע מארה (גראסוורדיין) - בח' תמוז נערכה ישיבת חברת הש"ס. היל"ר הספיד את הרב ישעיה פולק המנוח, ובמקומו נבחר בנו הרב משה לרב החברה. (J.P. ה' אב תרפ"ו גליון 29 עמ' 209)

סיקסו - נפטר בגיל 57 רבה של סיקסו מנחם מנדל שיק [ביום י"ב תמוז]. היה בן הרב יעקב שיק רבה של נאדאדוואר ונכדו של הרב דוד שיק מטוקא. חותנו היה הרב שמואל זאב יונגרייז רבה של נאג'באיוס. בגיל 25 נתמנה להיות דיין בנאג'וואראד (גראסוורדיין). ואח"כ היה רב בקירכדורף וסיקסו. בלויתו השתתף קהל רב, והספידו רבני מישקולץ, טארנא ודברעצין. השאיר אחריו 3 בנים ושני חתנים. (Hag כ"ב תמוז תרפ"ו גליון 23 עמ' 4)

שאטוראליאוהעלי - ב-ל"ג תמוז היה היאהרציט הראשון של הרב יואל פעללנער. נערך סיום על מסכת נדרים ע"י הרב [צבי הרש] דיק לעילוי נשמת הגאון. בשבת דרש חתנו של המנוח הרב מ[נחם] פישל רבה של שארוואר אודות גדלות הנפטר. נערך גם סיום מסכת תענית ובמסגרתו הביע בן הרב המנוח הב' מו"ה יוסף ליב את תודת המשפחה לתמיכת הקהילה בה. (Egy כ"ח תמוז תרפ"ו עמ' 10; Zs. U. כ' תמוז תרפ"ו גליון 25 עמ' 10)

ברטיסלבה (פרשבורג) - לאחר הכנות מרובות כולל ניסוח תקנות, נוסדה ביום ראשון שעבר התאחדות יוצאי תלמידי הישיבה עבור בוגרים הגרים בעיר. ליושבי הראש התמנו שמואל טאוב ושאלומון [שלמה זלמן] נויהאוז. הם הגיעו אל הרב הראשי [עקיבא] שרייבר שעודד במלים חמות את ההתארגנות והודיע שהוא מתכנן למסור שיעור בכל שבת לפני החברים. (J.P. כ' תמוז תרפ"ו גליון 27 עמ' 198; Egy כ"ח תמוז תרפ"ו עמ' 10)

ב-"ב" תמוז נפטר ר' [אשר] ענזיל ווייס ת"ח מופלג בן 77. בשנים האחרונות הוא חי בפרשבורג והקדיש את רוב זמנו ללימוד תורה. בלויתו השתתף קהל רב. הספידו בנו [רבי משה ווייס] רבה של גלזנקירכן, ולאחר מכן בבית העלמין הרב שאלומון [שלמה זלמן] אונסדורפר בשם הח"ק, ולבסוף הרב הראשי [עקיבא] שרייבר שהזכיר את השתתפות המנוח בלימודים שנערכו ב'שיעור-שטוב'. (J.P. כ' תמוז תרפ"ו גליון 27 עמ' 198)

בר"ח מנחם אב נערכה הבחינה הגדולה תלמידי השיעור הראשי של הישיבה. הרב הראשי [עקיבא שרייבר] הגיע במיוחד ממקום חופשתו בקריניצה ובחן באופן אישי את התלמידים. נוכחו גם חברי בית הדין, נשיא הקהילה, גבאי הישיבה וידידים רבים. התלמידים חולקו לקבוצות ונבחנו אחד אחד על החומר שלמדו בקיץ. אחר כך נבחנו תלמידי השיעור המשני (נעבען-שיעור) ע"י רבם [אברהם] שמואל [בנימין] שרייבר והגבאים. (J.P. ה' אב תרפ"ו גליון 29 עמ' 211)

בב' מנ"א נערך המבחן של הישיבה הקטנה שבניהולו של ר' ברוך לבל בנוכחות

הרב הראשי [עקיבא] שרייבר. ע"פ ידיעת התלמידים הוכח שאכן מוסד זה עם שיטת הלימודים שלו מצדיק את קיומו ומהווה גשר בין ה'יסודי התורה' והישיבה. (J.P. ה' אב תרפ"ו גליון 29 עמ' 211; Egy י"ג אב תרפ"ו עמ' 11)

מודעה בגרמנית באותיות עבריות על הרשמה לישיבה לזמן החורף. יתקבלו תלמידים שיביאו מכתב מהמרא דאתרא שיעיד על לימודו בהתמדה עד עתה והתנהגותו בדרך הישר ויור"ש. (J.P. י"ט אב תרפ"ו גליון 31 עמ' 223)

סומבאטהעלי - בימים אלה נפטר [ביום ט"ז תמוז] הישיש מו"ה משה הכהן מארטון ששימש כשוחט במשך יובל שנים. בן אחד שכבר נפטר היה רבה של דיצ'וסנטמארטון [מרדכי צבי מארטון] ובן שני ר' דוד מראשי הקהילה כאן. הלוויתו

היתה ב"ז תמוז, הספידו הרב [אברהם] איינהורן. (Zs. U. כ"ז תמוז תרפ"ו גליון 26 עמ' 12; J.P. ה' אב תרפ"ו גליון 29 עמ' 209)

נ'רעג'האזא - מכרז למשרת דיין לקהילה האורטודוכסית. הדיין שיבחר יכנס לתפקידו בחודש טבת תרפ"ז. (Zs. U. כ' תמוז תרפ"ו גליון 25 עמ' 15)

אויפעשט (נייפעסט) - הוקם מושב זקנים מטעם הקהילה בסיוע של הח"ק המקומית. (Zs. U. כ' תמוז תרפ"ו גליון 25 עמ' 12)

יאסבערעני - ב-כ"א תמוז נפטרה בגיל 85 מ' שרה אלמנת הרב אהרון ביכלר, היתה בתו של הרב יודא אסאד. נקברה למחרת. (Egy כ"ח תמוז תרפ"ו עמ' 12)

נ'ירבוגאט - נפטר כאן לאחר פעילות של 32 שנה המורה שוורץ בענו, הספידו הרב הראשי וויינברגר [שלמה יהודה ליב]. (Hag כ"ב תמוז תרפ"ו גליון 23 עמ' 5)

ה' מאד - מודיעים שרב העיר [רבי מרדכי ליב וינקלר] הביע את תמיכתו החמה באיגוד תומכי ישיבות הארצי. הוא אמר שהדבר אינו רק בגדר מצוה אלא חיוב גמור. (Zs. U. כ"ז תמוז תרפ"ו גליון 26 עמ' 13)

צ'עצ'ע - התארס מוזס ארמין בן הרב לשעבר של צ'עצ'ע [רבי זאב דוב הכהן מוזס] עם ינקה גולדברגר מקצ'קעמעט. (Egy כ"ח תמוז תרפ"ו עמ' 13)

סערדאהעלי - המחלוקת בקהילה התעצמה, בסופו של דבר לא יהיה מנוס אלא פילוג בתוך הקהילה. גם ההתערבות של הלשכה המרכזית לא הועילה והצדדים לא נתנו את הסכמתם לכל פשרה שהובאה בפניהם. הדבר נמשך כבר שנתיים ואם זה יימשך יביא לידי שיתוק פעילות הקהילה והאנרכיה תחוגג. (Hag כ"ט תמוז תרפ"ו גליון 24 עמ' 2-3)

קליבלנד (ארה"ב) - הרב וידר שאלאמון [שלמה דוב] בן רבה של נ'רעג'האזא [רבי שלום וידר] נבחר כרב האורטודוכסי הראשון כאן. (Hag כ"ט תמוז תרפ"ו גליון 24 עמ' 6)

בערט'ואויפאלו - מחלוקת ודין תורה אודות משרת הרב. אמנם נבחר הרב ד"ר זינגר ליום [יהודה ליב אב"ד וארפאלאטא] כרב, אך עקב ערעור משפחת הרב המנוח [רבי עמרם בלום שנפטר בשנת תרס"ז] מסיבת 'חזקה' הוא סירב לקבל את המשרה. (Hag כ"ט תמוז תרפ"ו גליון 24 עמ' 6)

לעמעש - נבחר כאן לרב הרב פריי ישעי' בן רבה של שוראני [רבי מאיר ליב פריי] וחתנו של רבה של סאבאדקא [משה דייטש]. (Hag כ"ט תמוז תרפ"ו גליון 24 עמ' 6)

ערשעקאווואר (נייהיזל) - פיליציה בת הרב ד"ר ליכטיג ליפט [ארי' ליביש] מהמבורג חתן הרב יוסף [מאיר] טיגרמן מערשעקאווואר התחתנה עם בוגר ארטור מוינה. בת נוספת רחל התחתנה עם רייניץ שאלומן מעפריעש [כנראה שלום ב"ר נתן פייטל רייניץ]. (Hag כ"ט תמוז תרפ"ו גליון 24 עמ' 6)

בודאפעסט - ב-כ"א תמוז נפטר המסעדן המוכר אדולף [אהרן] טאובר בן 65. היה בנו של רבי יהושע טאובר זצ"ל רבה של נאג'טעטעני. בעת קבורתו נספד עליו הרב ויקטור [פישל] זוסמן מבודאפעסט, הרב יוזף [יאקב יוסף] גרוס מבודא והרב ד"ר [צבי הרש] אברמסון משארבוגארד. (Zs. U. כ"ז תמוז תרפ"ו גליון 26 עמ' 12)

בר"ח אב נפטר בגיל 71 עפפלער מור [משה אהרן] מזכיר חברת ש"ס ומגיד שיעור במשך יובל שנים מידי יום ביומו. יליד סובוטישט, החל את לימודיו אצל הרב חיים [צבי] מנהיימר ולאחר מכן אצל הרב קופל רייך שעמו היו לו גם קשרי משפחה, ולבסוף אצל השבט סופר בפרשבורג. הוא ראה בו גם כתלמיד-חבר ולמדו ביחד בביתו. כאשר פנו אליו לשלוח לפעשט ת"ח שינהל את חברת הש"ס הוא בחר בו, וכך בגיל 23 הגיע למשרתו הרמה והתחבב על כל הציבור. ביום ד' נערכה הלווייתו בבית העלמין החדש ברחוב גראנאטוש בהשתתפות גדולה של אישים רבים ביניהם הרבנים: גרוס יוזף [יאקב יוסף] מבודא, דויטש [משה] מסאבאדקא, וועלץ [ישראל] מטינ'ע. נשאו הספדים: הרב זוסמן ויקטור [פישל] מפעשט, חתנו ויורשו בחברת ש"ס הרב קוללמאן נאנדור [נתן] ובנו הצעיר עפפלער איזידור [יצחק]. כן מבכים אותו גם בניו סגן מזכיר הקהילה עפפלער שאנדור וד"ר עפפלער הנריק רופא ראשי. (Egy ו' אב תרפ"ו עמ' 11; Zs. U. ה' אב תרפ"ו גליון 27 עמ' 11)

שיק יענו [ר' משה נתן] ממייסדי הת"ת פותח פנימיה לבנים. (Egy כ' אב תרפ"ו עמ' 12; Zs.U. ה' אב תרפ"ו גליון 27 עמ' 9)

ב-ט"ו אב אירגנה חברת 'תפארת בחורים' אסיפה של נציגים מתריסר קהילות בהן קיימות חברה זו, לצורך ליבון שאלות משותפות. לאחר דברי נשיא החברה בבודאפעסט פרוידגר שאמאל [שמואל בנימין], הרצו גם נציגי הקהילות. בסיכום הוחלט על ועידה ארצית של החברות בה ידונו על הקמת האירגון הכלל-ארצי של חברות 'תפארת בחורים'. (Zs. U. כ' תמוז תרפ"ו גליון 25 עמ' 12)

נפטר [ביום י"ב אב] רבי שלמה אהרון ווערבער ת"ח מפורסם לאחר ייסורים גדולים, הוא נקבר למחרת ביום עש"ק. (Zs. U. י"ח אב תרפ"ו גליון 29 עמ' 11)

האורחים מאמריקה הרב [אהרן] טייטלבוים ומר [מוריס] אנגלמאן היו ב-ט"ו אב בוינה שם דנו עם הרב [ישעיהו] פירסט. למחרת הגיעו לפרשבורג. לפני כן ב-י"א אב היו כאן ודנו עם נשיא הקהילה החרדית פרוידגר אברהם. כמו כן היו דיונים עם נציגים מטרנסילבניה אודות הישיבות שם. בראש המשלחת עמד נשיא הלשכה הרב הראשי של ביסטערצע [שלמה זלמן אולמן] וכן נוכחו גם רבני קהילות נאג'ווארד [בנימין פוקס], מארושוואשארעהלי [מנחם סופר] וטאשנאד [מרדכי בריסק]. (Zs. U. י"ח אב תרפ"ו גליון 29 עמ' 10)

פרנקפורט דמיין - בשבת חזון נפטר הרב שלמה זלמן ברויאר. יליד סאנטוב י"ז תמוז תר"י. סבו מצד אמו היה רבי שמעון וינר אב"ד לאשברין אחד התלמידים הותיקים של החת"ס ותלמיד מצטיין של רבי מרדכי בנעט. התחנך בילדותו אצל

סבו עד גיל 17, וכשהגיע אל הכת"ס בישיבת פרשבורג כבר היה מוסמך להוראה, שם למד עד לפטירתו של הרב. זכה שם לאימונו המלא של הרב"ד ר' נטע וואלף ליבר. לאחר פטירת הכת"ס מגיע העלם בן 26 (!) למיינץ להיות מורה פרטי בביתו של רבי שמואל בונדי. כאן השתדך עם בתו של רבי ש"ר הירש אב"ד פפד"מ. לאחר נישואיו בגיל 29 הגיע לשמש כרב בפאפא שבהונגריה שבמשך 18 שנים היתה ללא רב. הגם שהיה בה גרעין של ת"ח ורוב רובה היו חרדים, אבל ניצני ההשכלה נראו בה. הרב ברויאר הצעיר הצליח במאבקו לשמור על האחדות בקהילה על אף חידושים שהוא הנהיג בה. לדוגמא חינוך הבנות ברוח התורה מחד ומאיך הקמת ישיבה לבחורים בה נלמדו גם לימודי חול. כך שחכמת התורה שלו נשמרה במלואה מבלי להזניח את יראת השמים הטהורה שלו. בסוף שנת 888 נפטר חמיו רש"ר הירש והוא נקרא למלא מקומו בפפד"מ. בהלווייתו הספידו אותו 14 רבנים מהם רבים מחוץ לעיר. ראשון המספידים היה הדיין פוזן בשם הרבנות המקומית. בט' באב הספידו בבית הנפטר הרב י[ונתן בנימין הלוי] הורוויץ מירושלים [אב"ד אלשא-קובין]. בערב בבית הכנסת הספידו הרב ד"ר [יונה] מרצבך מדרמשטדט והרב ד"ר [זאב צבי] קליין מברלין. בהספדו הדגיש הרב הורוויץ את קשרי הנפטר עם א"י ואת תמיכתו ועזרתו לכולם, את יחסו החם אל הרב יוסף חיים זוננפלד ואל כולל הר"ד שעמד בראשו. כמו כן היה קרוב אל מוסדות של כולל אונגרן בהיותו בן של העדה הזאת ובעצמו תלמיד ישיבת פ"ב. (Is) "א אב תרפ"ו גליון 30 עמ' 2-1; 13; שם עמ' 4: מכתב מרבי מאיר לעהמן אב"ד מיינץ מיום י"ד כסלו תרל"ו לקהלת פאפא בו ממליץ על רש"ז ברייער בהיותו מכירו שנתיים ורבע שהיה בביתו של חמיו ופגש אותו מדי יום ביומו; שם י"ח אב תרפ"ו גליון 31 עמ' 4; J.P. י"ב אב תרפ"ו גליון 30 עמ' 213; Eg י"ג אב תרפ"ו עמ' 6 [יליד פילשווארושוואר]; שם כ' אב תרפ"ו עמ' 12; Zs. U. י"ב אב תרפ"ו גליון 28 עמ' 8; שם י"ח אב תרפ"ו גליון 29 עמ' 6)

מטרסדורף - נפטר רבה של מטרסדורף הרב שמחה בונים עהרנפעלד. היה פעיל כרב וכראש ישיבה במשך 40 שנה. שימש כממלא מקום ראוי לזקנו החת"ס ולבנו רב שמעון סופר מקראקא ולאביו החתן סופר. סבל מיסורים ונפטר במוצ"ש [ז' אב], לוותו התקיימה ביום שני בנוכחות רבנים: בואמגרטן [יוסף] מוינה, כהן [יוסף אלימלך] מדויטשקרויץ עם 15 תלמידים, קראוס [יהודה] מלקנבך, ליפשיץ [משה] מקוברסדורף, רייך [בנימין זאב] מבאדן, ווייס [הלל] מוינר-נוישטט, דיין פרידמן [שלמה] מבאדן. מלבדם הגיעו ראשי קהילות, גבאי צדקה, מאייזנשטט, אודנבורג, בודאפעשט, שטיינאמאנגר וסערדאהעלי. מוינה באו נציגי קהל עדת ישראל השיפשוהל, אגודת ישראל וקרן התורה. הרבנים הנ"ל הספידו וכן הדיין טאויסיג [ישראל] והרב בנדיקט [אשר עמנואל לעמיל]. (J.P.) י"ב אב תרפ"ו גליון 30 עמ' 215; Eg י"ב אב תרפ"ו עמ' 11; Zs. U. י"ב אב תרפ"ו גליון 28 עמ' 11; שם י"ח אב תרפ"ו גליון 29 עמ' 5)

ביום ראשון שלאחר ההלויה התאספה כל הקהילה לעריכת הספד על רבם הנפטר. בינתיים הגיע חתנו של המנוח הרב הראשי [מנחם] סופר ממארוש-וואשארעלי ונשא את ההספד המרכזי. הוא הפציר בקהילה לעסוק בגמילות חסדים ולהתנהג באורח חיי הנפטר. כן ביקש את התמיכה הבלתי מסוייגת של בני הקהילה בהנהגתו של גיסו [רבי שמואל עהרנפעלד] כרב במקום שגם החתם סופר שימש בה כרב. - בעזבונו של הנפטר נשמרה אגרת של השבט סופר ובה כלול ענין שיש לו קשר לתיאור הבא. כאשר המנוח נחלה הוא הגיע למסקנה שכיון שאינו יכול להתמסר לקהילתו בדעתו לעלות לא"י. בערב יוהכ"פ הוא גילה את זה לאמו וביקש ממנה להזכיר את תכניתו בתפילתה. למחרת יום הכפורים סיפרה האם שבעלה [החתם סופר] הגיע אליה בחלום ודרש ממנה להניא אותו מהתכנית. בימי חג הסוכות הגיע אל הרב המכתב עליו דובר למעלה ובו הדברים הבאים: ידוע לך שבדרך כלל אין אני מתייחס לחלומות, אבל היות והחלום הזה נשנה בנסיבות משונות אני מספר לך תיאורו באופן מדויק. בליל כל נדרי הופיע אבי ז"ל [הכת"ס] בחלום וביקש לכתוב לך למטרסדורף ולהניא אותך מתכניתך לעלות לא"י, כי חובתך להישאר ולדאוג לקהילתך. לא הייתי מתייחס לחלום לולי קרה הדבר הבא. בליל הושענא רבה שוב חלמתי והפעם הופיעו בחלומי אביך בליווי סבו [החת"ס] ורבי עקיבא איגר, והודיעו שגם הם בדעה שאסור לך לעזוב את מקום כהונתך, וגם אם כבר לא במעשים אתה מנהיגם, אבל דמותך חייבת להיות נגד עיניהם. ע"כ. לא שמענו ממנו יותר על התכנית האהובה שויתר עליה. (J.P. י"ט אב תרפ"ו גליון 31 עמ' 220-221)

דעברעצין - לעיר הגיעו 2 אורחים חשובים מאמריקה כנציגי הג'וינט, הרב א[רון] טייטלבוים ומר מוריס אנגלמאן. הם ביקרו את כל מוסדות הקהילה וכן את הישיבה. בשבת הם היו אורחי הרב הראשי שאמואל [שלמה צבי הכהן] שטראסר. הרב טייטלבוים גם דרש בבית הכנסת. (Zs. U. י"ח אב תרפ"ו גליון 29 עמ' 2)

טארצאל - בעידודו של הרב הראשי רוזנר הרמן [יהושע העשיל הלוי] נוסדה חברת 'תפארת בחורים'. (Zs. U. י"ב אב תרפ"ו גליון 28 עמ' 12)

קוברסדורף - למחלוקת המתמשכת בקהילה הושם קץ ע"י בית דין לפשרה שבראשו עמד הרב [יהודה הכהן] קראוס הרב הראשי של לקנבאך. (Is י"ח אב תרפ"ו גליון 31 עמ' 4)

ג'ור (ראאב) - חברת תומכי הישיבות ערכה מגבית עבור 20 מנזות, 50 ישיבות ובהם 1600 תלמידים. (Egy כ' אב תרפ"ו עמ' 11)

נ'ירעג'האזא - תלמידי הרב הראשי [רבי שלום וידר] וכן תלמידי 2 ישיבות במקום, זו של הרב מ-וויטקע [יהושע העשיל לנדא] וזו של הרב אברהם ליב שפריער משתתפים ביום א' בחצר בית הכנסת בתרגילי התעמלות חובה מטעם ה-לבנטע. (Egy כ' אב תרפ"ו עמ' 13)

עוללות

לעלה 42 - מקום קבורת ר"א מזיטאמיר

בעלה 42 (עמ' עז) הובא הגירסא מלוח התיקון שבראש ספר "דברים ערבים" שמקום קבורת הרה"ק רבי אהרן מזיטאמיר זי"ע היא בעיר זיטאמיר, עיי"ש, שלא כמו שכתוב בפנים, וכן בשאר מקורות, שנקבר באונגארין.

הנה בריש "לוח התיקון והגה"ה מדוייקת והוספה מועטת" הנ"ל כתב מחבר הספר [ה"ה הרה"ח רבי דוב בער עהרמאן ז"ל] בזה"ל: זאת לדעת כי את אשר המצא ימצא איזה טעותים ואיזה תיבות חסירים או יתירים מהם שהוא טעות הדפוס ומהם טעות המעתיק, עכ"ז לעשות לוח התיקון על כל אלו הטעותים, הוא דבר שלא לצורך, אבל כי יש איזה טעותים הנוגעים לגופא דעובדא, וגם יש איזה שינוי נוסחאות בעניני הסיפורים, אי לזאת הצגתי פה בראש הספר את לוח התיקון והג"הה מדוייקת והוספה מועטת אשר הנחתי להגיהם על ידי ציר נאמן ורעיון רוח ואיש מוסמך ומפורסם למאוד אשר הרבה למד והרבה שימש והרבה ראה וידע, ועפ"י הגהותיו הדפסתי פה רובן של דברים של לוח התיקון הלז, עכ"ל.

והנה בספרו "זכרנו לחיים" (עמ' כ"ט) כתב אודות הערות אלו, וז"ל: והנני לגלות סוד כי עוד בשנת תרס"א ושנת תרס"ג כאשר הדפסתי את ספרי "דברים ערבים", והראתיו (בשעת ההדפסה) לאדמו"ר הה"ק מהרצ"ש ז"ל [ה"ה הגה"ק רבי צבי הירש שפירא אבד"ק מונקאטש זצ"ל בעל דרכי תשובה ושי"ס], ואמר לי בזה הלשון "אז די וואלסט עס געגעבען פאר מיין חיים אלעזר לעבן, עהר זאל עס מגיה זיין, וואלט עס זייער גוט זיין" וכן עשיתי, ואמר לי [ה"מנחת אלעזר] כי בספרי בעש"ט הק' זל"ה אל ישלח את ידו, יען כי מקובל הוא כי כל מה שמספרים מאתו היה בכחו לעשות, [ע"ש מקודם שמביא כדומה לזה מבעל דברי חיים זצ"ל], ויתר הסיפורים (מספרי דברים ערבים) הגיה אותם, רק אמר לי כי לא אגלה זאת לשום אדם, אבל עתה [היינו בשנת תרח"ץ שאז הדפיס ספרו האחרון "זכרנו לחיים"] כי כבר נעדר לעולמו [ב' סיון תרצ"ז] אחשבה לדעת זאת ולפרסם את זאת, עכ"ל. [כ"ז הערת המו"ל מחדש את הספר "דברים ערבים" בשנת תשע"א, עי' ח"ב עמ' תתכ"ג אות י'].
ומעתה א"כ מובן שיש ליתן יתר חשיבות להגירסא המובאה שמה, אשר כנראה יצאה מתחת ידי הגה"ק בעל "מנחת אלעזר" זצ"ל.

[ובדרך אגב, בסוף לוח התיקון הנ"ל נרשם בזה"ל: "ואחזיקנא טבא לידנ"פ האברך החרוץ מוה"ר שמואל אהרן דייטש נ"י מעיר מונקאטש אשר טרח בהעתקת והגהת ספרי הנ"ל ד' ישלם פעלו ומשכרתו", ע"כ, והוא כנראה חו"ז הגה"ח רבי שמואל אהרן דייטש זצ"ל מקערעסטיר-מישקאלץ, [אבי דר"ז הגרח"ל דייטש מהעלמען זצ"ל מח"ס טהרת יר"ט, וחותנו של דר"ז (בן אחיו) הרה"ח מוה"ר סענדר דייטש ז"ל - הזכרתים בע"ה בעלה 38 עמ']

עז-עט אות א' עיי"ש], אשר היה חתנו בזו"ר של הרה"ח רבי שלום יוסף וויינבערגער ז"ל שר"ב במונקאטש, כמסופר בספר "סדר יוחסין" [ראה עלה הנ"ל] עמ' מ"ח.

וכנראה שהוא רק הגיה את הספר מטעויות וכדו', אבל אינו בעל ההגהות והתיקונים שבלוח התיקון הנ"ל, כנראה ממה שסתם המחבר בריש דבריו ולא הודיע מי הוא ה"ציר נאמן ורעיון רוח" וכו', כנ"ל].

בן ציון גרינפעלד - ברוקלין נ"י

לעלה 42 - צאצאי רבי שלמה שטרן אב"ד העלישטאבע

בעלה 42 עמ' לו מוזכר שלרבי שלמה שטרן היתה בת בשם מרת רבקה אשת רבי יוסף ערנסט מאדווארד. יש להוסיף שבסידרת מאמרי על 'משפחת שטערן נכדי החתם סופר' שפירסמתי ב'המבשר' במדור 'למשפחותם' בחורף תשע"א במאמר השני מיום ט"ז כסלו תשע"א הזכרתי אותם עם שנת לידתם ותאריך פטירתם: מרת רבקה נולדה בשנת תקפ"ח <לפי"ז נראה שהיא ברבלה המוזכרת במפקד בשנת תר"ח כבת 19, ראה שם ב'עלי זכרון' עמ' לג, וצ"ל שנולדה בתקפ"ח ולא בתקפ"ט, וא"כ בהחלט יתכן שהיא הילדה המוזכרת באגרת של אביה מיום כ"ד טבת תקפ"ח>, ונלב"ע בכ"ג ניסן תרנ"ב. בעלה רבי יוסף ערנסט נולד בשנת תקפ"ה, ונלב"ע ט"ו ניסן - יום טוב ראשון של פסח תרכ"ז.

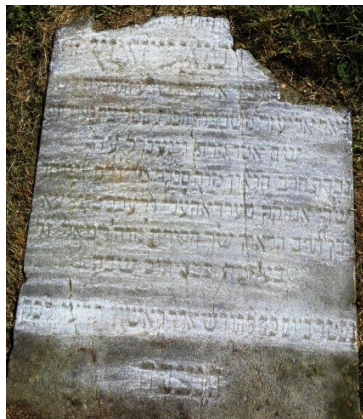
יעקב יהושע בוים - קרית בעלזא ירושת"ו

לעלה 42 - נוסח מצבת הגר"י נייזאטץ

בעלה 42 עמ' יח העתיק ר"ש ווייס נוסח מצבת רבי ישעי' נייזאטץ אב"ד העלישטאבא. מצילום מצבתו השבורה בעוד שהיתה מונחת על האדמה שתח"י, יש לתקן בשורה השני' של הנוסח [ברשימת ספרי אביו] כך:

בציר אליעזר שבע חקירות בש"ס / באר אליעזר, משבצות הפנינים מליצה, ועוד ח"ת.

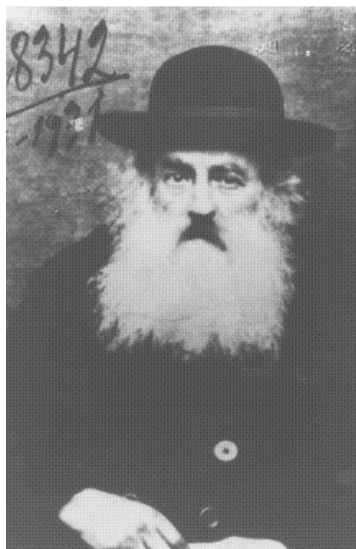
יואל יעקב מייזליש - יו"ר מכון ימ"י קדם, ברוקלין

לעלה 35 - משפחת בערגער

ברצוני להשלים איזה פרטים למה שנכתב במאמר "יחוס משפחות בערגער וזילברשטיין מלייפניק" שבעלה 35.

בעמ' מא מס' 3, ר' שמעון ב"ר יצחק אייזיק בערגער. - נשאר בחיים לאחר המלחמה גם בנו ר' קלמן בערגער גר בברוקלין, ניו-יורק.

רבי יצחק אייזיק בערגער מה' מאדע

שם מס' 4, מ' אסתר [בת ר' יצחק אייזיק בערגער] אשת ר' אלעזר גוטמאן. - שם בתם אשת ר' חיים נח זיכערמאן ה' מרת דינה. כן יש להוסיף לצאצאי מ' אסתר ור' אלעזר גוטמאן: 1. בתם טובי. 2. בנם ר' יעקב גוטמאן. זוגתו מ' שרה גאלדה לבית גראס. ילדיהם: מ' שיינדל ויזל, ר' ישראל מאיר גוטמאן, ר' הערשל גוטמאן. 3. בתם מ' בילא (בילוש) אשת ר' אפרים לעווינגר. 4. מ' ליבא (לילי) אשת ר' משה הירש. ולאחר שנפטר נישאה לר' משה דויטש. בתם מ' רבקה אשת ר' יוסף גולדפארב. 5. בתם רחמה (הונצי) אשת ר' דוד ברוינשטיין ברוקלין-ירושלים. 6. בתם הצעירה אמי מ' חיה שרה [נפטרה כ"ז חשון תשס"ז] אשת אבי ר' יוסף שטיינמעטץ [נפטר כ"ז אלול תשמ"ט], גרו בברוקלין, ניו-יורק, ומנוחתם כבוד בהר-המנוחות ירושלים. ילדיהם: ר' שמשון ארי' שטיינמעטץ, מ' לאה הערץ, ר' אלעזר שטיינמעטץ.

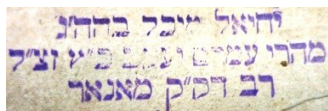
שם מס' 5, שם אשת הג"ר חיים ישעי' קעניג אב"ד יאקא ה' שרה לאה.

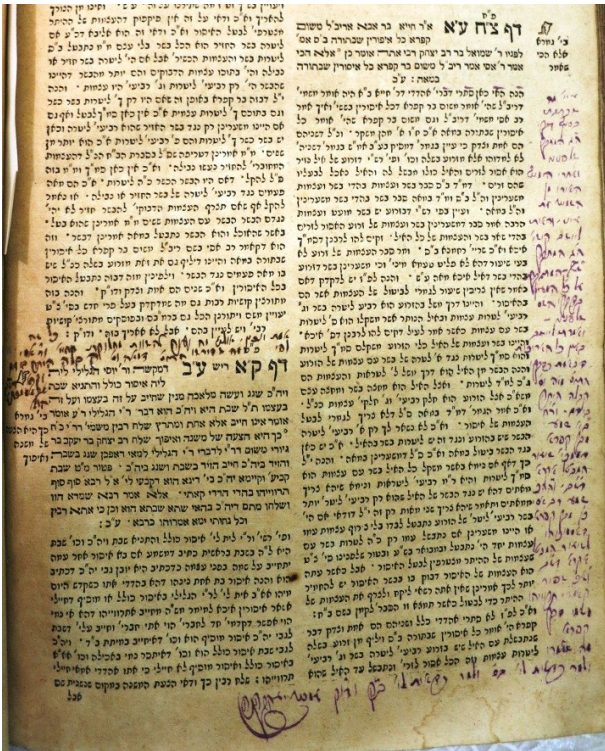
שם מס' 6, מ' חיי' שרה [בת ר' פנחס זעליג בערגער] אשת ר' יצחק שטערן. - נפטר בצעירותו, וה' להם בת, מ' ליבא אשת ר' הלל נויפעלד. בזיווג שני התחתנה מ' חיי' שרה עם ר' יעקב קריינדלר, וה' להם בת, מ' הענטשא אשת ר' מענדי שטיין. ה' לה גם בן בשם אליעזר שנפטר צעיר ממחלה.

לאה הערץ - ברוקלין

לעלה 39 - ספר 'מלא רצון' והגהה מרע"י כ"ץ

ב'עלי זכרון' עלה 39 ('לג תשרי תשע"ח) עמ' ס"א הובא צילום מטופס נדיר של ספר 'מלא רצון', שבו נדבק הסכמתו של רבי גבריאל עשקעלעש אב"ד ניקלשבורג. ברשותי נמצא עותק מספר הזה, מצורף בזה צילום ממנו ורואים שם את ההסכמה שנדבקה. ולפי ידיעתי יש ג' או ד' עותקים עם הסכמה זו. ועותק שלי נדפס באופן הכי יפה ונעלה. עותק זה ה' שייך לדו"ז רבי עמרם יעקב כ"ץ זצ"ל אב"ד סילל (בן זקני הרה"ג ר' משה אברהם אלי' כ"ץ אב"ד פעצעל), עם הגה שלו המצורף פה. בשער הספר יש חותמת מבנו רבי יחיאל מיכל כ"ץ קאהן אב"ד מאנאר וכן חותמת של "ביהמ"ד דקהל ארטהאדאקס דעברעצען".

בספר הנ"ל (דף פב ע"ב
מדפי הספר): חולין דף
צ"ח ע"א, א"ר חייא בר
אבא אריב"ל משום קפרא
ואיסורין שבתורה בס',
אמר לפניו ר' שמואל בר
רב יצחק רבי אתה אומר
כן, אלא הכי אמר רב אסי
אמר ריב"ל משום בר
קפרא, כל איסורין
שבתורה במאה ע"כ. הנה
האי כאן סתרי דברי'
אהדיי דר' חייא ב"א היה
אומר משמיה דריב"ל
שה' אומר משום בר
קפרא דכל איסורין
בששי, ואין אמר רב אסי
משמיה דריב"ל וגם משום
בר קפרא שה' אומר כל
איסורין שבתורה במאה,

א"כ ח"ו א' מהן משקר. עכ"ל הספר שם.

ונרשם בגליון:

עיי' מה שכתבתי בסוף דברי הג' המחבר שלפנינו, ואחרי הימים האירו מן השמים
את עיני, וראיתי ליישב קושי' הג' המחבר ז"ל המתגברת על כל המעיק בדברי הש"ס
שלפנינו. ואמרתי ליישב באין כל האריכות, בדאמת כדברי התוס' מאה וס' קבלה
היתה בידם, ור"ח ב"א שמע מבר קפרא דסמכי' שיעור המבטל אקרא דזרוע בשלה,
והה"כ שמע רב אסי כן מבר קפרא דאסמיכוהו לשיעור המבטל אקרא דזרוע בשלה,
וא"כ שפיר קאמרי תרויהו משמ' דבר קפרא מה שאמרו ולמר כדאית לי' בס' ולמר
כדאית לי' בק' ודו"ק. ערסם יעקב הכהן

ע"כ ההגה בגליון, ובסוף הפסקה הנ"ל רשם בגליון:

כל זה אמת ונכון, אולם מה נענה להשוות מחלוקת ר' חיי' ורב אסי לפי מה
שפירשו התוס' דמאה וס' קבלה היתה בידם וקרא דזרוע בשלה אך אסמכתא היא.

שמואל בנימין סג"ל לעפללער - בעמח"ס זכרון אבות, ברוקלין

לעלה 42 - השתמשות בשמות הקודש

בגליון מ"ב (ע' עא) נעתק דברי מרן החת"ס בתשובה "ועוד רגע אדבר, כי שמות הקודש הם פעולות אמיתיות, ממה שראיתי בעיני מאיש מופת מורי כהן צדק זצ"ל". והעיר שם הכותב דלכאורה מה כוונתו, שהרי כבר מסופר כי הג"ר נתן אדלער עשה קפיצת הדרך בלי שם, עיין שם.

והאמנם שגם בלעדי קפיצת הדרך, פשוט שהגרנ"א השתמש בשמות הקדושים כגון בכתיבות קמיעות, וכמו שהעתקתי בספר הנדמ"ח "אוצרות ישמח משה" מכתב נ"ג [על קטע הנ"ל מתשו' חת"ס] בזה"ל:

כידוע שהיה דרכו לתת קמיעות, והחת"ס היה לו "פנקס הקמיעות" אשר כתב ורשם לעצמו והרבה פעמים הזכיר בו קבלתי ממורי וכו' (חוט המשולש, עמוד ל, ע' כמה צילומים מפנקס זה בס"ס מנהגי רבותינו והליכותיהם, ובס' כנסת סופרים ע' קפט, ובקובץ בית סופרים ח"ג ע' קפג, ובס' סגולת הסופר). וכ"כ בנו הגה"ק רבי שמעון סופר זצ"ל אב"ד קראקא (נדפס בס' איגרות סופרים, מכתב ל) וז"ל, קבלתי מאממ"ו מאוה"ג זצ"ל שקבל מרבו הגאון החסיד זצ"ל קמיע לשמירה וכו', והסופר יקרא מכתבי זה כדי שידע **כוונות שמות היוצאים מר"ת** כמו שכתוב לעיל, ועל דרך כלל יכין שכותב עפ"י דעת הקדושים שהשתמשו בקמיע זו, ה"ה אאממ"ר מאור הגולה זצ"ל שקיבל מרבו הגאון החסיד מו"ה נתן אדלער זצ"ל, שבכח זכות תורתם כותב שתהא אסותא להאשה וכו', ע"כ. ובס' דרך הנשר (ע' לז) נעתק קמיע להמשיך חן, מה שקיבל החת"ס מרבו הנ"ל, והוא קיבלו מהחסיד ר' זאב וואלף לוי בע"ש זצ"ל". עיין שם עוד בזה.

יעקב שלמה ארי' הלוי רובינפעלד - קרית יואל מונורו

לעלה 41, 42 - רבני קראלי הראשונים במקורות הלועזיים

בקשר למאמרים של הרב איזראעל על קהלת קראלי בעלה 41 ו-42 ברצוני להשלים: לפני שנת 788 (תקמ"ח) לא היו ליהודי הונגריה שמות משפחה רשמיים. אבל זאת לא אומרת שלא היו להם, אלא שהמקורות הלועזיים אינם מזכירים אותם. השם אוסטרייך הוא דוגמה טובה. האזכור הראשון של שם המשפחה שמצאתי עד כה הוא משנת תקל"ב, כאשר "הק' מאיר אויסטרייך החונה ק"ק קראל" פנה בשאלה לרב נפתלי הירש ליפחויץ. בסמוך לאותה שנה היו שני מפקדים של יהודי קראלי. משפחת אוסטרייך מופיעה בשניהם, אבל בלי שם משפחה.

מצאתי את הרב מאיר יהודה אוסטרייך במפקד משנת 774 (תקל"ד). הוא מס' 38 ברשימה. בלועזית הוא מכונה Majer Leb. אין ספק שמדובר בו, כי בצילום מס' 78 המפקד מציין במפורש שהוא רב המקום (Rabinus). אין עוד אדם עם תואר רב במפקד של קראלי. במפקד מופיעה גם אשתו: Resl. אבל לא ידוע האם היא אמו

35.	Lebli	Isaef	Tolde	-	-	-	-	-
36.	Aron	Lebli	Kend	-	-	-	-	-
37.	Isaef	Coim	Minol	-	-	-	2	-
38.	Majer	Leb	Rael	-	-	-	-	-
39.	Mojse	Leb	Chaje	-	-	-	-	-
40.	Isaef	Israel	Crenol	-	-	-	-	-
41.	Kend	Alexand	Rael	-	-	-	-	-

קטע ממפקד 774 (תקל"ד)

של הרב משה
ארי'. באותה שנה
לא גרו אצלו
ילדים בבית. היה
לו משרת יהודי
אחד.

במס' 39 מופיע
אדם בשם

Moyses Leb

אין ספק שמדובר ברב משה ארי' אוסטרייך, כי שם אשתו הוא Chaje (ראה צילום מס' 77). אם כן, צדקתם כאשר כתבתם שלאשתו הראשונה של הרב מאיר יהודה קראו חי'. את השם רחל הוסיפו לה אולי בעת מחלה. שמה גם כן מופיע במכתב שנשלח על ידי הרב משה טייטלבוים (בעל ה'שמח משה') בשנת תקצ"ד: "דברי א"נ המעטיר בעדו קל נא רפא נא לו ליהונתן בנימין בן חי' בתוך שאר חולי ישראל", שהוא בנו של הרב משה ארי'. (מקור: ר' בערל שווארץ, מגילת יוחסין לרגל שמחת נישואין של הכלה הבתולה המהוללה רבקה גאלדא תהי' מגזע היחוס של משפחת עסטרייכער-פריעד, תשמ"ז).

הרב משה ארי' גם כן מופיע במפקד הקודם משנת 771 (תקל"א). שם הוא מכונה Moyses Lebli (מס' 48). המפקד מציין שהוא יליד הונגריה (In Hung. natus). הוא כבר היה נשוי, אבל עדיין לא היו לו ילדים. אין ספק שיש לזהות אותו עם הרב משה ארי', כי המפקד הוא פחות או יותר לפי סדר גיאוגרפי (בו הלכו הפוקדים). בשורות הסמוכות מופיעים אותם השמות כמו במפקד השני.

אבל אין זכר לאביו! במקומו (מס' 47) מופיע אדם אחר בשם Aron Lebli בתואר רב (Rabbinus). הרב איזראעל מזכיר את הרב אהרן לייבל כפעיל בשנות ת"ק. אבל ייתכן שמדובר ברב אחר, כי הרב אהרן לייבל מסר במפקד שהגיע להונגריה בשנת 753 (תק"ג). Aron Lebli גם כן מופיע במפקד השני, אבל בלי תואר רב (מס' 36).

נשאת השאלה היכן שהה הרב מאיר יהודה בעת המפקד הראשון? אבל אולי נפלה טעות במפקד ושמו של הרב מאיר יהודה הוחלף בשם של אהרן לייבל. זה פותר עוד בעיה. במפקד הראשון יש לאהרן לייבל בן בגיל 22 ובת בגיל 17, ואין לא ילדים מתחת לגיל 16. אבל במפקד השני יש לו פתאום בן ובת מתחת לגיל 16. אלה היו ילדים קטנים, כי הם חסרים במפקד הראשון. אם שמו של הרב מאיר יהודה הוחלף בזה של אהרן לייבל, אז הרב מאיר יהודה הגיע להונגריה ב-753 (תק"ג). תאריך זה מתאים למה שידוע עליו מספרות הש"ת.

אסיים עם המקור הלועזי הקדום ביותר שמצאתי בינתיים. הרב מאיר יהודה (בשם Mayr Löbl) מופיע ב-763 (תקכ"ג) במסמך בשפה הגרמנית (מקור: Anton Dörner, *The Jews of Satu Mare County in the 18th Century*). תאריך זה הוא קרוב מאוד לאזכורים הראשונים של הרב בספרות השו"ת.

יונה סכלקנס (Schellekens) - ירושלים

'אוצרות הסופר'

זה למעלה מחצי יובל שנים יוצא לאור ע"י קהלת 'תורה עץ חיים' בלונדון מדי שנה, לקראת יומא דהילולא של מרן החת"ס, קובץ נכבד בשם 'אוצרות הסופר' המכיל אוצר בלום מתורת החת"ס וממשיכי דרכו, כולל אגרות, הנהגות, עובדות, ועיונים בתורתם מפרי עטם של חכמי הדור.

לפנינו קובץ כ"ח שיצא לאור בראשית שנה זו, ולחיבת הקודש נרשום איזה ציונים.

א) בקובץ מתפרסמים חידושי החת"ס לסוגיא דשני יוסף בן שמעון הדריים בעיר אחת מתוך כת"ק שמופיע כעת לראשונה. במבוא מציין שהכת"י שלפניהם אינו שלם, שכן קטעים נוספים מסוגיא זו נדפסו בשו"ת חת"ס החדשות סימן מב. [אגב, חלק קטן מהחידושים שנדפסו כאן באוצה"ס, כבר פרסמנו ב'צפונות' קובץ ו, ומשם בחידושי חת"ס השלם עמ"ס ב"ב במילואים].

יש לציין שקטעים נוספים מסוגיא זו נדפסו ב'ספר הזכרון חת"ס ובית מדרשו' בעריכת ידידי הגרש"א שטרן. כך שמסופקני אם כעת יש כבר בידינו בשלימות את כל חידושי לסוגיא זו. כואב הלב שקונטרס כת"ק זה ששרד לאחר כל המאורעות בידי צאצאי מרן, נמכר בשנים האחרונות לסוחרים ונקרע לגזרים, מבלי לוודא שיהיה בידי לומדי התורה תורת רבינו בשלימות.

ב) בעמ' כב פורסם מכתב מרבי יהודה אסאד אב"ד סערדאהעלי אל רבי שלמה זלמן אולמן אב"ד מאקאווא בעל ה'יריעות שלמה' מיום כ"ד ניסן תרט"ו. בסוף המכתב כותב מהרי"א: "נא יודיענו אם כן הוא האמת שדעתו היפה להדפיס בקרוב א' מחיבוריו הק' ס' שו"ת". העורך מציין על זה: פרט מחודש מתגלה לנו במכתב זה, שכפי הנשמע היה מדובר שהגאון בעל יריעות שלמה ידפיס חיבור שאלות ותשובות, דבר שלא זכינו לכך.

אין כאן 'פרט מחודש'. מכתב זה ממהר"י אסאד נדפס כבר בקובץ התורני 'פנים מאירות' גליון ה' [צילום המכתב המקורי בספר הזכרון לקהלת סערדאהעלי], ושם מציין העורך בצדק: השמועה שהגיעה אל רבי יהודה אסאד היתה כנראה על ספר יריעות שלמה על שולחן ערוך יורה דעה, שהופיע בשנת תר"ד, ובשעת כתיבת מכתב זה בשנת תרט"ו כבר יצא הספר לאור עולם אלא שלא הגיע עדיין לידי הגאון מהרי"א.

וכבר כתב ידידי הרב שלמה וייס בספרו 'אגרות מהר"א' שעדיין בכתובים, שאכן הספר יריעות שלמה על י"ד הנ"ל נשלח ע"י מחברו למהר"א, בצירוף בקשה שיכתוב לו הערות עליו, כמו"כ שלח לו מספר עותקים כדי למכרם.

שרד מכתב בכתי"ק ממהר"א אל היריעות שלמה' מיום י"ט סיון תרט"ו [כחודשיים לאחר המכתב הנ"ל], ואשר בו כותב בין השאר: "...קבלתי בשמחה ובטוב לבב עם ספרו היקר יריעות שלמה".

ג) בעמ' כז נדפס מכתב מרבי אליעזר דוד גרינוולד אב"ד צעהלים וסאטמאר בעל 'קרבן לדוד' אל רבי י"ט ליפמן גולדמן דיין בצעהלים אודות המקוה בצעהלים שהתקין בעת כהונתו שם. השואל חושש "עפ"י דברי החת"ס... שכן מבואר בתשו' שבט סופר". ובתחלת תשובתו כותב הקרל"ד: "הנה ספר תשובות [שבט סופר] הנ"ל אינו תח"י לעיין בו, אמנם מה שהביא בשם החת"ס לא נמצא שם מבואר דבר זה, ואדרבה להדיא בתשו' [חת"ס] רי"ז שהתיר גם ככה"ג...".

כדי שלא יהי' תמוה דברי השבט סופר, נציין. הנה תשובה זו מהקרל"ד כבר נדפסה בספרו שו"ת קרבן לדוד מהדורת ברוקלין תשמ"א, בהוספות סימן קפ, והעיר העורך שם שבשו"ת שבט סופר תמך יסודו על דברי החת"ס בתשובה סי' ריד עיי"ש, וא"כ יש לכאורה סתירה בחת"ס מסימן ריד לסימן ריז, ועי"ש מה שכתב עוד בזה.

בסוף המכתב: "ד"ש לכבוד גיסו היקר הרבני המופלג ומהולל ... ולכל אנשי שלומי". יש למלאות את השם: "מ' גמליאל נ"י", כמו שהבאנו ב'קהלת צעהלים וחכמיה' עמ' 203, בצירוף דברי רבי אברהם שישיא ז"ל שהוא רבי גמליאל הויזער, שהיה מלמד ידוע בסומבאטהעלי, וכפי הנראה היה יליד צעהלים.

ד) בעמ' לא נדפסו שני מכתבים מרבי ישעי' פירסט אב"ד עד"י בוויען אל "תלמידי... דוד צבי... פנת יקרת בתל אביב" מהשנים תרצ"ה ותש"ה. הוא רבי דוד צבי ב"ר יעקב יהודה פנקס, יליד שופרון תרנ"ו. היה גם תלמידו של ה'דעת סופר' בפרשבורג. עלה לארה"ק בשנת תרפ"ה, ונפטר בתל אביב כ"ג אב תשי"ב.

ה) בעמ' לג נדפס מכתב מרבי יוסף נפתלי שטרן אל "ש"ב החר"ף ובקי מהו' מוהרש"א סופר שליט"א". בראשית המכתב דן בתורת החת"ס, וחלקו השני של המכתב הוא בעניני הדפסת 'דרשות חתם סופר' שאז היה עסוק ר"נ להוציאו לאור. מן החובה לציין שהמכתב הוא אל רבי שמעון אהרן סופר בנו של רבי משה ב"ר יואל סופר בוויען, הוא הגבר שסייע להגר"נ בהדפסת הדרשות, וכמו שכתב בהקדמת הספר: ש"ב הג"מ שמעון אהרן סופר נ"י מוויען ר"מ בטרנוי (סלאוו), תודה ותש"ח לו בעבור טרחתו והשתדלותו גם בעשרת גליונות ראשונים שנדפסו בוויען. רבי שמעון אהרן נתמנה לאחר מכן לרבה של עיר-חדש (נאוואמעסטא), נהרג עקה"ש ביום כ"ה תשרי תש"ג.

ו) בעמ' קמח בסיום ביאור בתשובת חת"ס (ח"ו סי' פא) אודות נייר בזמנינו מקבל טומאה לענין כתם, כתב ר"י אבראהם: "יש להפליא על החת"ס שכ' דהחכמ"א (כלל קיג אות ח) כתב ג"כ כהסדרי טהרה דנייר אינו מקבל, דהרי ז"ל שם 'ונייר הוא דבר המקבל טומאה, ועי' בבינת אדם דלא כסד"ט', והגם דבבינת אדם לא מצאתי מזה וכנראה הושמט, אבל היאך אפשר לומר דהחכמ"א ס"ל כסד"ט, ואולי היה לחת"ס גי' אחרת בחכמ"א".

אכן גירסא אחרת היתה לפני החת"ס, ראה 'צפונות' גליון ד עמ' מד אריכות בזה, שבמהדורות הראשונות של החכמ"א הוא כמו שכתב החת"ס, עי"ש בירור הדברים. ושם הדפסנו גם את 'הבינת אדם' שנשמט ממקומו, ומסיק דלא כהסדרי טהרה. שוב ראיתי שבמהדורה החדשה של תשובות חת"ס כבר צוין בהערות שם לצפונות הנ"ל.

ז) ברצוני להעיר באופן כללי, שמסיפור דברים שנמסרים מפה לאוזן לאחר מאה שנה ויותר לאחר הסתלקות החת"ס, אין לדייק כקוצו של יו"ד ולהסיק מסקנות, שכן אין ספק שאף אם העובדא היא נכונה, אינו מחייב שנמסרה ממש באופן מדויק. לדוגמא שם בעמ' קנט נמסר שהחת"ס היה אומר 'דער חתם סופר איסט קיין סופר', והעורך מתחת לסיקרא מעיר: יש לציין ולפלא הוא שמרן זיע"א קרא לעצמו על שם חיבורו חתם סופר, ע"כ. זו אימרה ידועה ממנו שאמרה בקשר לאחד מגדולי הדור ומפני כבודו של אותו גאון לא אשלים את סוף האימרה, עכ"פ תחלת האימרה, כפי שנמסרה מפה לפה, היא: איך הייס שרייבר און איך בין ניכט קיין שרייבר, אונד עהר הייסט... (=שמי סופר ואיני סופר, והוא נקרא...).

ואם במדור זה עסקינן, דהיינו במדור 'פירוורים משולחן גבוה', כדאי אולי גם להעיר על מה שמובא שם בעמ' קס עובדא שבאו אל ה'דברי חיים' מצאנז שיאות הרה"ק לפתוח 'קוואטיר עבור הבחורים' כדי שיוכלו להגיע תלמידים אף מחוץ לעיר לשאוב מבאר תורתו, וענה שאינו יכול לקבל עליו את האחריות של הקוואטיר [=פנימיה לבחורים]. וכאשר שאלוהו הלא החת"ס יש לו ישיבה בפרשבורג עם קוואטיר של כמאתיים וחמישים תלמידים, ענה להם: מי יכול להשוות את עצמו לחת"ס, עי"ש.

כל בי רב יודע שבפרשבורג, וכן גם בכל ארץ הגר, לא היה מעולם פנימיה לבחורים שלמדו בישיבות, וכמובן גם לא אצל החת"ס. וכך היה עד לשנות החורבן, שהבחורים שכרו חדרים אצל בעלי בתים שבמקום, ולפעמים גם אצל נכרים.

ח) בעמ' קע בכותרת המאמר: 'הנחת תפילין בחול המועד - מלחמתו של מרן החתם סופר זיע"א בענין זה...', עברתי בין בתרי המאמר הנפלא שכתב ידידי נ"י, המשתרע על עשר עמודים, כדי למצוא את 'המלחמה' ובעיקר דעתו של החת"ס בענין תפילין בחוה"מ. וזה מה שהעלתה מצודתי.

ממנהלי הקהלה. אז בא גם החת"ס הקדוש זצ"ל להתערב, ואמר להם: הגמ' אומרת בברכות כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם ונאמר ה' זוקף כפופים, ולהלן רב ששת כי כרע כרע כחזרא, פי' בפ"א, כי קא זקיף זקיף כחויא, פ' מעט מעט. הכוונה לכרוע ולהראות הכנעה יוכל להיות גם בפ"א, אבל לזקוף צריך מעט מעט פי' בנחת להיות, דברי חכמים בנחת נשמעים... עד שאח"כ ממילא יהי' זקוף בפ"א... אבל אצלכם הכל הוא להיפוך, ואתם רוצים מתוך רוגזה ומחלוקת להשתרר עלינו לשבר מלחמותינו...

"בת"ב לשנה הבאה נשמע הקול שהחברא פושעים הנ"ל עשו באל בת"ב ר"ל, ואח"כ בשבת נחמו הי' חנוך ס"ת בבית נגיד אחד, ונתאספו שמה כל החברא הנ"ל. ואמר החת"ס זצ"ל: כתיב כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך ואתם הדבקים, ומהו הסמיכות, רק בעל הרחמן האיך התאכזר כ"כ, רק נראה אם הרופא צריך לחתוך מכה גדולה מהבשר אדם כדי שהגוף לא יקבל אינפלקציאן, אז צריך להתאכזר, וזהו כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' אלקיך, מפני מה, מפני ואתם הדבקים בה' אלקיכם חיים כלכם היום. וקם מכסאו ואמר: כל האיש אשר הלך אחרי בעל פעור השמידו ה' מפני אתם הדבקים בה' אלקיכם. ור"ל קללת צדיק עשתה רושם, אחד נטבע בדונא, אחד ר"ל תלה עצמו, ואחד קבלסופו בדרך אחר, ואחד רץ לוויען וכתב מכתב להחת"ס שמתחרט ושיעתיר ויתפלל בעדו וחי'. וע"ז השיב החת"ס: ער וועט אים אין זינענן האבען בייא [=הוא יכול עליו בתפלת] ולמלשינים אל תהי' תקוה וכל עושי רשעה כרגע יאבדו.

נערך ע"י

הרב משה אלכסנדר זושא קינסטליכער

כל הזכויות שמורות

את העלה ניתן לקבל במייל 3446@okmail.co.il